

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Mgr. Anna Nevečeřalová

Manželství a jeho morální hodnoty

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Jaroslav Lorman, Th.D.

Praha 2015

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. dubna 2015

Mgr. Anna Nevečeřalová

Bibliografická citace

Manželství a jeho morální hodnoty [rukopis] : diplomová práce / Anna Nevečeřalová ; vedoucí práce: Jaroslav Lorman. -- Praha, 2015. -- 85 s.

Anotace

Diplomová práce „Manželství a jeho morální hodnoty“ si klade za cíl prozkoumat, zda manželství představuje lepší formu soužití než kohabitace, a zjistit, zda existují konkrétní morální hodnoty či lidská dobra s manželstvím spojená. Práce se zdržuje ryze teologických argumentů. Manželství je v práci ohraničeno západním kulturním okruhem a je pojímáno jako trvalý, monogamní svazek osob opačného pohlaví, který se zakládá právem stanovenou formou a který mění společenský status svých členů (1. kapitola). Práce podrobně analyzuje jednotlivé znaky manželství, prověřuje jejich opodstatněnost a identifikuje rozdíly, jež manželství oproti nesezdanému soužití vykazuje. Následně zkoumá morální význam těchto rozdílů pro život člověka, ale i celé společnosti (2. kapitola). Syntéze dílčích závěrů 2. kapitoly je provedena v rámci pojednání o dvojí podstatě manželství – právní instituci a vztahu (3. kapitola). Komparací institucionální a smluvní teorie manželství práce ozřejmuje adekvátní právní pojetí manželství. Tímto se jeví být instituce. Zatímco vztahová podstata je u obou forem soužití stejná, svou institucionální strukturou se manželství od kohabitace liší. Morální obhajoba manželství má proto základ v této struktuře, přičemž se opírá o etiku ctností.

Klíčová slova

manželství, morálka, kohabitace, instituce, vztah

Abstract

The purpose of diploma thesis ‘Marriage and its moral aspects’ is to enquire whether marriage represents a better form of relationship than cohabitation and whether there are any particular values or moral good related to marriage. The dissertation abstains from purely theological arguments. Marriage is apprehended in terms of the west society; it is defined as a permanent, monogamous bond between man and woman that is formally founded and that changes the social status of its members (Chapter 1). The thesis provides analysis of each of the essentials of marriage; it examines their foundation and identifies differences between marriage and cohabitation. Subsequently it enquires the moral significance of these differences for human life as well as for society (Chapter 2). Particular conclusions of Chapter 2 are synthesised within the discourse on the double nature of marriage – legal institution and relationship (Chapter 3). Through comparison of the institutional and the contractual theory of marriage, the thesis elucidates the adequate legal concept of marriage which seems to be the institution. While they are both relationships in their nature, marriage differs from cohabitation in its institutional structure. The apology of marriage is therefore based on this structure propping itself upon virtue ethics.

Keywords

marriage, morals, cohabitation, institution, relationship

Počet znaků (včetně mezer): 191 384

Poděkování

Touto cestou bych chtěla vyjádřit své díky Th.Lic. Mgr. Jaroslavovi Lormanovi, Th.D., který se vedení mé práce ujal s laskavostí a po celou dobu mne při ní trpělivě a inspirativně doprovázel.

Děkuji též Mgr. Daniele Šterbákové, jež je nejen mou blízkou přítelkyní, ale také vzácnou manželkou svého muže Ondřeje. Nejen pro své filosofické vzdělání, ale především díky moudrosti, zkušenosti a životním postojům mne při práci po všech stránkách obohacovala.

V neposlední řadě děkuji svému drahému manželu Tomášovi, bez nějž by práce zcela jistě nevznikla. Právě z našich společných diskusí se zrodily základy jejích témat, jakož i mé rozhodnutí se o tyto myšlenky podělit. V tomto směru můj muž zcela jistě dostal i své manželské roli, když mne po celou dobu psaní vytrvale podporoval.

Obsah

Obsah	6
Úvod.....	7
Pojem hodnoty	9
1. Různá pojetí manželství	11
1.1. Právní pojetí manželství.....	11
1.2. Antropologické pojetí manželství	15
1.3. Sociologické pojetí manželství	17
2. Znaký manželství	21
2.1. Manželství jako svazek muže a ženy	21
2.2. Monogamie	30
2.3. Manželství jako trvalý svazek.....	37
2.4. Formální aspekty vzniku manželství.....	45
3. Podstata manželství.....	56
3.1. Manželství jako právní fenomén.....	56
3.2. Manželství jako vztah	63
3.3. Možnosti a úskalí morální obhajoby manželství.....	78
Závěr	80
Seznam použité literatury	83

Úvod

Nebudu-li se zrovna bavit s některým ze svých přátel, který zastává ortodoxní křesťanské názory, nikdo se dnes zřejmě nepozastaví nad párem žijícím lidově řečeno na psí knížku. Tuto formu soužití dnes již většina z nás vnímá jako fakt, se kterým se společnost musí vypořádat. Neúprosná je i řeč statistiky. Dle dlouhodobého měření Českého statistického úřadu se v roce 2011 v České republice uskutečnilo 45 137 svateb, což bylo nejméně od roku 1918.¹ Mnoho párů navíc takovéto soužití vnímá jako definitivní a ani v budoucnu neplánuje vzájemný vztah „zformalizovat“. Jak se rádi nechávají slyšet, ke štěstí přece papír nepotřebují a svatba jsou akorát zbytečné náklady.² Jiným to „na hromádce“ vyhovuje, neboť se necítí dostatečně (mravně?) zralí, aby na sebe vzali zodpovědnost, kterou pro ně manželství představuje. Ačkoli svůj stav sami vnímají jako prozatímní, je pro ně představa uzavření sňatku natolik vzdálená, že pokud do hry nevstoupí vnější okolnost – typicky děti – stává se nesezdané soužití prakticky trvalým. Určitou podskupinou lidí, kteří nesezdané soužití vnímají jako dočasné, tvoří ti, kteří si manželství nemohou dovolit z ekonomických důvodů (např. studenti). Tuto podskupinu vyjímám, neboť do jejího rozhodování vstupuje specifický vnější faktor – peníze. Zkoumání tohoto faktoru by bylo poněkud rozsáhlé, a přitom by ani přímo neodpovídalo na otázku hodnoty manželství.

U prvně popisované skupiny je manželství historicky překonanou formou vzájemného soužití. Do druhé skupiny však spadají i lidé, kteří vnímají manželství jako určitou vyšší formu soužití, nejsou však ochotni či schopni podrobit se nárokům, které na ně tato forma soužití klade. Považuji proto za nanejvýš vhodné položit si otázku, zda je v dnešním společenském kontextu manželství nositelem hodnot, o něž máme všichni usilovat, a zda tedy lze rozhodnutí uzavřít manželství eticky hodnotit. Jinými slovy, je toto rozhodnutí mravně zcela neutrální – je tedy jedno, zda manželství uzavřu, anebo ne – anebo je lze hodnotit jako mravně pozitivní, jako určitou přidanou hodnotu? Pro kladné zodpovězení této otázky musím prokázat, že manželství buď samo představuje lidské dobro, anebo je takového dobra možné dosáhnout právě jeho prostřednictvím. Nevyhnu se tedy ani otázce, co přesně je obsahem manželství.

¹ Český statistický úřad. *Počty uzavřených sňatků* [2014-11-11]. <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.

² Srov. např. VAVROŇ, Jiří. *Češi se do chomoutu neženou, nemají na to* [2012-07-27]. <<http://www.novinky.cz/finance/274294-cesi-se-do-chomoutu-nezenou-nemaji-na-to.html>>.

Pokládat si shora nastíněné otázky do velké míry postrádá smysl z pohledu katolické církve, která manželství tradičně vnímá jako instituci stvořenou samotným Bohem, a tedy dobrou. Katolická teologická tradice ráda chápe svou morální nauku jako přirozenou, a tedy univerzálně platnou. Vnímá tedy jako morálně závaznou i instituci manželství. Bohužel, tuto závaznost zdůvodňuje převážně teologickými argumenty. Domnívám se však, že ve vztahu k nekřesťanům musí být schopno zdůvodnit morální závaznost manželství bez pomoci argumentů, jejichž hodnověrnost je toliko otázkou víry. Proto, ačkoli tato práce vzniká na půdě teologické fakulty, chci v ní záměrně vynechat ryze teologické argumenty a instituci manželství obhájit jako hodnotu společenskou, respektive lidskou, nezávislou na jakémkoli náboženství. Současně se však křesťanskému pohledu nemohu vyhnout, neboť křesťanská tradice přinesla v této problematice podstatné argumenty. Chápání manželství a sexuální morálka se tak v naší společnosti s křesťanskou morálkou v mnohém překrývá.

Jak jsem již nastínila, tezi budu obhajovat v kontextu západní společnosti formované křesťanskou naukou. Z důvodu rozsahu práce nebudu mít prostor pojednat o homosexuálních svazcích. Manželství v této práci vnímám výhradně jako soužití muže a ženy a zabývat se budu jeho obhajobou před jinou, dnes hodně rozšířenou, formou partnerského soužití – nesezdaným soužitím.

V první části práce uvedu několik definic manželství, jak je chápe právě západní společnost, přičemž stěžejní bude definice právní, kterou doplním o definice z pohledu antropologického a sociologického. Opírat se budu o literaturu a závěry běžně přijímané na poli těchto společenských věd. Posléze se pokusím vymezit základní charakteristiky a účel manželství a určit ty, které manželství od jiných forem soužití odlišují. Průběžně budu zkoumat, zda tyto charakteristiky jednotlivě nebo ve svém souhrnu představují lidské dobro nebo k němu bezprostředně vedou. Těžištěm práce pak bude pojednání o podstatě manželství. Zatímco se z pohledu manželů primárně jedná o vztah, právně a společensky je manželství především institucí. Předběžně vnímám, že právě při bližším pohledu na samotnou podstatu manželství bude možné definovat, v čem spočívá jeho morální význam, a označit tak rozhodnutí uzavřít manželství jako mravní. V této části práce se nejzřetelněji projeví i mnou zvolená metoda hermeneutické komparace, když budu uvádět argumenty jak autorů, kteří manželství vnímají jako historicky přežitou formu lidského soužití, tak autorů, kteří naopak v manželství vidí hodnotu, jež momentální společenský kontext přesahuje. Před tím, než se pustím do pojednání o samotném manželství, vysvětlím krátce pojem morální hodnoty užitý v názvu práce.

Pojem hodnoty

Pojem „hodnota“ má zejména v běžném životě, ale i v některých humanitních vědách, nejrůznější význam. Často se jím označuje to, čeho si jednotlivec nebo i celé společenství váží, co oceňuje a co je tedy cílem jeho jednání. Do hodnotového žebříčku, jak tento pojem chápe běžný člověk, tak mohou spadat nejrůznější položky – zdraví, láska, přátelství, rodina, vzdělání, spravedlnost, majetek, společenské postavení, smysluplná práce atd. I v ekonomii padají pod pojem hodnoty jak imateriální, tak i materiální statky. Z filosofického hlediska lze však řadu z právě uvedených položek (např. zdraví, rodina, majetek) označit spíše pojmem hodnotový statek.

Rozdělení na hodnoty a hodnotové statky má prameny v klasické aristotelské filosofii. Hodnotou se rozumí určitá kvalita lidského jednání (např. odvaha, věrnost), která je kýžená, chce-li člověk dosáhnout dobro. Statky naproti tomu nevycházejí z lidské vůle, tato je však na ně zaměřena jako na svůj cíl (krása, svoboda). V tomto pojetí lze manželství označit za hodnotový statek. Nelze však říci, že se jedná o rozdělení zcela univerzální. Roli může hrát i prostředí, z něž konkrétní autor vychází. Ivan Hodovský například upozorňuje na určitou nadužívanost pojmu „statek“ v německy mluvících zemích:

Statek v německé formě komunikace má mnohem širší význam. Dalo by se říci, že statky představují všechno, co označuje oblast upřednostňování, tzn. co nás v našem nebo jiném, cizím světě zajímá z hlediska zájmových priorit. Svět statků je náš svět, ve kterém žijeme...³

Konkrétně v případě manželství též nutno upozornit na obecnou tendenci označovat manželství v běžné mluvě jako hodnotu, a nikoli jako hodnotový statek. To platí dokonce i v německy mluvících zemích, kde je pojem statku poměrně etablovaný.⁴

Pojmy hodnoty a hodnotového statku se zabývá klasická materiální etika hodnot, jejímž hlavním představitelem je Max Scheler. V úvodu k Schelerovu dílu *Můj filosofický pohled na svět* vysvětluje Ivan Hodovský přehledně Schelerovo pojetí hodnoty: „Hodnoty jsou něčím zcela základním, empiricky neodvozeným a neodvoditelným, samy naopak určují hodnotovou povahu reálného světa, věčných nositelů hodnot, které Max Scheler nazývá statky.“⁵ Hodnoty tedy platí nezávisle na

³ HODOVSKÝ, Ivan. Max Scheler – Filosof ducha a citu. In SCHELER, Max. *Můj filosofický pohled na svět*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2003, str. 44–43.

⁴ Zadáme-li ve vyhledávači Google v němčině vyhledání pojmů „manželství“, „hodnota“ a „statek“, naprostá většina odkazů bude manželství spojovat s pojmem hodnoty, a nikoli statku.

⁵ HODOVSKÝ, Ivan. Max Scheler, str. 43.

lidské vůli a spočívají na hodnotových stacích, kterým tak propůjčují hodnotu (tedy kvalitu, na jejímž základě si hodnotový statek vážíme).

Pojem hodnoty užitý v názvu práce je zamýšlen právě v tomto posledním významu. Mluvíme-li totiž v dnešní době o krizi manželství, myslíme tím, že lidé již nepřisuzují manželství – hodnotovému statku – takovou hodnotu jako v minulosti. Je tedy *zpochybňována skutečnost, že manželství je nositelem hodnoty*, a tím i potřeba existence této instituce vůbec. Z tohoto důvodu vnímám nutnost reafirmovat tyto hodnoty a učinit je předmětem etického zkoumání. Právě v tomto smyslu pojem hodnota v práci užívám. Předběžnou tezí mé práce, kterou budu zkoumat, je, že manželství není hodnotově neutrální, jak se dnes mnoho lidí domnívá, nýbrž že je nositelem specifických hodnot. Rozhodnutí vstoupit do manželství by pak znamenalo rozhodnutí pro tyto hodnoty a šlo by je označit za dobré či mravní.

1. Různá pojetí manželství

1.1. Právní pojetí manželství

To, jak určitá společnost manželství vnímá, se odráží především v legálním vymezení tohoto institutu. Z tohoto důvodu se budu hned v úvodu zabývat definicí právní, přičemž vyjdu z původního konceptu zavedeného římským právem. Následně ukážu, jak se toto pojetí promítlo do současné právní úpravy francouzské a německé, tedy úprav, kterými se řídí významné procento obyvatel Evropy, které se však též staly východiskem pro ostatní evropské (a v mnoha případech i mimoevropské) zákoníky. Nakonec pojednám i o úpravě v českém občanském zákoníku.

1.1.1. Římské manželství

Snad s jedinou výjimkou představovalo manželství ve starověkém Římě vztah faktický, se kterým však právo počítalo a spojovalo s ním i některé právní účinky (zejména v případě dědění). Římské právo rozeznávalo několik typů soužití muže a ženy. Za manželství však považovalo pouze takové soužití, jehož účelem bylo plození dětí. Svazky osob stejného pohlaví byly tedy vyloučeny již z definice. Pro vznik manželství se vyžadoval toliko svobodný souhlas muže a ženy. Na svobodu rozhodnutí bylo přísně dbáno a snoubence nemohl ke sňatku nikdo nutit. Manželství se uzavíralo v zájmu muže, neboť jeho jediným smyslem bylo opatřit si dědice. Přesto bylo manželství již od dob starověkého Říma přísně monogamní. Historicky se postupně vyvinuly tři typy manželství.

Přísné manželství (*matrimonium cum manu*) je historicky nejstarší formou, která se vyznačovala absolutní mocí muže nad ženou. Žena se stala součástí mužovy rodiny a její dosavadní příbuzenské vztahy byly zcela zrušeny. Muž se stával vlastníkem veškerého ženina samostatného majetku, jakož i všeho, co žena za trvání manželství nabyla. Přísné manželství bylo možné uzavřít trojí formou. Nejstarší forma se odehrávala před svědky a byla provázena různými ceremoniálními úkony a oběťmi. Praktikována byla v kněžských kruzích, neboť kdo se chtěl stát knězem, musel být zrozen z manželství vzniklého právě touto formou. Méně formální byl způsob, kdy otec nevěstu prodával ženichovi za symbolickou cenu. Nejmladší forma, tzv. *usus*, spočívala jen ve faktickém soužití muže a ženy po dobu jednoho roku.

Volné manželství (*matrimonium sine manu*) se objevilo v souvislosti s pozdějšími společenskými změnami. Žena v něm nepodléhá moci svého muže, nýbrž je i nadále

v moci otcově. Nestává se tak ani příbuznou dětí z manželství zrozených. I ve volném manželství však vznikala muži moc nad dětmi a byly založeny rovněž příbuzenské vztahy mezi dětmi a mužovou rodinou.

Konečně manželství podle práva národů (*matrimonium iuris gentium*) představovalo určitou nižší formu manželství. Ačkoli se jednalo o manželství řádné, právo s ním spojovalo jen omezené právní následky. Nejzásadnější rozdíl spočíval v tom, že muži nevznikla moc nad dětmi, a nevzniklo ani příbuzenství mezi jím a dětmi z manželství vzešlými.

Rozdíly mezi jednotlivými formami byly dány jak historicky, tak zejména hierarchickým uspořádáním římské společnosti. Zatímco přísné a volné manželství mohl uzavřít pouze svobodný římský občan (z cizinců jenom ti, kdo tuto možnost získali jako privilegium), manželství podle práva národů bylo formou určenou pro příslušníky podrobených národů. Soužití nesvobodných (otroků) nebo svobodného s nesvobodným, tzv. *contubernium*, nebylo vůbec považováno za manželství a nemělo žádné právní následky, ani pokud se z takového soužití narodily děti. Za manželství se dále nepodkládalo ani soužití dvou svobodných občanů, pokud úmyslem muže nebylo mít manželku, nýbrž pouze souložníci (*konkubinát*).

Konečně nutno dodat, že římské právo umožňovalo jak zapuzení manželky, tak i rozvod manželství dohodou obou stran (v případě manželství přísného). Manželství volné mohlo být dokonce rozloučeno jednostranným projevem muže anebo ženy. Bezpodmínečnou trvalost manželství nelze proto mezi charakteristické znaky římského manželství počítat.⁶

Přes různost forem jakož i způsobů vzniku je možné uzavřít, že podstatnými znaky římského manželství jsou *soužití muže a ženy, výlučnost tohoto soužití (monogamie)* a *svobodný souhlas* obou snoubenců. Cílem manželství je pak výhradně *zplození dědice*.

1.1.2. Německá úprava

Německý občanský zákoník (*Bürgerliches Gesetzbuch* nebo BGB) neobsahuje legální definici manželství. Německá právní teorie je definuje jako formu spojení dvou lidí, která je upravena zákonem. Pro manželství typické prvky lze nicméně vyčíst z ustanovení BGB (§§ 1303 – 1312), která upravují podmínky jeho vzniku. Předně se musí jednat o *spojení osob různého pohlaví*. Ačkoli je rozvod přípustný, manželství je

⁶ KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin – SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 173 – 180.

zamýšleno jako vztah *trvalý* (tato skutečnost se projevuje zejména tak, že není možné uzavřít manželství jen na určitou dobu). Manželství je v německém právu *monogamní*. Uzavírá se *svobodným a souhlasným projevem* snoubenců o tom, že chtějí vstoupit do manželství. Manželství se uzavírá před *orgánem veřejné moci*, přítomnost jednoho nebo dvou svědků je možná na přání snoubenců, není nicméně nutná. Vůli uzavřít manželství je tedy nutné projevit veřejně. Další podmínky jsou kladeny na osoby snoubenců (plnoletost, svéprávnost, absence blízkého příbuzenství mezi snoubenci), pro účely této práce je však nepovažují za podstatné.

1.1.3. Francouzská úprava

Ani francouzský občanský zákoník (Code civil des Français) manželství přímo nedefinuje. Z poměrně komplikované úpravy podmínek vzniku manželství (§§ 144 – 171) lze však vyčíst prvky, na kterých francouzský zákonodárce trvá. Především je k uzavření manželství nutný *souhlas obou snoubenců*, který je nutné projevit *před orgánem veřejné moci* za účasti *minimálně dvou svědků*. I ve Francii jde o vztah *monogamní* a podmínkou platného uzavření manželství je, že se žádný ze snoubenců nenachází v jiném právoplatném svazku. Code civil výslovně neupravuje otázku pohlaví manželů. Že jde o *soužití osob různého pohlaví* lze nicméně dovodit ze skutečnosti, že sňatky osob stejného pohlaví jsou upraveny ve zvláštním zákoně. Ačkoli je i ve Francii rozvod možný a relativně častý, je manželství zamýšleno jako *trvalé* a není možné uzavřít je pouze na určitou dobu. Podobně jako v Německu, musí oba snoubenci naplnit podmínky týkající se jejich osoby (věk, neexistence blízkého příbuzenství mezi snoubenci).

Zajímavostí je, že Francie rozeznává oficiální a neoficiální soužití dvou nesezdaných osob. V případě oficiálního nesezdaného soužití (konkubinát) vznikají partnerům některá práva, která jinak náležejí manželům, a to zejména v oblasti sociálního zabezpečení. Konkubinát však nemá právní význam pro účely dědění.⁷

1.1.4. Česká úprava

Český zákonodárce se v ustanovení § 655 občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) pokusil alespoň o částečné vymezení manželství. Definuje je jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který občanský zákoník stanoví. Základními prvky manželství dle českého práva jsou tedy *trvalost*, *svazek osob různého pohlaví* a dodržení

⁷ *Marriage & Divorce in France* [2014-08-05]. <<http://www.justlanded.com/english/France/Articles/Visas-Permits/Marriage-Divorce-in-France>>.

zákonem předepsané formy vzniku (sňatek), která čítá *svobodný a úplný souhlas* obou snoubenců učiněný *veřejně* (před orgánem veřejné moci nebo oprávněné církve), *slavnostně* a za účasti *dvou svědků*. I v českém právu je manželství přísně *monogamní*, neboť při existenci platného manželství není možné uzavřít manželství nové. Účel manželství je dle zákona trojí, přičemž všechny tři složky jsou rovnocenné: *založení rodiny, výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc*. Na tomto místě nutno dodat, že právě třetí složka – vzájemná podpora a pomoc manželů – představuje novum zavedené do českého právního řádu teprve novým občanským zákoníkem. Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) tento účel manželství neobsahoval. Bohužel, z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku nelze vyčíst, zda je důvodem dřívější nedostatečná úprava, anebo posun ve společenském chápání manželství.

Hned na první pohled je oproti německé a francouzské úpravě znatelný rozdíl v tom, že český zákonodárce se snaží institut manželství legálně definovat. Avšak dle samotné důvodové zprávy k občanskému zákoníku se v § 655 nemá jednat o definici vyčerpávající. Smyslem tohoto ustanovení je toliko upravit, co je pro vlastní podstatu manželství typické, resp. charakteristické, to, bez čeho by manželství nebylo manželstvím (proto např. svazek dvou osob stejného pohlaví manželstvím být nemá).⁸

Je tedy zřejmé, že podstatným rysem manželství je dle českého práva soužití osob různého pohlaví. Soužití osob stejného pohlaví je upraveno ve zvláštním zákoně a nazývá se registrovaným partnerstvím. Registrovaní partneři požívají jen některé z výhod, které zákonodárce garantuje manželům.

Ačkoli je slovy důvodové zprávy trvalost manželství jeho naprosto nezbytným atributem, připouští občanský zákoník poměrně širokou možnost rozvodu manželství. Nelze tedy než vnímat tento znak jako určitý historicky daný prvek instituci manželství vlastní, který se však momentálně do právní úpravy promítá toliko nemožností uzavřít manželství na dobu určitou, a nikoli absolutní nemožností manželství kdykoli ukončit.

Český zákonodárce se rovněž pokouší o úpravu účelu manželství. Domnívám se však, že se jedná o pouhou deklaraci bez většího právního významu. Ostatně to zákonodárce sám přiznává, když v důvodové zprávě konstatuje, že vymezení účelu manželství se děje přesto, že je nepochybné, že existují i manželství, jejichž účelem je

⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidovaná verze)* [2014-08-08]. <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

něco docela jiného. V příkladném výčtu se uvádí důvody psychologické, zdravotní, vzájemná sociální podpora, či naplnění určitých ekonomických zájmů.⁹

Český občanský zákoník tedy neusiluje o vyčerpávající definici manželství, nýbrž o vymezení jeho základních charakteristik, na kterých je nutno trvat. Pro účely této práce považují nicméně takovéto vymezení za postačující.

1.1.5. Shrnutí k právní definici manželství

Srovnáním významných evropských úprav doplněných úpravou českou lze dospět k závěru, že obecnými rysy, jimiž je manželství jakožto právní institut definováno, jsou tyto:

- svazek muže a ženy
- monogamie
- trvalost
- dodržení formy vzniku manželství, kterým je svobodně a veřejně (před orgánem veřejné moci, resp. orgánem oprávněné církve a případně i před svědky) projevený souhlas obou snoubenců o tom, že vstupují do manželství.

Než přistoupím k analýze jednotlivých rysů, prověřím, zda je shora uvedený výčet úplný. Jak naznačil český zákonodárce v důvodové zprávě k občanskému zákoníku, není úkolem práva určitý institut upravit vyčerpávajícím způsobem. Manželství jakožto forma soužití existovalo mnohem dříve, než se stalo předmětem právní úpravy. Právo tak počítá se společenským předporozuměním tohoto institutu a upravuje jen jeho nejdůležitější aspekty. Podrobnější vymezení obsahu manželství je tak i nadále úkolem jiných společenských věd, zejména antropologie a sociologie.

1.2. Antropologické pojetí manželství

Manželství nepředstavuje biologickou nutnost či danost člověka, nýbrž sociální konstrukt, dílo lidské společnosti, který se vyvíjel spontánně a reflektoval potřeby konkrétního společenství, zejména pak potřebu regulace sexuálního chování jeho členů. „Obecně lze manželství chápat jako jeden z univerzálních mechanismů, kterým kultura reguluje lidskou sexualitu tak, aby byly zajištěny fyzické a symbolické podmínky a činnosti nezbytné pro přežití a reprodukci společnosti.“¹⁰ Ačkoli se důvody vzniku instituce manželství jeví jako obecně platné, nelze přehlédnout odlišnosti, které

⁹ *Ibid.*

¹⁰ DOHNALOVÁ, Marie – MALINA, Jaroslav. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006, str. 415.

konkrétní podoba této instituce v různých částech světa nabyla. Ostatně odlišnosti jistě najdeme i mezi jednotlivými manželskými vztahy v rámci téže kultury. Na tyto odlišnosti narážejí i jednotlivé sociální vědy ve své snaze manželství jednotně vymezit.

Antropologové Levinson a Ember konstatují, že najít obecnou definici manželství je obtížné, neboť z většiny společných prvků je vždy možné najít výjimky.¹¹ Podobně uvádí i antropologický slovník z pera českých autorů:

Formy i obsah manželství jsou kulturně vysoce variabilní, je proto obtížné postihnout veškeré jeho charakteristiky. Nejčastěji se jako znaky manželství uvádí regulace sexuálních vztahů mezi určitými muži a ženami, ekonomická kooperace partnerů, fyzická reprodukce nových členů komunity a jejich enkulturace, zajištění plného sociálního statusu potomkům a ustanovení sociálně signifikantních vztahů mezi skupinami příbuzných obou partnerů. Nicméně žádný z těchto znaků není univerzálně dominantní a v některých manželských vztazích může dokonce chybět.¹²

Ačkoli tedy není institut manželství kulturní antropologií jakkoli zpochybňován, různost jeho forem relativizuje dle Levinsona a Embera jeho koncept. Za nejčistější definici manželství přitom považují definici Rodneyho Needhama, pro nějž manželství představuje jednoduše balík práv. Tento balík však neobsahuje jediné právo, které by bylo centrální pro všechny společnosti.¹³ Needhamovi se tak sice podařilo předestřít definici tak obecnou, že pod ní lze zahrnout všechny typy manželství, která se v různých částech světa či historicky vyvinula, nicméně cenou této generalizace je úplné vyprázdňování pojmu manželství, neboť pod ní pokojně můžeme podřadit i kohabitaci či jiné formy soužití.

Je tedy patrné, že univerzálně platnou a vyčerpávající definici manželství nelze pro kulturní odlišnosti sestavit. Lze nicméně sestavit definici, která v sobě soustředí nejčastěji se objevující prvky s tím, že tyto nemusí být v rámci určitého společenství kompletně přítomny. Právě o takovéto vymezení manželství se pokusili čeští autoři:

Nejkomplexněji lze možné charakteristiky manželství vymezit jako: sociální instituci, jejímž obsahem je kulturně akceptovaný typ svazku mezi dvěma či více partnery, jenž je výrazem jejich akceptace společenských norem a podřízení se jim, u nějž se předpokládá dlouhodobé trvání, jež transformuje sociální status partnerů, implikuje vzájemné nároky (sexuální, ekonomické aj.) partnerů a jejich příbuzných, implikuje rodičovské povinnosti a práva k dětem vzešlým z této unie, práva a povinnosti těchto dětí k rodičům, definuje sociální status dětí vzešlých z této unie a vytváří vazby mezi příbuznými partnerů.¹⁴

¹¹ LEVINSON, David – EMBER, Melvin (ed.). *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. 3. sv. New York: Henry Holt and Company, 1996, str. 733.

¹² DOHNALOVÁ, Marie – MALINA, Jaroslav. *Slovník antropologie občanské společnosti*, str. 414.

¹³ LEVINSON, David – EMBER, Melvin (ed.). *Encyclopedia of Cultural Anthropology*, str. 735–736.

¹⁴ DOHNALOVÁ, Marie – MALINA, Jaroslav. *Slovník antropologie občanské společnosti*, str. 414–415.

Zúžím ještě tuto definici tak, aby se jednalo o svazek toliko dvou partnerů, a byla tak dle mého plně aplikovatelná na západní kulturní okruh. Zatímco právo upravuje spíše formu manželství, antropologická definice se snaží pojmut i jeho obsahové prvky (zejména vzájemné nároky manželů) a společenské účinky (transformace sociálního statusu manželů, jejich příbuzných, jakož i dětí z manželství vzešlých). Svým důrazem na sociální aspekty manželství se tato definice hodně podobá těm, které nabízí sociologie. Současně charakteristické prvky manželství formulované antropologií, o něž bych chtěla pro účel práce doplnit definici právní, se překrývají s těmi sociologickými. Vymeším je proto společně na konci části věnované sociologickému pojetí.

1.3. Sociologické pojetí manželství

Na rozdíl od antropologie, sociologie o jednotné vymezení manželství ani neusiluje. Reflektuje různé dimenze manželství a na jejich základě vytváří různé koncepce. O určité propojení různých koncepcí se pokusili manželé Edgar a Marie Borgattovi. Ve své encyklopedii soustředili tři sociologické koncepce, jejichž pomocí se snaží manželství zevrubně definovat: pojetí institucionální (soustava vzorových, opakovaných a očekávaných způsobů chování a vztahů, které jsou organizovány a přetrvávají v čase), pojetí rituální (získání manželského statusu), a pojetí procesuální (fenomén spočívající v postupných změnách, které vedou k úplnému oddělení z důvodu rozdělení, rozvodu nebo smrti).¹⁵ Použiji tedy ony tři koncepce jako kostru sociologického pojednání o manželství, kterou doplním o definice jiných autorů.

1.3.1. Institucionální pojetí

Manželství jako instituci vymezují Borgattovi následovně:

Manželství je společenskou institucí, ve které jsou muž a žena spojeni zvláštním druhem sociální a právní závislosti, aby založili rodinu a starali se o ni. Má představovat celoživotní vzájemný závazek dvou lidí a je stvrzeno smlouvou, jejíž porušení je sankcionováno státem (a pro mnohé také Bohem). Proto obsahuje práva a povinnosti, které jsou vynucovány jak sekulárním, tak i církevním právem.¹⁶

Institucionální pojetí Borgattových v zásadě představuje pojetí legalistické (právní). Ústřední je zde představa závazku obsahujícího vzájemná práva a povinnosti manželů. Je zřejmé, že se tím nemyslí pouze práva a povinnosti výslovně upravená zákonem. Obsahem manželského závazku je celý soubor práv a povinností, o kterých je společnost přesvědčena, že mají být obsahem tohoto závazku, a která se po generace

¹⁵ BORGATTA, Edgar F. – BORGATTA, Marie L. *Encyclopedia of Sociology*. 3. sv. New York: Simon & Schuster Macmillan, 1992, str. 1181.

¹⁶ *Ibid.*, str. 1181.

předávají tradici. Právě ne zcela jasně ohraničený okruh těchto práv a povinností zpochybňuje dle některých autorů možnost platně na sebe takovýto závazek vzít. O argumentech předkládaných těmito autory pojednám podrobněji ve třetí kapitole.

Je zřejmé, že legalistické pojetí manželství je mezi sociology poměrně rozšířené. Rovněž podle Jana Jandourka je manželství především vztahem právním: „Manželství je právním vztahem zavazujícím muže a ženu ke společnému životu. Společnost vytváří i přes historické změny normy, podle kterých manželství vzniká, probíhá a zaniká.“¹⁷ Skutečnost, že autor ve své definici výslovně uvádí toliko povinnost manželů vést společný život, si podle mého nelze vysvětlovat tak, že by se snad jednalo o povinnost jedinou či nejdůležitější. Jandourek tento obrat zvolil spíše jako vhodnou zkratku, pod kterou se ukrývá právě shora zmiňovaný, ne zcela ohraničený okruh práv a povinností.

Rovněž autoři Scott a Marshall vidí manželství jako závazek. Je však zajímavé, že pro některé účely (které žel blíže nedefinují) navrhuji zahrnout pod tuto definici i kohabitaci, čímž nás opět vzdalují od ryzí definice manželství:

Manželství je tradičně pojímáno jako právem uznaný vztah mezi dospělými mužem a ženou, který nese určitá práva a povinnosti. Nicméně v současné společnosti je manželství někdy vykládáno liberálněji a fráze ‚žijící jako manželé‘ ukazuje, že pro mnohé účely nedává smysl vylučovat kohabitaci.¹⁸

A konečně definice obsažená ve Velkém sociologickém slovníku:

Uznaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o kterém se předpokládá, že se dříve či později stane základem rodiny. Může mít formu monogamie, polygamie nebo polyandrie. Legalizace manželství se provádí většinou sňatkem, který bývá spojen s určitými rituály, jež jej předcházejí (námluvy, zasnoubení) i které jej provázejí (svatba). Dodávají manželství společenskou vážnost a zároveň naznačují jeho budoucí společenské a ekonomické postavení. Naplní-li se společenský smysl manželství založením rodiny, zůstává manželství jedním z jejích nosných základů. Na manželství se lze dívat také jako na proces permanentního vzájemného přizpůsobování partnerů, kteří se učí svým rolím, modifikují je, přijímají nové role (rodičů, později prarodičů). Musí se přitom vypořádat s každodenními stereotypními činnostmi i mezními životními situacemi. Manželství je specifický intimní vztah, který se udržuje tím, že dospěje k více či méně trvalé kohezi.¹⁹

Právě posledně uvedená definice však kromě legalistického pojetí manželství opět zrcadlí i pojetí manželství jako rituálu a jako procesu. Podobně jako Borgattovi se tak snaží manželství postihnout ve všech dimenzích.

¹⁷ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, str. 148.

¹⁸ SCOTT, John – MARSHALL, Gordon (ed.). *A Dictionary of Sociology*. 3. rev. vyd. New York: Oxford University Press, 2009, str. 439.

¹⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana – PETROUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena (ed.). *Velký sociologický slovník*. 1. sv. Praha: Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1996, str. 590–591.

1.3.2. Rituální pojetí

Rituální pojetí manželství se soustřeďuje spíše na způsob jeho vzniku než na instituci jako takovou. Samotná definice uvedená ve Velkém sociologickém slovníku pojednává toliko o sňatku, zasnoubení a svatbě. Rovněž Borgattovi chápou pod rituálním pojetím manželství zejména svatební ceremonii a další tradiční události, které uzavírání manželství provádí (zásnuby, rozloučka se svobodou). Funkce rituálů při uzavírání manželství je dvojitá – ve vztahu ke společenství a ve vztahu k snoubencům.

Snoubenci sňatkem dávají vůči společenství najevo, že spolu vstupují do manželství, a tedy na sebe berou práva a povinnosti v tomto závazku obsažená. Sňatečný rituál je způsob, kterým se vyrovnávají s přechodem do nové fáze jejich života. V jeho průběhu na sebe berou novou společenskou roli a nový status.

Vůči společenství má pak sňatek zejména informativní charakter. Potenciálním nápadníkům je sděleno, že snoubenci již nejsou volní pro jiné svazky. Podle Borgattových má společenství v průběhu sňateční ceremonie i určitou symbolickou funkci, kdy obrazně proniká do vztahu snoubenců s cílem zadržet manžele, aby se neizolovali od větší sociální skupiny.²⁰

1.3.3. Procesuální pojetí

Nejzajímavější je však z mého pohledu pojetí procesuální. Procesem se zde rozumí neustálé přizpůsobování se manželů jeden druhému. Ze všech pojetí tak procesuální nelépe postihuje jak každodenní realitu manželského života, tak i jeho kontinuální vývoj. Manželství zde není vnímáno jako určitý stav, nýbrž jako proces, čímž se toto pojetí značně liší od pojetí institucionálního.

Rovněž důraz se neklade na iniciální „velké“ rozhodnutí uzavřít manželství, ale na všechna drobná rozhodnutí, která utváří výslednou podobu manželství. Tento posun v důrazu však nemusí nutně relativizovat samotné rozhodnutí manželství uzavřít. Je to ostatně toto rozhodnutí, kterým celý proces začíná a které se nutně zrcadlí ve všech dalších rozhodnutích, které manželé v průběhu života činí.

1.3.4. Shrnutí k antropologickému a sociologickému pojetí

Obecně mohu uzavřít, že sociální vědy se nespokojí s pouhým výčtem pro manželství charakteristických prvků, nýbrž se pouštějí do nelehkého úkolu definovat, čím manželství ve své podstatě je. Jimi nabízené definice tak nebudou sloužit toliko

²⁰ BORGATTA, Edgar F. – BORGATTA, Marie L. *Encyclopedia of Sociology*, str. 1182.

k doplnění právního pojetí o další charakteristické prvky manželství, nýbrž se k nim – zejména k institucionálnímu a procesuálnímu pojetí – určitě vrátím v pojednání o podstatě manželství.

Přesto i nadále považuji za účelné podrobněji se zabývat jednotlivými charakteristickými prvky manželství. Ty, které jsem vymezila na základě právní definice manželství, nejsou dle mého předpokladu z pohledu antropologie a sociologie zcela postačující. Na druhé straně nebudu mít v této práci prostor pojednat o všech charakteristikách manželství, které sociální vědy jmenovaly, neboť by zjevně přesahovaly mnou vymezený předmět. Ačkoli považuji například tvorbu vazeb mezi příbuznými partnerů za zajímavý aspekt, který může mít i dopad do oblasti morálky, jedná se v tomto případě spíše již o širší rodinné vztahy, které nejsou předmětem této práce. Okruh znaků, které jsem získala analýzou právní úpravy manželství, bych tak na základě poznatků antropologie a sociologie ráda rozšířila o *transformaci sociálního statusu partnerů*. Tento znak úzce souvisí se vznikem manželství a jeho formou.

2. Znaký manželství

2.1. Manželství jako svazek muže a ženy

Definice manželství jako svazku muže a ženy se do dnešních právních úprav přenáší z římského práva, jak bylo naznačeno v úvodu práce. Právo se prostřednictvím této definice pokouší ohledně manželství sdělit dvě zásadní skutečnosti – že se jedná o určité právní společenství a že toto má být uzavřeno mezi osobami různého pohlaví. Spíše než určitý znak manželství tak definuje jeho podstatu (společenství) a účel (plození dětí a založení rodiny).

Jedná se o typické právní instrumentarium, kdy právo u určitého jevu (instituce) nejdříve vymezuje jeho podstatu, a posléze vyjmenovává znaky a vymezuje účel. Pro právníka jde o přirozený postup. Nicméně na poli filosofie se často ukazuje jako ne zcela vhodný. Stanovení podstaty určitého jevu je totiž v myšlenkovém postupu nejsložitější a filosof se k němu dostává až poté, co vymezení jeho nejdůležitější znaky. I v této práci proto zvolím metodu induktivní – nejdříve pojednám o znacích manželství, včetně jeho účelu, a posléze se pokusím definovat i jeho podstatu. Přidržovat se budu zjištění z první kapitoly práce. Dovolím si současně na tomto místě poprosit čtenáře o jistou shovívavost a trpělivost, pokud budu v následujícím textu častěji vzájemně odkazovat na jeho jednotlivé části. Podstata, znaky i účel manželství jsou totiž vzájemně úzce provázané a dělení, které jsem v práci zvolila, je čistě účelové, aby vůbec bylo možné o manželství strukturovaně pojednat.

V souladu se zvolenou strukturou textu tak odkládám pojednání o právní podstatě manželství až do třetí kapitoly práce. V této podkapitole o svazku muže a ženy se budu zabývat toliko skutečností, že manželství musí čítat osoby různého pohlaví. Opodstatněnost tohoto znaku je předmětem veřejných diskusí na téma homosexuálních svazků. Požadavek různosti pohlaví totiž nepochybně vede k závěru, že účelem manželství je plození a výchova dětí, což zastánci homosexuálních svazků zpochybňují. Jelikož můžeme plození a výchovu dětí nepochybně označit za lidské dobro, možná jedno z největších, je pro morální obhajobu manželství klíčové prokázat, že reprodukce skutečně představuje specifický účel této instituce. Ani to však ještě nebude postačující k závěru, že manželství je z pohledu morálky lepší formou soužití než kohabitace. Je totiž zřejmé, že plození a výchovu dětí lze realizovat i v nesezdaném soužití. Dále tak

bude nutné prokázat, že manželství poskytuje pro výchovu dětí lepší podmínky než nesezdané soužití.

V této podkapitole nejdříve nastíním původ učení o tom, že manželství má specifický účel, jímž je právě plození a výchova dětí. Dále čtenáři přiblížím základní pozice v aktuální společenské debatě na toto téma. Konečně přistoupím k samotné obhajobě reprodukce jakožto specifického účelu manželství.

2.1.1. Původ učení o účelu manželství

Ohlédnu-li se k římským kořenům naší civilizace, instituce manželství skutečně vznikla k naplnění jediného účelu – zplodit potomka, který zdědí celý majetek svého otce (o této teorii v širším kontextu pojednávám v podkapitole o monogamii). Dalo by se dokonce říci, že ve starověkém Římě nebylo cílem založení rodiny, nýbrž jen opatření si legitimního potomka. Založení rodiny – pojem, který v sobě obsahuje určitou mnohost potomků – se jako požadavek na manželství objevuje v judaismu. V knize Genesis Hospodin uděluje svému lidu příkaz, aby naplnil zemi.²¹ Křesťanství, které rovněž staví na starozákonném učení, pak tuto představu šíří i v našem kulturním prostředí. V otázce účelu manželství je tedy nutné zabývat se především vývojem křesťanského učení²², neboť právě z něj pramení v našem kulturním okruhu i obecné společenské předporozumění manželství.

Manželství existovalo dávno před příchodem Krista. Ježíš a jeho učedníci však věnují této instituci relativně vysoký zájem a jednotlivé nároky, které na ní vznášejí, najdeme hned v několika pasážích Nového zákona. K účelu manželství se vyjadřuje zejména sv. Pavel, který má však k manželství určitý ambivalentní postoj. Na jedné straně je přirovnává ke vztahu Krista a jeho církve, čímž dává základ učení o svátosti manželství, na druhé straně nahlíží tuto instituci, zejména v prvním listě Korintským, spíše skepticky. Rezervovaný postoj sv. Pavla byl pravděpodobně ovlivněn historickým kontextem, neboť sv. Pavel očekával bezprostřední příchod konce dějin²³, a neviděl tak zřejmě smysl v plození dětí a zakládání rodin. V manželství spatřoval toliko nástroj, kterým se lze vyvarovat smilstva:

²¹ Gn 1,28.

²² Budu-li v této práci pojednávat o křesťanském postoji nebo učení, bude se vždy jednat o postoj katolické církve, a to z důvodu její historické kontinuity, která umožňuje sledovat vývoj jednotlivých institutů v průběhu dějin. V neposlední řadě též z důvodu, že tato práce vzniká na půdě Katolické teologické fakulty.

²³ GREß, Rosemarie. *Die Ehe – eine überholte Lebensform?* Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 1995, str. 21.

Pokud jde o to, co jste psali: Je pro muže lépe, když žije bez ženy. Abyste se však uvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže. [...] To ovšem říkám jako ústupek, ne jako příkaz. Přál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já; [...] Svobodným vdovám pravím, že je pro ně lépe, když zůstanou tak jako já. Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství než se trápit.²⁴

Pozitivněji již na manželství nahlíží sv. Augustin. I u něj zůstává silně přítomna představa pohlavního styku jako něčeho principiálně špatného (Augustin toto zlo připisuje prvotnímu hříchu). Toto zlo však již neospravedlňuje, že se styk děje v manželství, nýbrž že je zaměřen na plození. Svatý Augustin současně nevnímá ospravedlnění pohlavního styku jako hlavní a původní účel manželství, neboť tím je právě rozmnožování lidského rodu.²⁵

Na Augustinovo učení navazují ve 13. století scholastici. Albert Veliký výrazně pozvedl teologický a personální základ manželství, když v hierarchii účelů staví do popředí svátost jako něco nadlidského, za ni řadí osobní vztah manželů jako něco výsostně lidského a až na konec ponechává plození dětí, které má člověk společné se zvířaty. Jeho žák Tomáš Akvinský nicméně opět zdůrazňuje plození dětí jako hlavní účel manželství, kterému jsou ostatní účely, včetně osobního vztahu manželů, podřízeny. Právě Tomášovo učení přetrvalo až do moderní doby.²⁶

K zásadnějšímu vývoji dochází v průběhu Druhého vatikánského koncilu, kdy církve v jednom ze závěrečných dokumentů, pastorální konstituci *Gaudium et Spes*, deklaruje: „Manželství a manželská láska jsou zaměřeny svou povahou k plození a výchově potomstva.“²⁷ Na první pohled nemusí být posun patrný, někteří autoři však z právě uvedeného dovozují, že plození je v konstituci pojímáno již jen jako důsledek manželství, a nikoli jeho cíl (účel). Mezi nimi i Rosemarie Greß: „Plození je – stejně jako nerozlučitelnost manželství a bezpodmínečná věrnost partnerů – představeno jako přirozený důsledek manželské lásky, a tedy i manželství, nikoli obráceně, nebo dokonce jako jejich nejvyšší cíl.“²⁸ Ačkoli Greß správně vystihla, že v učení katolické církve dochází k posunu ve prospěch manželské lásky, její konkluze jde poněkud za záměry *Gaudium et Spes*. Dostává se do určitého rozporu s myšlenkami Dietricha von Hildebranda, které byly do konstituce promítnuty.

²⁴ 1K 7,1–9.

²⁵ GREß, Rosemarie. *Die Ehe*, str. 27.

²⁶ *Ibid.*, str. 32.

²⁷ GS 50.

²⁸ GREß, Rosemarie. *Die Ehe*, str. 108.

Hildebrand rozlišuje mezi smyslem manželství (*core, meaning*), kterým je manželská láska (vztah), a jeho cílem (*end*), kterým je plození: „Láska je primární smysl manželství tak, jako je zrození nových lidských bytostí jeho primárním cílem.“²⁹ Podřazení manželské lásky a plození pod pojmy různých kategorií – smyslu a cílu – umožnilo Hildebrandovi postavit obě dobra vzájemně naroveň (manželské lásky jako hlavního smyslu a plození jako hlavního cíle), a vyhnout se tak hierarchizaci, ve které plození nabývalo do té doby v církevním učení vrchu. Jeho cílem tedy nebylo nadřadit manželskou lásku plození, jak se o to snaží Greß, nýbrž obě dobra zrovnoprávnit. Vzhledem ke katolickému učení do té doby lze již v tomto spatřovat významný posun ve prospěch manželské lásky.

Ačkoli v *Gaudium et Spes* není Hildebrandovo pojmové rozlišení tak jednoznačné, konstituce zdůrazňuje – zřejmě po jeho vzoru – rovnocennost a neoddělitelnost hlavních dober manželství: manželské lásky a plození. Učení o dvojím smyslu či účelu manželství se po Druhém vatikánském koncilu definitivně ustálilo a potvrdilo v papežských dokumentech *Humanae Vitae* a *Familiaris Consortio*.

2.1.2. Současná diskuze o účelu manželství

Rovněž paralelní společenská debata se vede na podobné téma: zda jde v manželství toliko o vytvoření určitého vztahu či společenství, anebo zda je nutné, aby společenství bylo zaměřeno na plození dětí.

Dovolím si na tomto místě krátkou poznámku k pojmu „účel manželství“, neboť v obecné debatě se nezdá být užíván koherentně. Účelem manželství rozumím specifický účel instituce samotné, tedy k čemu je manželství jako instituce zaměřeno. Nemyslím jím důvod, proč (za jakým „účelem“) lidi do manželství vstupují. Zastánci názoru, že účelem manželství je toliko vytvoření společenství, chápou pojem účelu právě v tomto druhém smyslu: lidi se berou, protože chtějí vytvořit manželské společenství. Budu-li se však i nadále držet Hildebrandova vymezení, podle něž vztah představuje podstatu manželství a plození jeho účel, tvrdí ve skutečnosti tito zastánci, že manželství (jako instituce) žádný specifický účel nemá. Jejich oponenti pak obvykle zastávají buď názor, že manželství má dva neoddělitelné účely – vytvoření vztahu a plození dětí – anebo že specifickým účelem manželství je plození dětí, aniž by však jakkoli popírali důležitost vztahu jakožto podstaty manželství. I dle posléze

²⁹ HILDEBRAND, Dietrich von. *Marriage: The Mystery of Faithful Love*. Dartford: The Catholic Unattached Directory, 2010, str. 14. Dostupné z <<http://www.cathud.com/emarriage.pdf>> [2014-11-13].

jmenovaného pojetí se snoubenci nepochybně berou, protože chtějí být v manželském svazku. V jejich úmyslu uzavřít manželství je však zahrnut i jeho specifický účel – plození a výchova dětí. V případě prvně jmenovaného pojetí tomu tak není. Ačkoli považují Hildebrandovo dělení pojmů (tedy vymezení manželského vztahu za podstaty manželství, nikoli jeho účelu) za výstižnější, budu v dalším textu respektovat pojmání konkrétních autorů, podle toho, zda si manželský vztah (nebo přátelství, společenství či lásku, jak jej rovněž označují) vymezi jako podstatu anebo jako účel manželství.

Plození jako specifický účel manželství obhájí především nová přirozeno-právní teorie³⁰. Jeden z jejích hlavních představitelů John Finnis uvádí: „Smysl manželství je dvojí, plození a přátelství; a manželství je jedno z lidských dober tak základních a určujících v naplňování lidského života, že oba můžeme nazývat přirozeným dobrem.“³¹ Finnis tedy vnímá plození i přátelství (vztah) jako dvojí smysl manželství, přičemž ani jeden z těchto smyslů nelze od instituce oddělit.

Za zastávce vztahu jakožto hlavního účelu manželství bývá naopak označován britský filosof Roger Scruton³². Je pravdou, že v své knize *Sexuální touha* vnímá manželství jako instituci zaměřenou na ochranu intimního vztahu: „Manželství je veřejnou podporou vášně, která odděluje milence od jejich okolí. Je to veřejné přijetí jejich výlučného soukromí.“³³ Svůj závěr nicméně činí výhradně ve vztahu k tématu, které ve své knize analyzuje, tedy sexuální touze. V celém kontextu svého díla je Scruton naopak stoupencem tradičního manželství. Ve společném článku s Philipem Blondem tak Scruton obhájí manželství jako instituci zaměřenou na zajištění generační obměny (plození):

Kultura ‚čistých vztahů‘ si odmítá uvědomit základní aspekty lidského života: skutečnost pohlavních rozdílů, obrovskou sílu heterosexuální touhy v lidském životě, plodnost svazku muže a ženy, jedinečné sociální prostředí rodičovství, které dětem nabízí základní vitální vztahy s jeho biologickými rodiči; [...] Jednota přes pohlavní rozdíly je nejsilnějším znakem manželství. Představuje tak jedinou instituci, která může zvládnout generační potenciál svazků lidí opačného pohlaví.³⁴

³⁰ BRAKE, Elizabeth. *Marriage and Domestic Partnership* [2014-11-08]. <<http://plato.stanford.edu/entries/marriage/>>.

³¹ FINNIS, John. *Marriage: A Basic and Exigent Good* [2014-11-10]. <<http://ssrn.com/abstract=1392288>>.

³² BRAKE, Elizabeth. *Marriage and Domestic Partnership*.

³³ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire; A Philosophical Investigation*. Londýn, Nové Dílí, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2012, str. 343.

³⁴ SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference* [2014-11-28]. <<http://www.abc.net.au/religion/articles/2013/02/04/3682721.htm>>.

Mezi hlavní obhájce vztahu jakožto hlavního účelu manželství patří, jak již bylo naznačeno, především zastánci homosexuálních svazků. I v jejich řadách však lze najít celou škálu názorů a pozic. Představovat jednotlivé pozice v jejich šíři by daleko přesahovalo předmět této práce. Jako obhájkyni „čistého vztahu“ (*pure relationship*)³⁵ proto uvedu Elizabeth Brake³⁶, která je představitelkou etiky péče (*care ethics*) a v otázkách manželství zastává extrémně liberální názory. Pojímá tak rovněž homosexuální svazky. Brake spatřuje v instituci manželství a její podpoře ze strany státu diskriminaci lidí, kteří se rozhodli žít v jiných formách soužití (polyamoristé³⁷, homosexuální páry, sítě dospělých, kteří o sebe vzájemně pečují, avšak nežijí spolu). Nenavrhuje sice zrušení instituce manželství jako takové, jí navrhovaná reforma by nicméně obnášela zrušení manželství, jak ho známe dnes. Její myšlenky ve vztahu k účelu manželství představím podrobněji v následující obhajobě reprodukce jako specifického účelu manželství, kde je budu uvádět do juxtapozice s tvrzeními Rogera Scrutona a Phillipa Blonda³⁸.

2.1.3. Obhajoba reprodukce jako specifického účelu manželství

Obhajobu mnou v úvodu předložených tezí, tedy že (i) plození a výchova dětí představují specifický účel manželství a že (ii) manželství poskytuje lepší podmínky pro výchovu dětí než nesezdané soužití, provedu v diskusi s Elizabeth Brake. Ta se k účelu manželství vyjadřuje v souvislosti se svou snahou prokázat, že v liberálním sekulárním státě neexistuje legitimní důvod pro právní ochranu manželství. Za takový důvod nepovažuje ani plození, či výchovu dětí, neboť, jak argumentuje, tyto nejsou pravým účelem manželství, a ani manželství není optimální formou soužití pro výchovu dětí. Brake tak předkládá zcela opačné teze než já.

Svoji argumentaci Brake zahajuje tvrzením, že plození a výchova dětí zřejmě nemohou být účelem manželství, neboť mnoho manželských párů děti nemá či nechce.³⁹ Brake tedy považuje výchovu dětí v manželství za nahodilou, nikoli nutnou. K závěru dochází na základě mnoha případů, kdy manželství z nejrůznějších důvodů k dětem nevede. Z toho, jak se instituce projevuje v konkrétních případech, Brake dovozuje její vlastnosti a podstatu.

³⁵ Vztah, v němž plození nepředstavuje žádný specifický účel.

³⁶ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage; Marriage, Morality, and the Law*. New York: Oxford University Press, Inc., 2012, str. 145 a násl.

³⁷ Polyamorie je praxe, chtění či přijetí více než jednoho intimního vztahu současně s vědomím a souhlasem všech zúčastněných.

³⁸ SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference*.

³⁹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 145.

S tímto postupem nemohu souhlasit. Lidské instituce v sobě nutně nesou jistý normativní prvek. Předkládají určité vzorce a pravidla chování, čímž nám ve společnosti usnadňují orientaci. Norma v instituci obsažená se nevytváří jen na základě toho, jak se lidi fakticky chovají, ale typicky se opírá o určité lidské dobro, k jehož dosažení je zaměřena. Jak se určitá instituce fakticky projevuje, tedy nemusí vypovídat nic o tom, jaká *má* být, a ostatně ani o tom, jaká ve své podstatě *skutečně je*. Řečeno aristotelovskými pojmy, to, že se účel v jednotlivých případech, třeba i početných, neaktualizuje, neznamená, že instituce jako taková účel ztratila. Konkrétně potenciál k plození je v případě muže a ženy danost, podstatná součást jejich lidství, která nemůže být zrušena arbitrárně, ani rezignací na její naplňování. Manželství jako instituce tuto danost rozeznává, počítá s ní a vytváří podmínky pro její realizaci bez ohledu na to, zda se aktualizuje, anebo ne. Obdobně se domnívají i Scruton s Blondem:

Ne každý manželský pár má nebo chce mít děti. Ve své podstatě však manželství mělo vždy co do činění se společenským rozeznáním zásadní důležitosti pohlavnosti lidského života: lidství je muž a žena, muži a ženy mají často sex, důsledkem jsou často děti a tyto děti prospívají v průměru lépe, když jejich matka a otec při péči o ně spolupracují. [...] Kdyby se lidské bytosti nerozmnožovaly sexuálně tvořice nemluvnata s dlouhým obdobím závislosti a potřeby, nebylo by manželství univerzální lidskou institucí, jakou je.⁴⁰

Manželství je tak ve své podstatě zaměřeno na plození a výchovu dětí, neboť bylo vytvořeno jako nástroj k efektivnímu zvládnutí a rozvíjení potenciálu zplodit nový život, kterým je unie mezi mužem a ženou nadána. Na tom nic nemění ani individuální případy manželstev, ve kterých se účel z nejrůznějších důvodů nerealizuje.

Brake v argumentaci postupuje dál a polemizuje s tvrzením, že manželství je pro výchovu dětí nejvhodnější. Poukazuje na výzkumy, které sice prokazují, že děti nejvíce prospívají v nekonfliktních rodinách s oběma biologickými rodiči, nicméně přítomnost nevlastních rodičů již není vždy pozitivní, a ve vysoce konfliktních rodinách dětem dokonce prospívá rozvod. Naopak údajně roste vědecký konsensus, že co se psychologické adaptace týče, neexistují rozdíly mezi dětmi vychovávanými lesbickými a heterosexuálními páry. Pakliže se stát při podpoře rodičovství řídí tím, co je nejlepší pro děti, na základě těchto výzkumů by měl upustit od dosavadního heterosexuálního privilegia a nahradit ho privilegiem nekonfliktního biologického rodičovství.⁴¹ Vysoko konfliktní manželství vzniká podle Brake zanedbáním rolí ze strany manželů. Jde tedy o selhání jednotlivců, které je přičitatelné obecné lidské povaze a nelze se mu vyhnout

⁴⁰ SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference*.

⁴¹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 147.

v žádném typu lidských vztahů, ani v manželství. Je tedy bez významu, zda dítě vychovává heterosexuální pár, anebo ne. Typ vztahu mezi dospělými by při státní podpoře rodičovství vůbec neměl hrát roli.

Ačkoli souhlasím, že možnost lidského selhání je stejná v manželství jako v jiných typech soužití, argument Brake považuji za nedostatečný, neboť jej zakládá výhradně na prospěchu dětí a opomíjí další aspekty rodičovství. Otázka optimálního vztahu dospělých pro výchovu dětí má dle mého i své sociální rozměry. Prostřednictvím rodičovství se totiž nezajišťuje pouze péče o potomstvo. Budoucí generaci se předává určité porozumění, které je pro společnost esenciální. Toto porozumění má co do činění s generačním potenciálem lidstva a spočívá v uvědomění si vlastní sexuality, potenciálu zplodit nový život a s tím spojené zodpovědnosti. Scruton a Blond v této souvislosti mluví o základních aspektech lidského života:

[S]kutečnost sexuální odlišnosti; obrovská síla heterosexuální touhy v lidském životě; plodnost svazku mezi mužem a ženou; jedinečná sociální ekologie rodičovství, která dětem nabízí základní vitální vztahy s jejich biologickými rodiči; a bohatá genealogická podstata rodinných vztahů a síť mezigenerační podpory pro členy rodiny, kterou poskytují.⁴²

Jedině ze soužití muže a ženy může vzejít nový život. Je tak zřejmé, že právě toto soužití by odpovídající koncept mělo předávat dál. I Scruton a Blond uzavírají, že manželství „představuje jedinou instituci, která je schopna úspěšně se vyrovnat s generačním potenciálem svazků osob opačného pohlaví“.⁴³

Jedině svazek osob opačného pohlaví se může vyrovnat s oběma funkcemi, které rodičovství ve společnosti plní – zajišťování péče o potomstvo a předávání generačního potenciálu v jeho plnosti dalším generacím. Takovými svazky jsou manželství a nesezdané soužití. Mým cílem je nicméně prokázat, že manželství poskytuje lepší podmínky pro výchovu dětí než nesezdané soužití, k čemuž mi poslouží poslední argument Brake.

Pro případ, že by se manželství přece ukázalo jako pro výchovu dětí optimální, uzavírá Brake, neměla by právní úprava rodičovství rozeznávat pouze optimální formy soužití dospělých, nýbrž by měla zůstat co nejotevřenější. Stát by měl v zásadě zkoumat pouze to, zda dítě nebude zneužito či zanedbáno a zda mu bude zajištěna kontinuální péče a zaopatření.⁴⁴ Rodičovství by tedy nemělo být vázáno na konkrétní typ soužití dospělých. Taková praxe představuje dle Brake společenský předsudek zakořeněný

⁴² SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference*.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 147.

v tradiční náboženské morálce. Liberální stát má rodičovství umožnit každému, kdo naplní stanovená minimální kritéria.

Opět nemohu se stanoviskem Brake souhlasit. Jistě, v západní kultuře se státem rozumí stát demokratický a liberální. Takový stát nemůže diktovat, v jakém hodnotovém prostředí má být dítě vychovááno. Dnešní liberální stát přesto naznal, že pro psychologický a emoční vývoj dítěte jsou rozhodující především konsistentní výchova a stabilní prostředí⁴⁵, a nikoli pouhá kontinuita péče. Právě tento poznatek se promítá do stávající právní ochrany manželství. Stát považuje manželství za nejstabilnější formu soužití dvou dospělých, která je tudíž schopna dítěti poskytnout nejstabilnější prostředí pro jeho vývoj.

Brake se naopak domnívá, že každý vztah může být tak stabilní jako manželství: „Polygamie, manželství osob stejného pohlaví, samostatné rodičovství a nesezdané soužití mohou být tak milující, pečující a stabilní jako „tradiční“ manželství.“⁴⁶

Nepopírám, že v individuálních případech může být kterýkoli typ soužití označený Brake stabilnější než manželství. Pokud však rozhodujeme tak zásadní otázku, jakou je přístup k rodičovství, neměli bychom se ptát jen na jednotlivé případy, nýbrž na *charakter a podstatu určité formy soužití* obecně a její *korelaci se stabilitou*. Na jiném místě své práce Brake zastává názor, že veškeré formy soužití mezi dospělými osobami, tedy včetně manželství, by měly být založeny na čistě smluvním principu bez státní regulace.⁴⁷ Otázky délky vztahu, počtu členů soužití či vzájemných práv a povinností by tak byly zcela v rukou členů konkrétního soužití. Toto je ostatně již nyní případ nesezdaného soužití. Nicméně, stabilita prostředí nemůže být zajištěna, pokud každý z rodičů může soužití kdykoli a bez dalšího opustit. Rovněž konsistence výchovy se nutně narušuje s každým novým partnerem rodiče – výchova dítěte je otázkou názoru. Za těchto podmínek je korelace mezi nesezdaným soužitím a stabilitou slabá. Stabilní prostředí pro výchovu dětí se v něm může vytvořit pouze v jednotlivých případech, nahodile, což nepovažuji za postačující.

Nutno uznat, že velkým počtem rozvodů v posledních desetiletích je nalomena i důvěra ve stabilitu manželského svazku. Samotné statistiky rozvodovosti však bez dalšího nemohou sloužit jako důkaz, že manželství není nejstabilnější formou vztahu

⁴⁵ Kromě přetrvávající ochrany, kterou poskytuje manželství a rodině, se tento poznatek v případě České republiky projevuje i v jisté nelibosti, se kterou soudy přistupují ke střídavé péči o dítě. Spatřují v ní právě prvek nestability.

⁴⁶ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 148.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 149.

dvou dospělých. Neexistují totiž oficiální statistiky „rozvodovosti“ kohabítace, neboť nesezdané páry – na rozdíl od manželů – nemusí své vztahy nahlašovat. Společnost se tedy nedozví, s jakou frekvencí nesezdaní partneři svůj protějšek střídají. Existují však alespoň odhady „rozvodovosti“ nesezdaných soužití, v jejichž rámci se narodilo dítě. Některé ji stanovují až na 90 procent do doby, než dítě dosáhne pubertálního věku.⁴⁸ Pakliže se tyto odhady alespoň blíží pravdě, znamená to, že manželství je i statisticky dvakrát stabilnější než nesezdané soužití. Pravděpodobnost, že manželé vytvoří stabilní prostředí pro výchovu dětí, je tak úměrně vyšší než v případě nesezdaných partnerů.

Konečně, na rozdíl od nesezdaného soužití společnost vnímá v obecné rovině instituci manželství jako trvalou. Snoubenci nikdy manželství neuzavírají na dobu určitou. Naopak, *veřejně se zavazují* k trvalému soužití. Ač je manželství přece ukončitelné, na rozdíl od kohabítace tato možnost obnáší rozvod, který se děje před soudem, a tedy zprostředkovaně před celou společností. I z těchto důvodů lze manželství bezpochyby označit za stabilnější než nesezdané soužití.

Lze tedy shrnout, že účelem manželství skutečně je plození a výchova dětí, neboť k tomuto účelu samotná instituce vznikla. Manželství je rovněž pro výchovu dětí neoptimálnější formou soužití dospělých, neboť podporuje rodičovství v obou jeho dimenzích – péči o potomstvo a předávání generačního potenciálu – a současně poskytuje potomstvu nejstabilnější výchovné prostředí, které je pro ně stěžejní.

2.2. Monogamie

Představa výlučného soužití jednoho muže a jedné ženy je v západní společnosti zakořeněná natolik, že je pravidlem i u lidí, kteří manželství z nejrůznějších důvodů uzavřít nechtějí. Skoro by se dalo říci, že je v naší kultuře zakořeněná hlouběji než samotná instituce manželství. Zatímco společenský tlak na nesezdaný pár, aby vstoupil do manželství, je takřka zanedbatelný⁴⁹, tlak na člověka, který paralelně žije v několika svazcích, je stále relativně silný. Výlučnost soužití muže a ženy se v západním kulturním okruhu promítá do dvou pojmů, které však nelze zaměňovat – monogamie⁵⁰ a věrnosti.

⁴⁸ WHITE, Hilary. *90 percent of unmarried couples with babies will break up by baby's teens: Study* [2014-12-02]. <<https://www.lifesitenews.com/news/90-percent-of-unmarried-couples-with-babies-will-break-up-by-babys-teens-st>>.

⁴⁹ Nepopírám, že tlak nejbližšího okolí (rodičů) je častý. Postrádám však tento tlak v celospolečenské rovině, zejména v médiích.

⁵⁰ Pojem monogamie v práci užívám ve smyslu legální monogamie, tedy zákonem ustanoveného zákazu mít současně více než jednoho manželského partnera. Tento zákaz nicméně neomezuje paralelní

Termín monogamie se užívá jako označení pro právní zákaz paralelních *manželských svazků* (z řeckého *monos* – jeden, sám a *gamos* – manželství). V tomto smyslu ji traktuji i v této práci. Manželství v západní společnosti je tedy přísně monogamní. Současně ani neexistuje významnější společenský tlak, který by v této otázce usiloval o změnu. V legálním pojmání monogamie nutně nevylučuje paralelní vztahy mimo oficiální manželský svazek. To vysvětluje, proč v západní společnosti vedle sebe obtojí na první pohled vylučující se skutečnosti: striktně monogamní manželství, se kterým je společnost plně ztotožněna, na straně jedné a pořád větší tolerance k mimomanželským aférám ve veřejném i soukromém životě, na straně druhé. Zdá se, že zatímco na monogamii západní společnost trvá, na věrnosti již ne tolik. Toto se projevuje i v právním řádu: polygamie je sankcionovaná neplatností v pořadí druhého svazku, manželská nevěra je však již v naprosté většině západních zemí ponechána výhradně soukromé oblasti⁵¹. Jinými slovy je nelegální mít vícero manželů či manželek, ne však již milence či milenku. Na rozdíl od monogamie, věrnost též není zákonným znakem manželství. Ačkoli například český občanský zákoník výslovně stanovuje povinnost manželů být si věrni, nespojuje s porušením této povinnosti žádnou bezprostřední sankci⁵². Právní pojetí manželství obsahuje věrnost toliko jako určitý morální nárok na manžele.

Rozdíl mezi monogamií a věrností se naopak stírá v případě nesezdaného soužití. Ačkoli se také obvykle jedná o soužití jednoho muže a jedné ženy, nelze mluvit o monogamii, neboť termín označuje skutečnost, že člověk je v manželství jakožto právním vztahu s jedinou osobou. Kohabitanace však není právním vztahem. Z toho vyplývá, že zatímco věrnost může být vzájemným požadavkem partnerů v manželství i v nesezdaném soužití, monogamie je znakem *výlučným* pro manželství. Zkusím tedy prozkoumat, co je jeho vlastním smyslem a zda má tento znak nějaký význam pro oblast morálky. Bude-li tomu tak, je možné dovodit i morální význam manželství. Monogamie v západní společnosti má dva na sobě do velké míry nezávislé kořeny – právní instituci manželství ve starověkém Římě⁵³ a křesťanské učení o jednotě manželství.

mimomanželské vztahy. Rovněž tak protikladným termínem polygamie mám na mysli stav, kdy zákon umožňuje mít manželů či manželek více. In: SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, mrg. 239.

⁵¹ V některých zemích USA je však nevěra trestná dožněs.

⁵² Nevěra může být významnou skutečností v rozvodovém řízení.

⁵³ Monogamie byla pravidlem i ve starověkém Řecku, nešlo však o instituci právní, jak tomu bylo v Římě. Z tohoto důvodu je římská monogamie lépe prozkoumatelná.

Prozkoumám tedy oba, abych ověřila, zda monogamie vede ke specifickým lidským dobrům.

2.2.1. Monogamie ve starověkém Římě

V západní kultuře se monogamie jako právní forma vyskytuje od dob starověkého Říma. Je možné, že ji praktikovaly již kultury, které tu římskou předcházely, chybí o tom nicméně záznamy. I v případě starověkého Říma věnovalo monogamii jen málo historiků větší pozornost, ačkoli se ve srovnání s okolními národy, které bez výjimky praktikovaly polygamii, jednalo o něco zcela výjimečného. Teorií o jejím vzniku a účelu je tak jen poskrovně.

Jedna z teorií praví, že monogamie byla ve starověkém Římě nástrojem aristokracie, kterým se majetek soustřeďoval v rukou hrstky zámožných rodin, a udržovala tak mocenská protiváha vůči císaři. Jediným jejím účelem bylo omezit počet žen, se kterými mohl muž zplodit dědice. Prvorozený syn vzešlý z manželského svazku měl nárok na veškerý otcův majetek, čímž se předešlo jeho dělení a drobení.⁵⁴ Monogamie nevylučovala paralelní neoficiální vztahy u mužů. Požadavek věrnosti se týkal toliko žen a zajišťoval se prostřednictvím nejrůznějších opatření (uzavírání sňatků v dětském věku, osobní stráž tvořená eunuchy atd.⁵⁵). Bez možnosti zjišťovat otcovství rozborem DNA byla totiž bezpodmínečná věrnost manželky jediným prostředkem, jak zaručit, že potomek je zcela jistě z mužovy krve. Povinnost manželky zachovávat věrnost tak byla logickým doplňkem monogamie jakožto mocenského nástroje, jehož prostřednictvím se hromadil majetek a udržovala moc. Diskusi, zda je tento účel monogamie legitimní či dobrý nebudu vůbec rozvíjet, neboť se v dnešních společenských podmínkách jeví jako neaktuální a překonaný, a nelze jím již argumentovat. Právní řád dnes poskytuje stejnou ochranu všem dědicům, tedy i nemanželským dětem. Z tohoto pohledu by monogamie dávno pozbyla svého účelu. Rovněž by dnes nemohla být morálně zdůvodnitelná rozličná optika v otázce věrnosti mužů a žen.

Existuje však i další teorie o účelu monogamie ve starověkém Římě, která nachází poněkud širší historicko-sociální uplatnění. Walter Scheidel⁵⁶ vnímá monogamii jako jeden z možných spolutvůrců států, a rozvoje lidské společnosti vůbec, tedy důsledků, které rozhodně můžeme označit za dobré a prospěšné.

⁵⁴ BETZIG, Laura. *Roman Monogamy* [2014-10-22]. <<http://aurabetzig.org/pdf/RomanMonogamy.pdf>>.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ SCHEIDEL, Walter. *A peculiar institution? Greco-Roman monogamy in global context* [2014-10-22]. <http://web.stanford.edu/~scheidel/Scheidel_HISFAM.pdf>.

K prosazení monogamního modelu soužití vedly dle Scheidela dvě hybné síly, které nazývá ženskou a mužskou volbou. Ženská volba se projevuje v podmínkách relativně velké nerovnosti mezi muži co do zdrojů, kterými disponují (půda, dobytek atd.). Žena v těchto podmínkách raději sdílí dobře zajištěného partnera s jinými ženami, jen aby sobě i dětem zabezpečila stabilní zdroj obživy. V tomto polygamním modelu, typickém pro rané fáze vývoje lidské společnosti, nejvíce trpí muži, kteří nedisponují zdroji, což vyvolává nemalé napětí a agresivitu. Požadavek monogamie naopak může toto napětí snižovat či zmírňovat tím, že napříč společnostmi zavádí větší reprodukční rovnost mezi muži, a přispívá tak k intenzivnější kooperaci uvnitř skupiny. Nevyhnutelným důsledkem monogamie je však podstatné snížení reprodukčního rozptylu konkrétního muže. Podle Scheidela by tedy většina mužů disponujících zdroji na tento model nepřistoupila bez dalších motivačních faktorů.

Tímto dodatečným faktorem je zvýšení konkurenceschopnosti ve vztahu k ostatním skupinám, které Scheidel nazývá volbou mužskou. „Budou-li všechny ostatní podmínky stejné, lze očekávat, že omezení polygynie, respektive její úplný zákaz zredukuje soutěž a podpoří spolupráci a kohezi uvnitř skupiny a soutěživost navenek.“⁵⁷ Právě soutěživost a konkurenceschopnost vůči ostatním skupinám představují vitální prvky úspěšného formování státu, které se staří Římané snažili monogamií podporovat. Ve svých závěrech se Scheidel přiklání k názoru, že monogamie není pouhým průvodním jevem, nýbrž přímo spolutvorníkem společenského a lidského rozvoje vůbec.

Scheidelova teorie se na rozdíl od prvně uvedené jeví být aktuální i pro dnešní společnost. Větší ekonomická rovnost, snižování napětí, podpora kooperace a celková stabilita společnosti jsou nepochybně stále aktuální a kýmžené cíle. Předtím, než učiním závěr o morálním významu manželství pro společnost, však považuji za důležité ještě jednou osvětlit a zhodnotit předpoklady, ze kterých Scheidel vychází.

Nástrojem k dosažení rovnosti, kooperace a stability je dosažení rovnosti reprodukční, tedy že žádný z mužů nebude hromadit partnerky. Scheidel ve svém textu na žádném místě nezdůrazňuje již zmiňovaný rozdíl mezi monogamií (zákaz mnohosti manželek) a věrností (zákaz mnohosti partnerek vůbec). Naznačuje nicméně, že mu jde právě o striktnější nárok věrnosti, než o pouhou monogamii. Scheidel navrhuje omezit *polygynii*, kterou si pro účely práce definoval jako mnohost partnerek obecně, nikoli jen manželek. Připustíme-li totiž situaci, ve které budou muži povinni žít v manželském

⁵⁷ *Ibid.*

svazku toliko s jedinou ženou, avšak mimo tento svazek budou moci volně udržovat vztahy s neomezeným množstvím partnerek, začíná Scheidelova teorie pokulhávat. Tímto způsobem bohatší a vlivnější muži opět získají větší šanci k reprodukci, neboť mnoho žen se jistě spokojí s pozicí milenky, pokud si tak zajistí lepší živobytí. Tento důsledek je dokonce pravděpodobnější v dnešní společnosti, která právně nečiní rozdíl mezi manželskými a nemanželskými dětmi. Pro příklady takových důsledků nemusíme dnes chodit daleko v evropském prostředí, kde se někteří veřejní činitelé svými milenkami a nemanželskými dětmi přímo chlubí.

Je tedy zřejmé, že monogamie není z hlediska Scheidelovy teorie postačující, a má-li být dosaženo kýžených cílů, je nutné trvat především na požadavku věrnosti. Věrnost, jak jsem již naznačila, není znakem výlučným pro manželství a je častým nárokem na partnery i u nesezdaného soužití. Naskytá se tak otázka, zda je monogamie, a tedy i manželství, vůbec znakem nutným pro dosažení účelu v Scheidelově teorii. Zda i nesezdané *věrné* soužití jediného muže s jedinou ženou není s to zachovat mezi muži relativní reprodukční rovnost, a vytvořit tak stabilní společenské prostředí. Domnívám se, že může. Samotná monogamie nehraje v této teorii stěžejní roli, a morální význam manželství z ní tak nelze bez dalšího dovodit.

2.2.2. Monogamie v křesťanském pojetí

Druhým pramenem monogamního manželství v západní společnosti je křesťanství a jeho učení o jednotě manželství. K monogamii se iniciativně vyjadřuje sám Ježíš, když je farizeji tázán na možnost rozvodu manželství⁵⁸. Ve své odpovědi k rozvodu manželství Ježíš činí nenápadnou odbočku a nejdříve se vyjadřuje právě k monogamii. Zdůrazňuje přitom, že bylo od počátku Božím záměrem stvořit člověka jako muže a ženu, tedy jako pár. Posléze cituje druhou zprávu o stvoření v knize Genesis: „Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“⁵⁹ Je přitom zajímavé, že Ježíš necituje původní hebrejský text, ale texty pozdější, do kterých bylo přidáno slůvko „dva“. Židovské komunity, které tyto pozdější texty užívaly, usilovaly o uzákonění monogamie, neboť Židé nebyli v této otázce jednotní. Ježíšův vlastní dovětek „takže již nejsou dva, ale jeden“ potvrzuje, že Ježíš užil pozdějších textů

⁵⁸ Mt 19,3–12 a Mk 10,2–12.

⁵⁹ Gn 2,24.

s jasným záměrem dát za pravdu konzervativním komunitám a definitivně ustanovit monogamii.⁶⁰

Katolická církev i v současné době striktně zastává tzv. jednotu manželství (rozuměj monogamii). Zdůvodňuje ji stejnou osobní důstojností muže i ženy, kteří se v manželství darují s láskou, jež je úplná, a tím samým jediná a výlučná.⁶¹ „Manželská láska zahrnuje všechny stránky osoby. Je hluboce zaměřena na osobní jednotu, která společenstvím v jednom těle vede manžele k tomu, aby se stali jedno srdce a jedna duše. Vyžaduje nerozlučitelnost a věrnost v definitivním vzájemném odevzdání.“⁶² Jinými slovy vztah, který je obsahem manželství, vyžaduje zapojení všech aspektů lidského bytí – fyzického, duševního i duchovního. Právě tato celistvost, se kterou se člověk v manželství odevzdává, pojmově vylučuje, aby se člověk vztahoval k více než jedné osobě. Učení katolické církve se tak opírá o pojetí manželství především jako vztahu. Vztahu, na který jsou kladeny určité kvalitativní požadavky, a kterého lze proto dosáhnout toliko s jediným partnerem.

Ačkoli má cíl sledovaný křesťanským učením o monogamii teologické kořeny a ve své podstatě je ryze křesťanský, jsem přesvědčena, že je plausibilní i pro nekřesťany. Přes ekonomické, politické či sociální důvody pro uzavření manželství se v dnešní době dostal do popředí jako hlavní důvod právě vztah. I přes časté nepochopení podstaty tohoto vztahu, jeho zaměňování za romantickou lásku, či neschopnost se takovému vztahu obětovat, je intimní vztah považován za podstatu manželství a jeden z hlavních důvodů k jeho uzavření v dnešní době. Legislativně tuto skutečnost vyjádřil i zákonodárce, kdy zánik tohoto vztahu představuje i zákonný důvod pro rozvod manželství.⁶³ Cíl, který katolické učení o monogamii sleduje – vytvoření hlubokého vztahu – tak lze označit za obecně srozumitelný a přijímaný.

Na tomto místě je nicméně nutné upozornit na skutečnost, že v křesťanském pojetí je pojem monogamie úzce spjat s pojmem věrnosti, a vlastně ani nemá smysl traktovat je odděleně. Katolická církev totiž netrvá pouze na výlučnosti manželství (monogamii), nýbrž také na zřeknutí se jakýchkoli paralelních partnerských vztahů (věrnosti). Zákaz obsažený v pojmu monogamie tedy ještě zpřísňuje požadavkem věrnosti. Dalo by se

⁶⁰ BREWER, David Instone. *Jesus' Old Testament basis for Monogamy* [2014-10-22]. <<http://www.tyndale.cam.ac.uk/Tyndale/staff/Instone-Brewer/prepub/Jesus%20on%20Monogamy.pdf>>. Poznámka: K dispozici je pouze pre-publikační verze.

⁶¹ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě Familiaris consortio*, 13 (22.11.1981) [2014-11-04]. <<http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm>>.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Základní podmínkou pro rozvod manželství je hluboký, trvalý a nenapravitelný rozvrat manželského soužití, kdy nelze očekávat jeho obnovu (§ 755 občanského zákoníku).

řící, že znak monogamie je již obsažen v bezpodmínečném požadavku na věrnost. Rovněž zdůvodnění monogamie a věrnosti je v katolické nauce neoddělitelné a volně přechází od jednoho pojmu k druhému:

Manželská láska ze své přirozenosti vyžaduje od manželů neporušitelnou věrnost. Je to důsledkem toho, že se manželé sobě navzájem darovali. Láska chce být definitivní. Toto důvěrné sjednocení, jakožto vzájemné darování se dvou osob, a také dobro dětí vyžaduje úplnou manželskou věrnost a důrazně požaduje jejich nerozlučnou jednotu.⁶⁴

Učení katolické církve tak za nutný předpoklad k vytvoření intimního vztahu považuje spojení monogamie a věrnosti. Jelikož v katolické církvi není z *teologických* důvodů myslitelný milenecký vztah mezi mužem a ženou mimo manželství, nemá ani smysl zkoumat, zda je vytvoření intimního vztahu mimo rámec manželství možné – tedy zda je k jeho vytvoření nutná monogamie, anebo by, podobně jako v případě Scheidelovy teorie, postačovala věrnost. Pro morální obhajobu manželství (tedy mimo rámec teologických argumentů) bude nicméně nutné tuto otázku zodpovědět.

2.2.3. Věrnost vs. monogamie

Mým cílem je obhájit, že manželství představuje lepší formou soužití než kohabitanace. Jak již bylo řečeno, zatímco věrnost je obecným požadavkem na oba tyto vztahy, monogamie je výlučným znakem manželství. Obhajoba manželství tak musí spočívat v prokázání morálního významu *monogamie*. Tato obhajoba tedy bude úspěšná, pouze pokud se ukáže, že pro vytvoření a udržení intimního vztahu je rozhodující právě monogamie anebo kombinace monogamie a věrnosti (jako nezbytný předpoklad). Pakliže se naopak ukáže, že pro vytvoření intimního vztahu je nezbytná věrnost, bude pro morální obhajobu dále nutné prokázat, že manželství vede k věrnosti lépe než nesezdané soužití. Vyjdu tedy ze shora nastíněného pojetí intimního vztahu (v jádru křesťanského, nicméně obecně přijímaného pojetí) a budu zkoumat, který aspekt je pro jeho vytvoření rozhodující.

Odevzdání se druhému ve své celistvosti, se vším všudy, je pro člověka radikální krok, který je nemyslitelný bez naděje, že druhý mou osobu nezneužije a že tento krok opětuje. Vytvoření úzkého vztahu je tak především projevem veliké důvěry. O co konkrétně se tato důvěra opírá? Je to vědomí, že jsem s partnerem v určitém výlučném právním svazku (monogamním manželství), anebo vědomí, že jsem pro partnera jedinečný či jedinečná, a proto chce být ve vztahu právě a jen se mnou (je mi věrný)? Vědomí, že se mi partner formou manželského slibu zavázal, moji bazální jistotu

⁶⁴ GS 48.

nepochybně posiluje. Dle mého názoru se však nelze spokojit s pouhou formou. Moje jistota musí vycházet z vědomí mé vlastní důstojnosti a jedinečnosti a z vědomí, že mě partner v této jedinečnosti a důstojnosti přijímá a oceňuje. Zjednodušeně řečeno se moje důvěra v prvním případě opírá o určitou formu (spoléhám na manželství), zatímco ve druhém případě o partnerův respekt a obdiv mé jedinečnosti (spoléhám na partnerovu věrnost). Ideálně mohu mít jistoty obě, avšak důvěra ve svazek není bez důvěry v partnerovu věrnost dostačující. Jen pro zajímavost poznamenávám, že slova důvěra a *věrnost* mají stejný slovní základ ve slově *víra*, které značí opravdovost, spolehlivost, pevné přesvědčení.⁶⁵ Přikláním se tedy k názoru, že pro vytvoření intimního vztahu je nepostradatelná především věrnost. Monogamii lze sice pojímat jako její právní či institucionální vyjádření, nelze jí však s věrností zaměňovat. Jako taková pak monogamie není intimní vztah schopna vytvořit, nebude-li provázena věrností.

Analýzou shora uvedených teorií a učení jsem dospěla k závěru, že k různým sociálním (společenská stabilita, kooperace) a lidským dobrům (vytvoření intimního vztahu) vede především věrnost. Naopak monogamie jakožto určitá právní forma bez požadavku na věrnost k žádným specifickým dobrům nevede. Věrnost však, na rozdíl od monogamie, není podstatným znakem manželství, a představuje toliko morální požadavek na manžele. Není však ani výlučným požadavkem v manželství, neboť se typicky vyžaduje i v rámci nesezdaných soužití. Pokud tak chci obhájit význam manželství pro oblast morálky, musím prokázat, že věrnost zprostředkuje či k ní vede lépe než nesezdané soužití. S touto obhajobou nicméně posečkám až na závěr práce, neboť pro její provedení je nutné nejdříve vypořádat zbývající znaky manželství.

2.3. Manželství jako trvalý svazek

Ve své podstatě představuje trvalost či nerozlučitelnost manželství zákaz tzv. sériové monogamie, tedy postupného soužití s několika manželskými partnery. Představa, že manželství by mělo trvat do konce života jednoho z partnerů, je opět křesťanského původu. V německé literatuře se však lze setkat i s názory, že germánské obyvatelstvo uzavíralo nerozlučitelná manželství již před příchodem křesťanství. Stabilita manželství v době, kdy naprostá většina obyvatel státu žila na venkově v relativně malých a úzce provázaných skupinách (*Gemeinschaft*), byla předpokladem funkčnosti celého

⁶⁵ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 2. opravené a doplněné vydání. Praha: Academia. Nakladatelství Československé akademie věd, 1968, str. 690.

sociálního systému.⁶⁶ Společnost tak na trvalost manželských svazků dbala přinejmenším z praktických důvodů.⁶⁷ Na každý pád, nerozlučitelnost manželství jakožto vlastnost vycházející ze samé podstaty manželství byla zformulována teprve křesťanskou doktrínou.

Ta se v učení o nerozlučitelnosti manželství opírá o Ježíšův proslov, který jsem již v práci zmiňovala, neboť v něm definitivně ustanovil i monogamii. Farizeům, kteří se Ježíše dotazovali, zda je možné propustit manželku, když Mojžíš dovolil napsat rozlukový lístek, Ježíš odpovídá:

Ježíš jim řekl: „Pro tvrdost vašeho srdce vám napsal toto ustanovení. Od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“⁶⁸

Nerozlučitelnost manželství tedy představuje původní Boží záměr, který byl v důsledku prvotního hříchu – „pro tvrdost srdcí“ – dočasně suspendován a který Ježíš ve svém učení opětovně zavádí, nebo spíše aktivuje. V průběhu staletí byla nerozlučitelnost manželství potvrzena a dále upevňována učením o svátostné povaze manželství. Svátost je dle učení katolické církve trvalá ze své podstaty, a tak je trvalé i manželství uzavřené před Bohem. Ačkoli se dnes svátostní manželství týkají jen komunity věřících křesťanů, přetrvávala představa manželství jako trvalého soužití muže a ženy až do současnosti.

Trvalost svazku jsem přejala jako podstatný znak manželství z jeho právní definice. Výslovně ji zakotvuje jen český občanský zákoník. Avšak ani jiné mnou zkoumané právní řády neumožňují uzavřít manželství na dobu určitou, čímž vyjadřují, že má jít o trvalý právní vztah. Současně však všechny právní řády, včetně toho českého, umožňují rozvod manželství, a to i proti vůli druhého manžela. Jak tedy chápat tuto dvojitou optiku zákonodárce? Zamýšlel manželství jako trvalé, anebo ne? Domnívám se, že znak trvalosti obsažený v právní definici manželství nelze chápat jinak než jako vyjádření *morální* normy. Pokud právo samo upravuje možnost manželství ukončit a nespojuje s rozvodem žádné nepříznivé právní následky (neřadím mezi ně relativní administrativní a časovou náročnost celého procesu či případné komplikace v péči o děti, neboť se nejedná o důsledky právní, nýbrž faktické), nelze v trvalosti manželství spatřovat vymahatelný právní závazek. Otázkou tedy je, proč zákonodárce zvolil pro vyjádření morální normy formu zákona – chtěl pouze vyjádřit skutečnost, že manželství takový závazek obsahuje, anebo naopak, v domnění, že tato tradiční morální norma

⁶⁶ TÖNNIES, Ferdinand. *Community and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁶⁷ GREß, Rosemarie. *Die Ehe*, str. 34.

⁶⁸ Mk 10,5–9.

pozbyla platnosti, tak činil s úmyslem účastníky právních vztahů na její dodržování upomenout?

V této části práce se budu zabývat otázkou, zda je morální norma spočívající v trvalosti manželství pořád platná, anebo ne. Kladné zodpovězení této otázky je pro obhajobu mé teze významné ze dvou důvodů. Ve své podstatě představuje závazek „dokud nás smrt nerozdělí“ určitou vytrvalost ve vztazích, kterou lze označit za ctnost, neboť vede ke stabilitě lidských vztahů a společnosti vůbec, a tedy k lidským dobrům. Současně je nerozlučitelnost znakem, který společnost spojuje právě a pouze s manželstvím. Samozřejmě i nesezdané soužití může vydržet navždy, či se k tomu partneři mohou vis-à-vis zavázat. Nejedná se však o závazek, který by byl s nesezdaným soužitím spojen jako s takovým, či dokonce představoval jeden z jeho znaků. Naopak společnost od nesezdaných partnerů neočekává, že spolu vytrvají do smrti jednoho z nich. Podaří-li se mi proto prokázat, že je morální norma trvalosti manželství platná, může představovat právě onu morální hodnotu, která je předmětem této práce.

2.3.1. Platnost morálních norem

Jak jsem naznačila, trvalost manželství není normou právního, nýbrž morálního charakteru. Zda určitá morální norma platí, lze zjistit především ze skutečnosti, zda se společnost cítí být normou vázána. Některým morálním normám společnost propůjčuje formu zákona a jejich dodržování vynucuje hrozbou a uplatňováním sankcí. Stávají se z nich tedy normy právní. O závaznosti takových normy nebývá většinou pochyb.

Předmětem složitějšího zjišťování může být závaznost morálních norem (vnímání těchto norem jako závazných), jimž se zákonné formy nedostalo a stát jejich dodržování nevyvnučuje.

Nejproblematictější je pak platnost morálních norem, které již společnost nebo většina jejích členů jako závazné nevnímá. Někteří teoretici, například stoupcí sociologického přístupu k právu⁶⁹, by jistě platnost (existenci) takových norem odmítli. Jiní však budou přesvědčeni, že platnost některých morálních norem (a též právních) nelze dovozovat situačně, tedy v závislosti na aktuálním společenském klimatu.

⁶⁹ Sociologický přístup k právu je sice přístupem právně-teoretickým, s oblastní morálky je nicméně úzce propojen, neboť se snaží určovat, která pravidla chování by měla nabýt formu zákona. Rozhodující dle této teorie jsou právě reálné společenské vztahy.

Například stoupenci jusnaturalismu⁷⁰ zakládají některé právní a morální normy na prostých pravdách, jež se týkají lidských bytostí (např. zranitelnost, potřeba jídla, pohlavnost), jejich přirozeného prostředí a cílů.⁷¹ Takové normy nepodléhají momentálnímu společenskému diktátu.

Trvalost manželství není státní mocí vynucována. Má-li se tedy jednat o platnou morální normu, je nutné prokázat, že spadá do kategorie těch, které (i) společnost pro sebe vnímá jako závazné, ačkoli je legislativně neupravuje, anebo těch, které (ii) platí, protože vyjadřují určitou základní pravdu o lidské podstatě. Prvně budu zjišťovat, jak trvalost manželství vnímá dnešní společnost. Nepodaří-li se mi platnost morální normy takto dovodit, budu muset dále prokázat, že trvalost manželství vyplývá buď ze samotné lidské podstaty, anebo z podstaty manželského vztahu, a je tak nezávislá na společenském vnímání.

2.3.2. Společenské vnímání trvalosti manželství

Bernhard Häring, autor a teolog působící v období Druhého vatikánského koncilu, se domnívá, že „většina lidí, ačkoli v převážné míře připouští možnost rozvodu, si přece jen zachovává pocit, že se z morálního hlediska jedná o zlo, které by být nemělo“.⁷² Rovněž Elizabeth Brake, která se, jak bylo uvedeno výše, staví proti tradiční podobě instituce manželství, přiznává, že ve společnosti přetrvává toto přesvědčení:

Jedno z nejrozšířenějších předpokladů společnosti o manželství, které ho definují (navzdory statistikám), je jeho závaznost: bylo by zvláštní říci si před svatbou ‚a pokud nám to nebude fungovat, můžeme se rozvést‘. Manželství má trvalost rodinných (nedobrovolně vytvořených) vztahů; je vnímáno jako nerozlučitelné... Je život definující a propůjčující identitu.⁷³

Současně však toto přesvědčení považuje za iluzorní a nepodložené a snaží se prokázat, že podobný morální závazek v manželství obsažen není: „V jurisdikcích, které povolují rozvod, slib stvrzující právní smlouvu nezní ‚navždy‘; je to slib dodržovat tyto právní závazky a stav, pokud a dokud nebudou splněny podmínky k rozluce (podání žádosti o rozvod, placení výživného, atd.).“⁷⁴ S Brake nemohu v tomto bodě souhlasit, neboť skutečnost, že mi právo něco umožňuje, neznamena, že jsem této možnosti povinen využít. Dokonce může existovat morální pravidlo, které mi to zakazuje. Oblast morálky

⁷⁰ Rovněž právní přístup, který nicméně nečiní mezi právem a morálkou zásadní rozdíl. Vychází z předpokladu existence nepsaného a neměnného práva, jež odpovídá přirozenému řádu věcí a je v tomto směru nadřazeno právu pozitivnímu. Přirozený řád odpovídá dle tohoto přístupu oblasti morálky, ve které právo nachází svůj zdroj a se kterou musí být též v souladu.

⁷¹ HART, Herbert Lionel Adolphus. *Pojem práva*. Praha: PROSTOR, 2004, str. 192 a násl.

⁷² HÄRING, Bernhard. *Ehe in dieser Zeit*. Salzburg: Otto Müller Verlag Salzburg, 1960, str. 311.

⁷³ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 23.

⁷⁴ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 24.

se překrývá s oblastí práva jen částečně. Souhlasím však, že o tom, zda společnost vnímá trvalost manželství jako morálně závaznou, nám napoví především její postoj k rozvodu jakožto porušení tohoto závazku, respektive k důvodům, které vnímá jako rozvod ospravedlňující.

Zeptám-li se někoho na jeho názor na rozvod manželství, zcela jistě odpoví, že to záleží na okolnostech a důvodu, z něhož k rozvodu došlo. Společnost si již odvykla nahlížet na rozvod jako na principiální zlo (bez ohledu na důvody)⁷⁵ a morální status mu přisuzuje s ohledem na okolnosti. Tomu v zásadě nelze nic vyčítat, neboť žádný morální závazek nemůže zavazovat za všech okolností. Mám na mysli zejména okolnosti, které například ohrožují život či zdraví osoby nebo jejích blízkých. Jako nemorální bude většina lidí spatřovat rozvod z iniciativy toho z manželů, který je nevěrný a potřebuje se rychle vyvázat ze stávajícího manželství. Naopak rozvod z důvodu, že se manžel či manželka stala alkoholikem, se spíše setká se společenským pochopením. Za nemorální rozvody jsou však někdy chybně označovány i takové, v jejichž rámci dochází k dalšímu nemorálnímu jednání některého z partnerů – například snaha obrát manžela o peníze, očernit ho v očích rodiny a přátel či mu činit obstrukce v péči o děti. Nemorální jsou však právě popisovaná jednání, a nikoli nutně samotný důvod rozvodu (ačkoli připouštím, že nemorální jednání a důvod rozvodu spolu mohou souviset). Ten je potřeba vždy pečlivě a citlivě posoudit. Na každý pád, samotná skutečnost, že společnost označuje některé důvody pro rozvod jako legitimní, nevylučuje bez dalšího morální závaznost trvalosti manželství.

Abychom však mohli mluvit o morálním závazku, nesmí být možnost vyvázat se z něj tak široká, aby ohrozila jeho podstatu. Závazek vytrvat v manželství je právě tak silný, jak přísné jsou důvody, pro které je možné ze svazku vystoupit. Mělo by se proto jednat o důvody závažné. Pro různost situací, které život přináší, nelze dle mého sestavit jejich taxativní výčet. Etika by však měla poskytnout alespoň vodítko, či obecná kritéria, podle nichž je možné označit důvod za závažný. V této práci bohužel nemám prostor pro podrobnější analýzu takových kritérií. S určitým zjednodušením bych však mezi ně zařadila ohrožení života či zdraví manžela anebo dětí a případy, kdy se druhý partner dlouhodobě necítí být svým závazkem vázán (tedy nevěra či opuštění druhého manžela bez úmyslu manželské soužití obnovit). Pokud společnost vnímá rozvod jako

⁷⁵ Katolická církev zastává z teologických důvodů toto stanovisko dodnes. Avšak vnímá též závažné důvody, pro které je možné ukončit manželské soužití (tzv. odluka od stolu a lože).

morálně přípustný právě a jen při existenci závažných důvodů, můžeme říci, že vnímá trvalost manželství jako morálně závaznou.

Statistiky rozvodovosti nicméně ukazují, že k rozvodům zřejmě dochází i z důvodů, které za závažné označit nelze. V opačném případě bychom museli připustit, že téměř v padesáti procentech manželství⁷⁶ je ohrožen život či zdraví jednoho z manželů nebo nastaly obdobně závažné okolnosti. Ve skutečnosti se však naprostá většina manželských párů v České republice rozvádí z důvodu rozdílnosti povah, ostatních příčin a z příčin, které ani sami manželé nedokážou přesně specifikovat!⁷⁷ Současně se nedá říci, že by se v této souvislosti zvedala ve společnosti vlna nesouhlasu. Mnoho lidí naopak považuje změnu životních preferencí či právo na osobní štěstí za zcela legitimní důvod k rozvodu. Morální závazek – jak ostatně z názvu vyplývá – zavazuje, a často i svazuje. Právě v tomto sebeomezení pro dosažení vyššího dobra spočívá jeho podstata. Suspendujeme-li jeho závaznost, jakmile začne bránit našemu momentálnímu štěstí, nelze již o morálním závazku hovořit.

Dalo by se tedy shrnout, že společnost sice nadále označuje některé důvody pro rozvod za nemorální (přiklání se k manželství jako trvalému svazku), avšak neustále rozšiřuje okruh důvodů, které vnímá jako morálně přípustné, ačkoli se již zdaleka nejedná jen o důvody závažné. Trvalost manželství tak ve vnímání společnosti představuje určité residuum, jehož morální závaznost je však neustále oslabována a relativizována. K podobnému poznání dochází i Roger Scruton: „Manželství přestalo být tím, co Hegel nazýval podstatným poutem, a stalo se jedním ze sériových potřešení rukou. Mezi bohatými a atraktivními je nyní pravidlem sériová polygamie⁷⁸.“⁷⁹ Rosemarie Greß dokonce dochází k závěru, že vědomí závaznosti trvalého manželského soužití se ve společnosti již téměř vytratilo: „[N]árůst rozvodovosti nedokumentuje ani tak ztrátu významu manželství samotného jako spíše ztrátu hodnoty manželství jakožto spojení na celý život.“⁸⁰ Platnost morální normy vztahující se k manželství a spočívající v jeho trvalosti tak nelze jednoznačně dovodit ze současného společenského vnímání.

⁷⁶ Z údajů Českého statistického úřadu vyplývá, že míra rozvodovosti činila v roce 2010 50 %, v roce 2011 46 % a v roce 2012 44,5 %. Novější statistiky zatím nejsou k dispozici. Mírný pokles rozvodovosti byl zřejmě způsoben poklesem počtu uzavřených manželstev, a dále účinností nového občanského zákoníku. In: Český statistický úřad. *Rozvodovost* [2015-01-10]. <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.

⁷⁷ Wikipedie. *Rozvod v Česku* [2015-01-10]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rozvod_v_%C4%8Cesku>.

⁷⁸ Scruton zcela zjevně pod pojmem sériová polygamie rozumí jev, který v práci nazývám sériovou monogamií.

⁷⁹ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament* [2015-01-09]. <<http://www.catholiceducation.org/en/controversy/marriage/sacrilege-and-sacrament.html>>.

⁸⁰ GREß, Rosemarie. *Die Ehe*, str. 47.

V následujícím textu bude proto nutné prokázat, že trvalost manželství vyplývá buď z přirozené lidské podstaty, anebo z podstaty samotného manželství.

2.3.3. Manželství trvalé ze své podstaty

Při úvahách o platnosti morálních norem Roger Scruton upozorňuje, že společnost není možné vnímat jen jako soubor jejích aktuálních členů. Společnost existuje ve své kontinuitě, a je tak nutné myslet na ty, co nás předcházeli, i na ty, co přijdou po nás. Morální normy, které jsou pro přežití společnosti klíčové, tak nemohou být bez dalšího odstraněny hrstkou současných obyvatel západního světa. Mezi takové normy čítá Scruton právě ty vztahující se k manželství, neboť manželské pouto vymaňuje člověka z říše zvířat a zajišťuje kontinuitu společnosti:

Stát je trvale a nevyhnutně instrumentem jeho aktuálních členů; bude reagovat na jejich tlaky a bude se snažit vyhovět jejich požadavkům. Proto považoval za prospěšné odstranit svátostnou povahu manželství, povolit jednoduchý rozvod a zredukovat manželství z přísahy na smlouvu. Avšak vždy zůstává v povědomí lidí vzpomínka na svaté a existenční pouto, které odlišovalo lidi od zvířat a přetrvávající společnosti od pošetilých davů.⁸¹

Trvalost manželského pouta Scruton nicméně opírá o způsob, jakým je manželství založeno. Manželský slib, nebo spíše přísaha (*vow*), podle něj přesahuje pojem slibu i závazku a odlišuje se od nich metafyzicky:

Rozdíl mezi přísahou a slibem je zásadní a metafyzický. Slib se vyplní v čase a svým splněním zaniká. Příklad však nikdy není splněna v čase: je věčná a neměnná. Ti co jsou spojeni přísahou, jsou spojeni věčně. Sliby a smlouvy mohou být zrušeny dohodou, po níž již nezůstává žádný závazek. Zatímco přísaha nemůže být nikdy rozvázána, pouze zneuctěna.⁸²

Ze své podstaty je přísaha neměnná v čase a nelze ji ukončit ani dohodou stran. Lze ji, slovy Scrutona, toliko zneuctít. Rozvodem se tedy manželé zbavují pouze zodpovědnosti právní, morální je zavazuje i nadále. Podstatou manželského slibu se budu podrobněji zabývat v následující podkapitole práce, přičemž poukážu na některá jeho specifika, která nasvědčují správnosti Scrutonových závěrů. Na tomto místě však budiž řečeno, že ne všechna manželství se zakládají výměnou manželských slibů, a závazek trvalého soužití by se tak v tomto pojetí týkal pouze některých manželství.

Přirozenoprávní teorie dovozuje platnost morální normy obsahující závazek k trvalému manželskému soužití ze samé podstaty manželství či manželské lásky. Bernhard Häring píše: „Patří přece k podstatě pravé manželské lásky, že slibuje trvalou

⁸¹ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

⁸² *Ibid.*

věrnost a že ji očekává. Ze samé přirozenosti je v manželské slibu zahrnuta i vůle k neodvolatelné věrnosti.⁸³ Obdobně Dietrich von Hildebrand:

Fyzická jednota manželů mezi nimi zakládá intimitu tak definitivní, že se ze své podstaty jedná o odevzdání se platné jednou pro vždy... Je to vskutku *odevzdání* se druhému... Ze své nejlustnější podstaty může být tento akt konzumován pouze s *jedinou* osobou... Zakládá pouto nekonečné něhy a hluboké blízkosti, ze své podstaty *trvalé* a vyžadující odevzdání se tak radikální, že nemůže být zopakováno s jinou osobou, dokud je osoba, které jsem se odevzdal v celé své integritě, naživu.⁸⁴

Ač se oba zmiňovaní autoři hlásí ke katolické církvi, jejich argumentace není založena na teologických důvodech, nýbrž na přirozenosti intimního vztahu. Podobně jako věrnost, i trvalost má představovat imanentní součást manželské lásky. Slovy Hildebranda volá povaha manželské lásky po věčnosti.⁸⁵

Povahu manželské lásky neboli intimního vztahu jsem začala pojednávat již v podkapitole o monogamii a věrnosti. Jde o odevzdání se druhému v celé své osobnosti a v důvěře, že odevzdání bude opětováno. Ze stejného pojetí vycházejí i Häring s Hildebrandem. Häring bohužel nespecifikuje, proč se domnívá, že z manželské lásky plyne její trvalost. Bez potřebného upřesnění je však jeho úvaha nepřezkoumatelná, neboť přirozenost manželské lásky je příliš obecný pojem.

Hildebrand se pokouší tento logický krok ve své úvaze zpřístupnit a trvalost manželské lásky dovozuje z radikality, se kterou se osoba odevzdává druhému, tedy zřejmě ze skutečnosti, že se tak děje ve všech složkách osobnosti – tělesné, duševní i duchovní. Jelikož se osoba odevzdává celá, nemá již možnost takové odevzdání zopakovat vůči jiné osobě. Odevzdání se je konečné a nezvratné a manželství nutně trvalé, dokud je přijímající osoba na živu. Pokud však lze odevzdání zopakovat po smrti manžela, nemůže být i za jeho života osobnost jednoduše vyjmuta a odevzdána jinému? Takovému „vyjmutí“ by mohl bránit pouze požadavek věrnosti, který Hildebrand, ač ne výslovně, zřejmě pojímá do své úvahy. V takovém případě je však nutné prokázat, že věrnost a trvalost jsou skutečně imanentní součástí či *důsledkem* manželské lásky, respektive intimního vztahu. Jelikož podstatou manželství jako vztahu a jeho poměrem k věrnosti se budu zabývat až ve třetí kapitole práce, zahrnu zodpovězení těchto otázek až do tamního diskursu.

⁸³ HÄRING, Bernhard. *Ehe in dieser Zeit*, str. 311.

⁸⁴ HILDEBRAND, Dietrich von. *Marriage*, str. 19–20.

⁸⁵ *Ibid.*, str. 4.

2.4. Formální aspekty vzniku manželství

Formou se rozumí určitý způsob, kterým manželství vzniká. V západní společnosti je to téměř bezvýhradně forma uznaná státem.⁸⁶ V mnoha jazycích existuje pro pojmenování této formy i zvláštní výraz, kterým se způsob jeho vzniku odlišuje od manželství samotného. V češtině používáme slovo sňatek.

Sňatek typicky zahrnuje prvek projevu vůle manželů vstoupit do manželství a prvek veřejnosti. Manželé se tedy musí ke společnému životu zavázat před veřejností, která jejich závazek bere na vědomí. Jaroslav Skupnik v této souvislosti hovoří o univerzální deklaracioně-akceptační formě, kterou manželství vzniká, neboť se objevuje ve všech pozorovaných kulturách.⁸⁷

Společenská funkce sňatku je dvojí: informativní vůči veřejnosti a transformativní vůči snoubencům samotným. Vůči společnosti se sňatkem dává najevo, že snoubenci se od určitého okamžiku rozhodli žít jako manžel a manželka s odpovídajícími vzájemnými právy a povinnostmi a že nadále není ani jeden z nich volný pro uzavření jiného manželství. Společnost toto rozhodnutí snoubenců dosvědčuje a akceptuje je. Pro snoubence pak sňatek představuje způsob, kterým na sebe berou manželské role, a současně určitý rituál, jímž přechází z jedné životní fáze do jiné:

K porozumění manželskému závazku v jeho plném politickém významu je nutné rozlišit svatební obřad od instituce, která je jím vytvořena. První je pokusem zpřítomnit veřejně srozumitelným způsobem zážitek posvátné povinnosti. Představuje sňatek jako bod přechodu, který, podobně jako smrt, neumožňuje návrat, který však, na rozdíl od smrti, zakládá nový život na tomto světě pro ty, kteří ho podstoupí.⁸⁸

Sňatek je současně prvkem, který je typický – podobně jako monogamie či trvalost – pouze pro manželství. Žádné jiné formy vzájemného soužití ke svému vzniku sňatek nepotřebují. Pakliže tedy má tato již z názvu formální záležitost nějaký dopad do oblasti morálky, je možné dovodit z ní i morální význam manželství. V následující části práce budu zjišťovat, zda sňatek v některé z jeho funkcí vede přímo, anebo alespoň zprostředkovaně k lidským dobrům.

⁸⁶ Snad jedinou výjimkou, kterou lze uvést, je tzv. manželství dle common law, které vzniká faktickým soužitím muže a ženy. I toto manželství však musí být v určité fázi aprobováno státem, jinak by nebylo rozdílu mezi jím a prostou kohabitací. Lze tedy i v tomto případě mluvit o určité formě, byť méně kvalifikované.

⁸⁷ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*, mrg. 266.

⁸⁸ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 344.

2.4.1. Veřejnost sňatečního obřadu

Veřejnost obřadu je určitým residuem z doby, kdy se o právních vztazích nevedla evidence, a určitá jednání tak bylo nutné činit veřejně, aby později nemohla být sporována.⁸⁹ Je však možné, že má veřejnost obřadu i určitý morální význam, například tím, že dodává manželskému závazku větší váhu?

Je zřejmé, že souhlasy s převzetím manželské role vážou především své aktéry, a k plnění, k němuž tyto souhlasy (anebo v některých případech manželské sliby) směřují, se lze zavázat i bez sňateční formy a bez veřejnosti. Přítomnost veřejnosti na sňatečním obřadu dodává závazku větší váhu v tom, že se snoubenci pro případ jeho nedodržení vystavují soudu širší veřejnosti (morální sankce). Vůle závazek dodržet se má nicméně opírat o vlastní svědomí a o důvěru příjemce závazku, která nemá být zklamána, nikoli o ztrátu cti v očích veřejnosti. Hrozba sankce tak představuje motiv jednání daný z vnějšku, který odpovídá heteronomní morálce (jednám v souladu s morálkou, abych se vyhnul sankci). Abychom však mohli mluvit o skutečně mravním jednání, musí být morální pravidlo zvnitřněné (autonomní morálka). Jednající se pak řídí výlučně svým svědomím (jednám v souladu s morálkou, neboť jsem ve svém svědomí naznal, že je to dobré).

Domnívám se, že z právě uvedeného důvodu nelze ve vztahu k závazku, který na sebe manželé berou, přisuzovat morální význam skutečnosti, že se děje veřejně. Veřejnost obřadu nezpůsobuje, že by manželské závazky měly větší morální váhu.

Pro obhajobu manželství bude proto nutné zaměřit se na funkci, kterou sňatek plní vůči snoubencům. Věnovat se budu ústřednímu prvku sňatečního obřadu – převzetí závazku či výměně manželských slibů. Posléze budu zkoumat moment vstupu do nové společenské role a jeho význam pro jednání manželů v dalším životě.

2.4.2. Převzetí manželského závazku a možnost jeho splnění

Manželství se zakládá *souhlasným projevem vůle*, který musí být pronesen vážně, svobodně a v přítomnosti alespoň dvou svědků, tedy veřejně. Právně se tedy jedná o smlouvu uzavřenou oboustranným souhlasným projevem snoubenců.

Ačkoli si snoubenci při civilním sňatku zpravidla nevyměňují manželské sliby, lze i v samotném souhlasném projevu spatřovat určitý morální prvek. Vzájemný vztah práva a morálky není sice definitivně vyřešen, je nicméně zřejmé, že jakýkoli závazek

⁸⁹ Obdobně se v minulosti převádělo veřejně vlastnické právo k nemovitostem jakožto nejhodnotnějším statkům.

by byl nemyslitelný bez bazální důvěry druhé strany v jeho splnění. Každý právní závazek tak nutně obsahuje prvek slibu (oblast morálky) a jeho nedodržení nemá pouze následky právní (právní sankce), nýbrž často i morální (ztráta důvěry, stud). Právně se k něčemu zavázat proto znamená brát na sebe do určité míry i morální zodpovědnost za splnění závazku (to platí i v negativním smyslu, zavazují-li se k plnění protiprávnímu či odporujícímu tzv. dobrým mravům). Pokud se takové převzetí zodpovědnosti děje při vědomí si plné váhy tohoto činu a s úmyslem závazek dodržet (samotné splnění závazku není vždy zcela v moci jednajícího), lze je označit za dobré, neboť vede k jistotě a důvěře v mezilidských vztazích. Berou-li proto snoubenci na sebe svobodně a vážně závazek obsahující manželské povinnosti, jednají dobře.

Morální aspekt závazku se ještě prohlubuje u obřadů, při nichž si manželé vyměňují sliby. V anglicky mluvících zemích lze dokonce mluvit o přísaze (anglické „vow“ lze překládat jako slib i jako přísahu). Typicky se jedná o sňatky církevní, nicméně i u nás v posledních letech stoupá trend vyměňování slibů v rámci civilního obřadu, jejichž text si snoubenci sami připraví.⁹⁰ Slib je typickým jednáním, kterým na sebe bereme závazky v morální oblasti. Ač se tato otázka může jevit zbytečnou, považuji za vhodné osvětlit povahu manželských slibů, neboť v současné době existují autoři, kteří zpochybňují povahu manželského slibu jakožto slibu v morálním smyslu a označují ho za určité přání bez morální závaznosti. V následující debatě bude tuto pozici zastávat čtenáři již známá Elizabeth Brake.⁹¹ Do protikladu budu stavět myšlenky Ericha Fromma⁹² a též Rogera Scrutona.⁹³ Zejména Scruton v manželském slibu spatřuje něco, co naopak oblast závazků daleko přesahuje.

Pro účely svého argumentu Brake vychází z klasického obsahu slibu: lásky, úcty a věrnosti, přičemž se zaměřuje zejména na slib zachovat lásku až do smrti. Tvrdí, že manželský slib nemůže být slibem v morálním smyslu, neboť ten vždy zavazuje k určitému plnění. Předpokladem plnění je, že není obecně nemožné,⁹⁴ tedy že je předvídatelné, a alespoň rámcově v moci toho, kdo slibuje. V opačném případě by byla ohrožena podstatná funkce slibů ve společnosti – utužení důvěry. Slibovat zachování

⁹⁰ viz například K&P Svatební agentura [2015-03-20]. <<http://www.agenturakp.cz/tipy/manzelsky-slib.html>>.

⁹¹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 25 a násl.

⁹² FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Orbis, 1966, str. 23 a násl.

⁹³ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

⁹⁴ Brake rozlišuje mezi koncepční nemožností (absolutní nemožnost plnění), která značí, že nikdo není s to danou věc splnit, neboť věc vůbec není v lidských silách či dispozici (např. snést modré z nebe), a obecnou nemožností, která připouští možnost, že někdo věc splní, nicméně toto záleží zcela na náhodě, neboť věc není v moci toho, kdo plní (vyléčit se z rakoviny).

určitých citů je podle Brake typickým příkladem obecně nemožného plnění, neboť své city ovládat nedokážeme, a pokud ano, tak jen do určité, nedostačující, míry. Ačkoli Brake uznává, že plnění nelze pojímat jako obecně nemožné již při sebemenším riziku neúspěchu, rozvodovost činící v západních zemích 40 – 50 procent podle ní představuje dostatečnou míru neúspěchu pro to, aby bylo obsah manželského slibu (milovat, dokud nás smrt nerozdělí) možné označit za plnění obecně nemožné.⁹⁵

V obecné rovině se ztotožňuji s teorií slibů, kterou Brake předkládá (obsah slibu musí být možný a musí být v moci toho, kdo slibuje), nesouhlasím však s označením obsahu manželského slibu za obecně nemožné plnění a její argumentaci statistikou rozvodovosti považuji za zavádějící.

Začnu posléze jmenovaným bodem. Statistika vypovídá o určitém stavu věci do minulosti, nikoli o jejich nutném stavu, jak se Brake rozvodovost snaží prezentovat: „Člověk má 50 procentní šanci bez ohledu na to, co dělá, a výsledek není závislý na jeho snaze, nýbrž na vnějších faktorech.“⁹⁶ Statistika neznamená ani 50 procentní pravděpodobnost, že konkrétní manželství bude rozvedeno, ani nutnost, že 50 procent manželství uzavřených v určitém roce se rozvede. Každý vztah je zcela individuální a nelze ho jednoduše posuzovat optikou statistiky. Statistika nemůže sloužit jako důkaz existence vnějších faktorů, které bez ohledu na snahy manželů nutně vedou k zániku manželství, a který by tak vedl k závěru o nemožnosti plnění manželského slibu v obecné rovině.

Vrátím se nyní k argumentu nemožnosti splnit manželský slib. Brake vychází z, dle mého mylného, předpokladu, že manželský slib je slibem zachovat určité emoce (zamilovanost). Že se lidské city mohou v průběhu času měnit, je známo od věků. Lze si proto jen stěží představovat, že by manželský slib zavazoval snoubence k vyvolávání určitých citů. Je možné, že si mnozí lidé v současnosti lásku skutečně představují jako onen příjemný pocit zamilovanosti. Očekávat, že tento vytrvá (samovolně a bez jejich dalšího přičinění), a to dokonce navěky, je možná optimismus, možná naivita, ale především nedostatek informací. Pokud tyto lidé pronášejí manželský slib s tímto předpokladem, je skutečně na zamyšlenou, zda je jejich slib pro případný omyl platný. Podrobnější analýza však již jde nad rámec mé práce. Místo toho se pokusím prokázat, že slib, kterým se manželství zakládá, není slibem určitých emocí, a dokonce pojem slibu v jeho běžném smyslu přesahuje.

⁹⁵ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 33.

⁹⁶ *Ibid*, str. 33.

Láska, podobně jako úcta a věrnost, není myšlena jako příjemné citové prožívání na straně milujícího, ačkoli není výjimečné, že je tímto prožíváním provázána (nejde však již o ono počáteční zamilování, nýbrž o mnohem hlubší pocit spřízněnosti). Na to, že se u erotické lásky zapomíná na prvek vůle, upozorňuje Erich Fromm: „Milovat někoho není jen silný cit – je to rozhodnutí, je to soud, je to slib. Kdyby láska byla jen cit, nebylo by základu pro slib věčné lásky. Cit přichází a může přejít. Jak mohu soudit, že bude trvalý, jestliže můj akt nezahrnuje soud a rozhodnutí?“⁹⁷ Závazek, který na sebe manželé slibem berou, zakládá povinnost vytrvat spolu do smrti jednoho z nich, zůstat si věrni, mít se ve vzájemné úctě a pečovat o sebe. Vzájemně si mají umožňovat uskutečnění plného potenciálu svých osobností. Každá z těchto „činností“ je ve své podstatě aktivitou a je možná i bez prožívání příjemných pocitů. Samozřejmě, bez příjemných pocitů vyžadují větší úsilí, neboť se nedějí „samospádem“. „Láska je aktivita, nikoli pasivní afekt; je ‚setrvání v‘, nikoli ‚padání do‘.“⁹⁸ Právě k překonávání těchto nesnází slouží manželský slib. Bez nesnází by ostatně ani nebylo potřeba se vázat, neboť vztah by vydržel přirozeným chodem věcí. Láska tedy není emocí, nýbrž aktivním jednáním ve vztahu k druhé osobě a jako k takové se k ní lze zavázat. V tomto ohledu je tedy manželský slib slibem jako každý jiný.

Brake při rozvíjení svého argumentu rovněž připouští možnost, že obsahem manželského slibu není zachování citů, nýbrž zachování určitého (láskyplného) jednání, které již v moci slibujícího je (je tedy obecně možné). Dochází nicméně k závěru, že zachování láskyplného jednání není záměr, který mají snoubenci obvykle na mysli v momentě, kdy si vyměňují manželské sliby. Naprostá většina z nich si představuje romantickou lásku, a nikoli pouhé skutky lásky. Snoubenci se tak pokouší slíbit si zachování citů a selhávají v tom. Z důvodu nemožnosti takového plnění se však ve skutečnosti nejedná o slib, nýbrž o pouhé vyjádření záměru uchovat si city.⁹⁹

Jak jsem již naznačila, argument, že slib lásky dvou lidí, kteří si pod ním představují doživotní udržení příjemného pocitu vzrušení a zamilovanosti, je neplatným pro nemožnost takového plnění, považuji za relevantní. Domnívám se, že takový slib není pro omyl o obsahu plnění pravým manželským slibem a snoubence nezavazuje k jeho plnění.¹⁰⁰ Nelze ho kvalifikovat ani jako jiný typ slibu či závazku, neboť jeho

⁹⁷ FROMM, Erich. *Umění milovat*, str. 47.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 23.

⁹⁹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 35.

¹⁰⁰ Občansko-právně však takový svazek platně vzniká, neboť k jeho vzniku se nevyžaduje slib, nýbrž jen souhlasný projev vůle o tom, že snoubenci vstupují do manželství.

skutečným obsahem je skutečně nemožné plnění. V tomto s Brake souhlasím. Z těchto individuálních případů, kdy došlo k nepochopení obsahu manželského závazku, však nelze usuzovat na obecnou nemožnost manželský závazek na sebe brát. Kdybychom přistoupili na tuto argumentaci, znamenalo by to, že na sebe nelze brát jakékoli závazky (např. uzavřít kupní či darovací smlouvu), protože existuje procento lidí, kteří jsou při uzavření těchto závazků v omylu o jejich skutečném obsahu. Ze své právní praxe mohu potvrdit, že tyto případy nejsou zas tak výjimečné. Aby bylo tvrzení Brake pravdivé v rovině konceptu, nestačí poukázat na jednotlivé případy selhání. Musela by prokázat, že obsahem (podstatou) manželství je skutečně toliko romantická láska, k níž se manželé slibem zavazují.

Jak však blíže pojednám ve třetí kapitole, manželství není jen vztahem, nýbrž i institucí. Jistě obsahuje city, ale především obsahuje určité role. Tyto role formovala tisíciletá lidská zkušenost a manželé jimi nemohou zcela volně nakládat:

Manželství jako každá hodnotná instituce je též tradicí – maticí zkušeností, která se předává z generace na generaci a která postupně nabyla tvaru, jenž odpovídá lidské přirozenosti. Obsahuje příběh: jeho komické a tragické aspekty jsou známou částí lidové kultury; jeho starosti i radosti mohou být tušeny a též sdíleny; má respekt a pochopení ostatních.¹⁰¹

Pojem role lze chápat různými způsoby. Někdo si jistě představí typicky mužskou a typicky ženskou roli. V dnešní společnosti je nicméně toto pojmání do velké míry flexibilní. Rozdělení jednotlivých úkolů je často „demokratizováno“ a nelze již mluvit například o ženských a mužských pracích. Ačkoli budu ve třetí kapitole argumentovat, že manželské role jsou alespoň do určité míry biologicky podmíněné (např. jen žena může být těhotná), nejde o nějaké rozdělení úkolů dle pohlaví, nýbrž o určitý postoj, pojetí sebe jako manžela či manželky. Mnoho aspektů manželských rolí přitom není vůbec genderově vázáno: od obou manželů se očekává, že budou brát věc toho druhého za vlastní, že se v těžkých chvílích podpoří, že si vzájemně drží stranu, je-li některý z nich urážen či osočován. Ostatně, i pojem lásky jako aktivního jednání ve vztahu k druhé osobě lze dle mého podřadit pod manželské role. Prizmatem role jsou pak manželé vnímání širokou veřejností, která k nim přistupuje odpovídajícím způsobem (patrně nikdo nebude pomlouvat druhého v přítomnosti jeho manžela, nebude-li jediným účelem manžela vyprovokovat). Všechno řečené lze subsumovat pod pojem manželské role, a tedy i pod obsah manželství.

¹⁰¹ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 343.

Romantická láska (jako protiklad aktivní lásky, kterou považují za součást manželských rolí) tedy může být obsahem manželství, avšak rozhodně jej nevyčerpává, a není pro něj dokonce ani stěžejní. Stěžejní jsou právě manželské role, k jejichž převzetí se zavázat nepochybně lze. Na této skutečnosti nic nemění ani jednotlivé případy snoubeneckých párů, které obsah manželského slibu desinterpretují. Pojmově tedy manželský slib zavazuje jako každý jiný slib.

Konečně chci poukázat na určitá specifika, kterými se manželský slib od jiných přece liší. Ne snad v tom, že by jeho obsah byl plněním nemožným, jak se snaží prokázat Brake, nýbrž ve způsobu, kterým strany slibu zavazuje. Vzhledem ke své pojmové časové neomezenosti (ruší se až smrtí jednoho z manželů) se manželský slib nedá splnit jednou pro vždy, nýbrž jen opakovaným, kontinuálním naplňováním. Je proto těžké definovat, co vlastně znamená dostát tomuto závazku a co ho porušit. Je možné, že každý z manželů během společného života poruší některou část slibu. Znamená to však, že slib se ruší a druhý manžel je vyvázán? Často je takto pojímaná manželská nevěra – jako porušení slibu, které druhého manžela vyvazuje. Osobně se však domnívám, že věc je komplikovanější. Je-li naplňování závazku úkolem na celý život, musí závazek počítat s jednotlivými případy porušení a zachovat si platnost i pro tyto případy. Jeho porušením je tak teprve trvalá rezignace na naplňování slibu, definitivní odvrácení se od manželského vztahu, na které však nelze bez dalšího usuzovat z jednotlivých porušení.

Nastíněnému pojetí odpovídá i Scrutonovo tvrzení, že manželský slib je ve své podstatě přísahou: „Tradiční manželství, nahlíženo z vnější perspektivy jako rituál přechodu do jiného sociálního stavu, je zevnitř vnímáno jako přísaha. Této přísaze může slib předcházet, je však více než slib.“¹⁰² Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, rozdíl mezi slibem a přísahou je metafyzický. Přísahu nelze nikdy naplnit v čase a nelze ji ani rozvázat, pouze zneuctít. Porušení přísahy tedy neznamena, že je z ní člověk vyvázán jako v případě porušení slibu. Naopak, je povolán se dále snažit, aby přísaze dostál. Manželský slib (zde míněno jako jednostranný úkon jednoho ze snoubenců), na rozdíl od klasického závazku či slibu, nepředstavuje pro příjemce pouze určitý nárok na plnění, nýbrž rovněž povinnost; povinnost opakovaně odpouštět poklesky a slabosti slibujícího a umožňovat mu plnění slibu i přes mnohá porušení. Ve Scrutonově pojetí z přísahy nevyvazuje dokonce ani skutečnost, že protějšek definitivně rezignoval na její plnění. Nevyžaduje totiž reciprocitu. Toto platí bez dalšího i pro

¹⁰² SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

manželství svátostné, kde manželský slib nelze z teologických důvodů rozvázat za žádných okolností. V případě manželství civilního jsou nicméně k uvážení takové případy, kdy by neustálé odpouštění poskytovateli slibu ohrožovalo příjemce slibu nebo jiné osoby, typicky děti, na životě či zdraví apod. Tedy případy, kdy se zdají být naplněny ony důležité důvody ospravedlňující rozvod. Ostatně i v církevním manželství se pro tyto případy umožňuje tzv. rozluka (manželský slib nicméně nadále platí a manžele zavazuje).

K povaze manželského slibu lze tedy uzavřít, že oproti běžnému slibu v běžném pojetí vykazuje určitá specifika. Nikoli však co do jeho platnosti, závaznosti, či možnosti jej splnit. Prokázala jsem, že v tomto ohledu je to slib jako každý jiný. Manželský slib je příznačný svou neomezenou časovou platností, z níž vyplývá zejména nemožnost slib zrušit jednotlivým aktem jeho porušení.

2.4.3. Převzetí manželských rolí

Manželský souhlas či slib zavazuje. Již bylo předestřeno, že kdo se zavazuje s vážným úmyslem závazek splnit, koná dobro. Nic ovšem nebrání tomu, aby se pár i mimo sňateční obřad vis-à-vis zavázal k jednáním, jež jsou obvykle obsahem manželského závazku. Je-li z hlediska způsobu vzniku rozdíl mezi manželstvím a nesezdaným soužitím pouze v tom, že prvně jmenované se uzavírá *veřejným* souhlasem (výměnou slibů), v čem je vlastně manželství „lepší“ oproti nesezdanému soužití? Ostatně, jak jsem výše uzavřela, znak veřejnosti nemá pro morální váhu tohoto aktu význam. Domnívám se, že odpověď na tuto otázku lze hledat opět prostřednictvím úvahy o již zmiňovaných manželských rolích.

Obsah manželských rolí byl (a i nadále je) formován společenskou praxí, tedy veřejností. Veřejnost však nestojí pouze u jejich vzniku, nýbrž je významným aspektem jejich existence a vnímání: manželé mají role především v očích veřejnosti. Je tomu tak proto, že role manžele povínuje a opravňuje i k jednáním vůči třetím osobám a obráceně, třetí osoby na manžele pohlížejí prizmatem jejich rolí. Tyto role proto nelze zastávat, aniž by člověk dal – určitým veřejným způsobem – najevo, že roli přebírá. Právě za tímto účelem má vznik manželství formu, která označuje předěl mezi stavem před a stavem po převzetí této role. „Vstupem do manželství si [manželé] nevyměňují pouze sliby: společně přecházejí do jiného stavu, který není jejich vlastním vynálezem.“¹⁰³ Manželské role tedy nelze převzít než *veřejným* sňatkem. Přebírají je

¹⁰³ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 345.

pouze snoubenci, a to při jakékoli formě sňatku, i takové, ve které není obsažena výměna manželských slibů. V případě nesezdaného soužití naopak k převzetí manželských rolí nedochází, a to ani v případě, že si pár vzájemně slib vymění. Pro účely této práce je proto stěžejní prokázat, že manželské role vedou k určitému lidskému dobru.

Někteří filozofové (vycházejí z Aristotelovy etiky ctností) zdůvodňují morální hodnotu manželství právě prostřednictvím manželských rolí. Tvrdí, že manželská role je s to člověka pozitivním způsobem formovat v morální oblasti, a tím přispívat k obecnému blahu. K těmto filozofům se řadí i Roger Scruton. Již příznačně hájí opačnou pozici Elizabeth Brake. Juxtapozicí jejich tvrzení se pokusím zjistit, zda je morální obhajobu manželství možné založit na ctnostech.

Jak jsme seznali výše, vstup do manželství představuje převzetí určitých rolí, které manželům společnost přisuzuje: „Svatební obřad je proto jedním z nejdůležitějších lidských obřadů, takový, který značí přechod z jednoho stavu bytí do jiného. [...] proniknutí do lidského světa závazků, které nemohou být vytvořeny aktem vůle, a které proto vyžadují transcendentální význam.“¹⁰⁴ Součástí rolí je tedy i soubor zvláštních morálních a právních pravidel, které společnost dlouhodobě vytváří (odsud' onen transcendentní význam) a jejichž dodržování od manželů alespoň rámcově očekává (např. že manželé se k sobě budou chovat s úctou, že si budou věrni anebo že o sebe budou pečovat). Sňatek tak symbolizuje přechod do společenské skupiny, jež se řídí určitými pro ni specifickými pravidly: „Pokud existuje ‚etické pojetí manželství‘, spočívá alespoň částečně v subsumpci ‚pouhého individuálního‘ pouta lásky pod pravidla, která jsou otevřená, diskutabilní a která jsou předmětem morálky i práva.“¹⁰⁵ Právě přizpůsobení se manželským rolím a podřízení se odpovídajícím pravidlům vede podle Scrutona manžele k mravnějšímu jednání, a zdůvodňuje tak morální pojetí manželství.

S touto tezí zásadně nesouhlasí Elizabeth Brake. Samotná skutečnost, že snoubenci na sebe berou závazky, jejichž obsahem je určité ctnostné jednání, podle ní bez dalšího neznámá, že se ze snoubenců stávají i ctnostné bytosti. „Hodnota manželství může nanejvýš vést jednajícího, aby si vybral tak, jak by si vybrala ctnostná osoba, a posilovat ctnost nucením manželů, aby ve vztahu zůstali... Ctnostně jednající osoba by měla

¹⁰⁴ *Ibid*, str. 344.

¹⁰⁵ *Ibid*, str. 345.

jednání volit jako hodnotné samo o sobě, ne pro jeho vnější výhody.¹⁰⁶ Brake tedy tezi především vyčítá, že pokud za skutečně mravní jednání považujeme pouze jednání autonomní (učiněné na základě vlastního svědomí), nemůže k němu docházet pouze z titulu vstupu do určité instituce. Podmínkou mravního jednání je, že si manželé právní a morální normy zvnitřní, tedy dobrovolně se jim podřídí a přijmou je za vlastní, protože je vyhodnotí jako dobré. Proces zvnitřnění normy je však podle Brake psychickým procesem každého jednotlivce, který sňatek jako určitá forma není s to zprostředkovat:

Vnější právní rámec manželství nemůže ovlivnit změny v psychice jednajících, které by vedly k respektu, ctnosti či lásce. Zatímco manželství může do jisté míry sloužit pomocným účelům jako zajištění reciprocity, dohoda o povinnostech nebo vyvíjení tlaku na oddanost, nemůže způsobit morální ‚zázrak‘ spočívající v přeměně manželů na ctnostně jednající bytosti.¹⁰⁷

Ačkoli s Brake ve výše uvedeném souhlasím, domnívám se, že její argumentace nesměřuje proti jádru Scrutonovy teze. Scruton (a před ním mnoho dalších filozofů, včetně Hegela¹⁰⁸) nehovoří o jakési instantní mravní transformaci manželů uzavřením sňatku (opatřením vztahu určitou formou), nýbrž o *budování ctností*, k němuž manželství *dlouhodobě* vede. Ctnost lze v tomto kontextu chápat jako dokonale rozvinutou schopnost mravního jednání člověka, jež je dosahována z jeho svobody permanentním cvičením a úsilím o mravní dobro.¹⁰⁹ Manželství tedy neproměňuje své aktéry „instantně“, ale dlouhodobým přizpůsobováním se svým rolím a opakováním ctnostného jednání (např. vzájemná péče) napomáhá budovat u manželů ctnosti, které se následně projevují i vně manželského svazku. Manželství tak přispívá k obecnému blahu svým dlouhodobým působením na manžely prostřednictvím manželských rolí.

Nakonec i Brake uznává schopnost institucí ovlivňovat v dlouhodobém horizontu chování svých členů. Domnívá se však, že v takovém případě nelze činit rozdíl mezi manželstvím a nesezdaným soužitím: „Etická obhajoba institucí založená na ctnostech musí být založena na tvrzeních o jejich dlouhodobých účincích, nikoli okamžité přeměně. Nemůže proto rozlišovat sezdané a nesezdané vztahy.“¹¹⁰

¹⁰⁶ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 75.

¹⁰⁷ *Ibid*, str. 62.

¹⁰⁸ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*; in der Textedition von Johannes Hoffmeister. Hamburg: Meiner, 1995, § 161 a násl.

¹⁰⁹ BLECHA, Ivan (ed.). *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství a vydavatelství FIN, 1995, str. 74.

¹¹⁰ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 75.

Opět je třeba podrobit předestřené kritickému posouzení. Instituce může formovat své členy pouze za podmínky, že její struktura a vnitřní normy jsou ustálené a alespoň v obecné rovině stejné pro všechny, kdo do instituce vstupují. Podobně Scruton:

Jedině instituce, která uvaluje jedinou, neměnnou povinnost na všechny, kteří do ní chtějí vstoupit, může získat veřejné uznání postavením najisto, že smysl individuálního jednání se nenachází v soukromé pohnutce, která k němu vedla, nýbrž ve veřejném úzu, který mu dává formu.¹¹¹

Tuto vlastnost však nesezdané soužití, a ani jiné formy soužití dospělých, které Brake obhajuje, nesplňují. Ctnosti u manželů pomáhají formovat především role, jež jsou *formulovány společností*. Úvahu lze proto uzavřít následovně: jelikož partneři v nesezdaném soužití manželské role nepřebírají, respektive před společností se k jejich výkonu nezavazují, společnost od nich jejich naplňování neočekává a nevyžaduje. Ačkoli se tak jejich vztah může v mnohém manželství podobat, společnost svými očekáváním nezaštiťuje vnitřní normy takového soužití, nesjednocuje a nenastavuje je tak, aby vedly k obecnému blahu. To samozřejmě nevylučuje, aby i nesezdané soužití vedlo k ctnostnému jednání, nejedná se nicméně o jeho koncepční vlastnost, jak je tomu v případě manželství.

Manželství vede k ctnostnému jednání ze své podstaty, z toho, jak je tato instituce po tisíciletí formována. Nástrojem jsou manželské role a normy s nimi spojené, kterým se lze podřídit pouze svobodným souhlasem učiněným veřejně, neboť funkce samotné role slouží a projevuje se v podstatné míře vůči veřejnosti.

¹¹¹ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 358.

3. Podstata manželství

V předchozí kapitole jsem podrobněji rozebrala jednotlivé charakteristiky manželství, které jsem dovodila z jeho různých definic v kapitole první. Pojednávávala jsem tedy primárně o tom, *jaké* manželství je. Nyní mohu přistoupit k traktátu o podstatě manželství, o tom, *čím* je manželství. V téměř každé definici nabídnuté antropologií či sociologií se objevuje dvojí pojetí manželství – jako určitého závazku či instituce a jako vztahu. I dvě ze tří pojetí představených manželi Brogattovými odpovídají těmto kategoriím. V první kapitole jsem je vymežila jako tzv. institucionální či legalistické (závazek, instituce) a procesuální (vztah) pojetí manželství. V následující části práce proto pojednám nejdříve o legalistickém pojetí manželství, přičemž představím dvě základní koncepce, které si v současné době konkurují v právním vymezení manželství – smluvní teorii a institucionální teorii. Posléze budu věnovat pozornost vztahu, který je v dnešní době klíčovým prvkem manželství. Zaměřím se na morální aspekty tohoto vztahu a jeho znaky, jež byly předmětem druhé kapitoly, zde vypořádám ve vzájemných souvislostech. Budu se především snažit prokázat, že vztah, ke kterému manželství svou komplexní strukturou směřuje (jež si dává za cíl vytvořit a udržovat), je vztahem hodnotnějším a lepším než vztah mimo tuto strukturu, typicky v nesezdaném soužití.

3.1. Manželství jako právní fenomén

V právu se setkáváme s dvojitým nahlížením manželství – jako smlouvy mezi jedním mužem a jednou ženou a dále jako instituce. Obojí perspektiva je správná, neboť konkrétní manželství se skutečně zakládá smlouvou. Vzhledem k jeho komplexní regulaci právními předpisy, jakož i dalšími společenskými normami, však nelze jeho podstatu zúžit na tuto smlouvu. Právní řád manželům garantuje různá práva a ukládá různé povinnosti, které manželé nemohou změnit svým projevem vůle, jak je tomu typicky u jiných typů smluv. Lze tedy tvrdit, že manželství má – až na výjimky například u manželského majetkového práva – určitou, pevně danou, strukturu, která je jednotná pro všechny páry, jež do manželství vstupují. Je tedy možné hovořit o instituci s vlastními ustálenými normami. Vstupem do instituce manželé přebírají určité role, jejichž podoba není zcela v jejich rukou. Pevná a neměnná struktura, která omezuje smluvní autonomii snoubenců, je dána vyššími zájmy, ke kterým manželství vede – z pohledu společnosti typicky založení rodiny a výchova dětí. Právě popsané je zhruba předmětem tzv. institucionální teorie manželství. Její stoupenci tak vlastně obhajují

tradiční právní pojetí manželství.¹¹² Nejedná se nicméně o teorii ryze právní. Manželství traktuje komplexně – jako jednotu právních a morálních norem, které regulují lidské chování a jednání.

Protichůdná smluvní teorie pak usiluje o oproštění manželství od oné institucionální nastavby tak, aby nadále spadalo do čistě privátní sféry a redukovalo se na občanskoprávní smlouvu (odtud název „smluvní“, anglicky „*contractual*“). Podobně jako institucionální, i smluvní teorie zahrnuje celé spektrum názorů. Méně radikální tvrdí, že manželské role a vzájemná práva a povinnosti manželů jsou sice dány společensky, nicméně manželé by měli mít právo se od jednotlivých práv a povinností odklonit (například smluvit si, že se manželství uzavírá jen na dobu určitou). Radikální názory se pak kloní k závěru, že celý obsah manželské smlouvy by měl být dán výhradně souhlasným projevem vůle obou snoubenců. Trend prosazování této teorie lze sledovat od poloviny minulého století. Jejímú nástupu pomohla zejména emancipace žen, dostupnost účinné antikoncepce, ale i představa, že manželství je především romantický vztah.¹¹³

Debata o tom, jakou právní formu a společenské postavení by mělo manželství zaujímat, není ani zdaleka u konce. Přestože se jí mnohé společenské proudy snaží marginalizovat, jedná se o formu soužití, která je pro společnost klíčová: „Společnost má na manželství vážný zájem a změny této instituce mohou změnit nejen vztahy mezi žijícími, nýbrž i očekávání těch, kteří se mají teprve narodit, a odkaz těch, kteří ji předešli. Jak je manželství pojímáno, se proto týká celého společenství.“¹¹⁴ V následující části proto nastíním, jak se zmiňované teorie utkávají o podobu manželství. Vzhledem k mnou zastávaným pozicím v předchozí kapitole je zřejmé, že budu hájit teorii institucionální a poukazovat na slabiny teorie smluvní. Hlavní argumenty smluvní teorie převezmu z článku Elizabeth Brake, která je přehledně uspořádala. Jedná se argumenty, které se v různých podobách objevují v pracích stoupenců této teorie. Sama Brake smluvní pojetí manželství neprosazuje, neboť, jak tvrdí, neusiluje o to, aby manželství jako instituce bylo zrušeno. Zastává nicméně názor, že práva a povinnosti, jakož i struktura vztahu, by měly být zcela v dispozici snoubenců, pročež k nastínění smluvního pojetí mohu využít i její argumenty.¹¹⁵ Pro obhajobu manželství jako instituce využiji některé své závěry z předchozí kapitoly.

¹¹² BRAKE, Elizabeth. *Marriage and Domestic Partnership*.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference*.

¹¹⁵ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 149.

Argumentačně se budu opírat také o myšlenky Rogera Scrutona, a též Johna Finnise, kterého jsem představila již v podkapitole o svazku muže a ženy.

3.1.1. Smluvní vs. institucionální pojetí

Základní tezí smluvní teorie je, že manželské role jsou sice dány právní a sociální praxí, tedy zvnějšku, snoubenci však mají možnost vzájemně se z těchto rolí anebo z některých závazků vyvázat (např. výslovně se dohodnout, že se nezavazují k sexuální exkluzivitě anebo že se berou jen na určitou dobu). Důvodem smluvní volnosti snoubenců je skutečnost, že manželské role obsahují řadu závazků, jež spadají to kategorie zvláštních (v protikladu k závazkům obecným, které má každý člen společnosti). Zvláštní závazky na sebe člověk může brát toliko výslovně a svobodně, tedy smlouvou.¹¹⁶ Podobně Brake: „[J]ednotlivci mohou být v právním manželském vztahu s více než jednou osobou, recipročně nebo asymetricky, sami rozhodující o pohlaví a počtu stran vztahu, typu vztahu, jakož i o právech a povinnostech uvnitř vztahu.“¹¹⁷

Již v úvodu lze nastíněnému pojetí vytknout, že je vnitřně nekoherentní. Společnost by prostřednictvím práva měla vytvářet manželské role jako určitý soubor práv a povinností, ze kterých si jednotlivé páry budou vybírat ty, které se jim „hodí“. Manželské role jsou zde pojímány jako ryze sociální konstrukt vytvořený hlasováním. Ačkoli tyto role vskutku jsou výtvorem společnosti, nelze přehlížet určité biologické danosti, které stojí u jejich základů a formují jejich podobu. Tyto danosti nejsou v moci členů společnosti (fyzické i psychologické rozdíly mezi pohlavími a generační potenciál v nich obsažený), a manželské role tak slouží především k „umístění“ těchto daností v rámci života společnosti. Některé znaky manželství, např. že jeho specifickým účelem je plození dětí a založení rodiny, jak jsem prokázala ve druhé kapitole, tak nelze zrušit arbitrárně (je důvodem, proč byly manželské role, a manželství vůbec zformovány). Právě na postoji k biologické podmíněnosti manželských rolí se ukazuje rozpor smluvní teorie. Buď teorie biologickou podmíněnost popírá – pak nevysvětluje otázku, proč by společnost měla vytvářet subsidiární manželská práva a povinnosti, ze kterých si konkrétní pár sestaví vlastní výběr, ani co by mělo být kritériem takové úpravy (co je potřeba „umístit“ do sociální praxe). Anebo teorie biologickou podmíněnost uznává –

¹¹⁶ BRAKE, Elizabeth. *Marriage and Domestic Partnership*.

¹¹⁷ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 157.

pak nevysvětluje, jak je možné, že si jednotlivá práva a povinnosti mohou snoubenci volit (když si nemohou volit ony biologické danosti).

Přesvědčivým se zdá být zejména argument smluvní teorie, že manželství obsahuje řadu zvláštních závazků, které je možné na sebe brát jen svobodně a výslovně, při plné znalosti obsahu takových závazků. Brake v této souvislosti poznamenává, že právě toto není v institucionálním pojetí dobře možné, neboť manželské role nejsou nikde přesně definovány (chybí podrobná zákonná úprava i písemná smlouva) a jejich chápání je podmíněno celou řadou vnějších faktorů. Z tohoto důvodu je nutná smlouva, která by konkrétní práva a povinnosti jasně určila.

Při nejrůznějším chápání manželských rolí, může být jejich obsah určen pouze úmyslem lidí, kteří vstupují do manželství, který je pro změnu odvozen od jejich komunit, výchovy, voleb atd. V multikulturní a multi-náboženské společnosti nechápu všichni snoubenci své role stejně; to, co chtějí, aby jejich role obsahovaly, je zakotveno v jejich výslovné dohodě.¹¹⁸

Vůle stran (úmysl) projevená navenek je jistě předpokladem platného závazku. Je však otázkou, jakou povahu má závazek založený manželskou smlouvou a k čemu vůle snoubenců vlastně směřuje. Uzavření manželství lze totiž nahlížet i jako vstup do instituce, jejíž struktura je podle Johna Finnise dána do té míry, která je nutná pro zajištění účelů a cílů této instituce – založení rodiny (odpovídající znaky monogamie, vztahu osob opačného pohlaví a nerozlučnosti) a vytvoření plnohodnotného vztahu (znaky věrnosti, nerozlučnosti, lásky, úcty a péče).¹¹⁹ Projev vůle učiněný snoubenci při vstupu do manželství se tak váže k dosahování cílů této instituce prostředky, které rámcově vymezuje právní a sociální praxe a které si manželé průběžně konkretizují:

Manželství jako stav či způsob života – být ženatý / vdaná – je život páru vycházející z onoho konstitutivního převzetí závazku převedeného do nespočtu dalších úkonů a ze schopnosti a připravenosti každého z manželů činit úkony, jimiž dostávají svému závazku, a upustit od možností, které jsou s ním neslučitelné, dokud je smrt nerozdělí.¹²⁰

Projev vůle při vstupu do manželství tak lze přirovnat k tomu, kterým se uzavírá rámcová smlouva. Ta rovněž stanoví toliko *základní cíle a vlastnosti* právního vztahu, na nichž je nutné trvat za všech okolností. Jednotlivá práva a povinnosti se konkretizují až v dílčích smlouvách, které jsou v jejím rámci uzavírány k dosažení vytyčených cílů. Projev vůle při uzavření rámcové smlouvy tak rovněž nesměřuje ke všem konkrétním právům a povinnostem, a přesto je platný. Rovněž tak i souhlas se vstupem do manželství je platný, neboť se vztahuje k cílům manželství. Smlouva, která by dopředu

¹¹⁸ *Ibid*, str. 40.

¹¹⁹ Srovnej též FINNIS, John. *Marriage*.

¹²⁰ FINNIS, John. *Marriage*.

a podrobně upravovala práva a povinnosti tak není nutná, a především ani možná, neboť nelze předem postihnout veškeré situace, které mohou nastat.

Obdobně argumentuje i Roger Scruton, který odmítá, že by se v případě manželství mohlo jednat o smlouvu právě proto, že vzájemné závazky (konkrétní práva a povinnosti) nelze dopředu předvídat: „To, co manželství představuje z hlediska nákladů a zisku, nemůže být nikdy předvídáno těmi, kdo do něj vstupují. Manželství nemůže být z toho důvodu smlouva.“¹²¹ Manželství podle něj představuje partnerství, vztah, který nelze redukovat na vztah právní a rozebrat jej na jednotlivá práva a povinnosti.

Tato historická zkušenost [západní civilizace] se dá shrnout do tří bodů:

- manželství je trvalé partnerství mezi jedním mužem a jednou ženou;
- je založeno na lásce mezi partnery a na lásce k dětem vzešlým z jejich jednoty;
- není to smlouva o poskytování služeb, nýbrž existenciální volba – přechod od jedné formy bytí k jiné.¹²²

Nebo na jiném místě:

[R]ozdíl mezi manželstvím a kohabitací – manželským modelem jako protikladem čistého partnerství – je rozdílem podstatným. [...] manželství je zvláštním typem vztahu, ve kterém na sebe muž a žena berou závazek, který přesahuje jakoukoli smlouvu mezi nimi.¹²³

Skutečnost, která přesahuje říši pouhých právních vztahů, nelze zcela odít do řeči paragrafů. Pokusíme-li se to udělat, připravíme ji o něco zcela podstatného. Na tom, že je manželství právě takovou skutečností se shoduje i John Finnis:

[M]anželství se setkává se zásadním nepochopením, když je pojímáno jako pouhý oficiální status zavedený právem, doprovázený veřejnoprávními nároky a oprávněními. Jeho pochopitelné a podstatné spojení s lidským dobrem (a tedy i s lidskou povahou) z něj dělá mnohem více než funkci právních dohod a definic.¹²⁴

Finnisovo pojetí odkazuje především na morální rozměr manželství pro jeho spojení s lidskými dobry. Dalo by se říci, že v celém kontextu Scrutonova článku jde jeho pojetí manželství ještě za oblast morálky. V manželství spatřuje něco transcendentního, nadlidského: „[P]ojímání manželství jako svátosti je přesný, ač teologicky podmíněný, význam toho, jak manželství bylo zakoušeno, proč je chtěno, a toho, co vnitřně způsobuje těm, kteří do něj vstoupí. Manželství není smlouvou o soužití, nýbrž přísahou soudržnosti.“¹²⁵ Obě pozice nicméně sdílí přesvědčení, že manželství není pouze

¹²¹ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

¹²² SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference*.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ FINNIS, John. *Marriage*.

¹²⁵ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

vztahem právním, nýbrž komplexním, zasahujícím celé spektrum lidských vztahů a oblastí lidského působení (včetně náboženství, kde se mu dostává až transcendentního významu), který nelze – a právně to ani není účelné – pojmut do zákona či smlouvy.

Z morálního pohledu je stěžejní zejména druhá námitka typicky předkládaná zastánci teorie smlouvy proti stávající podobě manželství. Spočívá v tvrzení, že jeho pevně daná struktura postrádá morální důvod. „Obhajoba manželského práva musí vysvětlit, proč by stát měl mít právo zasahovat do podmínek smlouvy mezi dospělými, kteří se na nich shodli.“¹²⁶ Znak současného manželství pokládá smluvní teorie za arbitrární a morálně neodůvodnitelné. Příkládá je na vrub tradičním náboženským představám, které jsou však pro stávající liberální společnost nepřijatelné. Obdobně Brake: „Smluvní paradigma je charakterizováno dobrovolností a individualizací, zatímco statusové vztahy jsou standardizované dle před-právních sociálních konvencí a často jsou založené na arbitrárních či neosobních kritériích, jako je třeba kasta.“¹²⁷

Nutnost pevně dané struktury manželství zdůvodňuje institucionální teorie potřebou chránit a uskutečňovat dobra, ke kterým manželství vede. Hlavní dobra jsou dvojí: reprodukce a vytvoření důvěrného vztahu mezi mužem a ženou, který jim umožňuje vést dobrý život:

Manželství je nesporné základní lidské dobro, neboť umožňuje svým stranám, manželce a manželovi, vzkvétat jako jednotlivcům i jako páru, jak prostřednictvím nejdalekosáhlejší formy společenství možného pro lidské bytosti, tak i prostřednictvím nejradikálnějšího a tvořivého umožnění vzkvétat jiné osobě, konkrétně *přivedením této osoby k bytí* jako zárodku, embrya, dítěte a jednou dospělého, plně způsobilého podílet se na lidském rozvoji na svou vlastní odpovědnost.¹²⁸

Zastánci smluvní teorie odmítají, že by manželství vedlo ke specifickým dobrům. Ve vztahu k reprodukci argumentují, že plození a výchova dětí nejsou specifickým účelem manželství. Požadavek na pohlavní rozdílnost partnerů považují za arbitrární a diskutabilní důvod pro zachování stávající struktury manželství. Obdobně Brake:

[Ch]ápání přátelství mezi manžely závisí na základním nahlížení na mužskou a ženskou komplementaritu. Dovolávání se takové komplementarity mezi všemi muži na jedné straně a všemi ženami na straně druhé nesprávně zobrazuje pohlavní odlišnost. Pohlavní rozdíly jsou statistická zevšeobecnění; ve skutečnosti jsou jednotlivci – včetně intersexuálních jedinců – rozloženi v souvislém spektru; předpokládaná komplementarita je karikatura.¹²⁹

¹²⁶ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 154.

¹²⁷ *Ibid*, str. 161.

¹²⁸ FINNIS, John. *Marriage*.

¹²⁹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 74.

Neopodstatněnost tohoto argumentu jsem prokázala již ve druhé kapitole práce. Plození a výchova dětí zcela zřejmě představují specifický účel manželství, neboť se jedná o přirozenou danost vztahu mezi mužem a ženou, k jejímuž efektivnímu zvládnutí bylo manželství zformováno. Reprodukci je přitom nutné chápat v širším slova smyslu. Nejde toliko o zplodění potomstva, nýbrž i o předání určitého porozumění, kterým se reprodukce zajistí i pro další generace (v podkapitole o svazku muže a ženy v této souvislosti pojednávám o dvojí sociální funkci rodičovství). Podobně Scruton: „Neboť toto [manželství] je způsob, jak se tvoří děti – myslím tím tvoří jako noví členové společnosti, kteří, až nastane jejich čas, převezmou úkol společenské reprodukce.“¹³⁰ K dosažení tohoto dobra je nutné, aby manželství tvořily osoby opačného pohlaví, neboť je zřejmé, že pouze ony jsou schopny reprodukce bez pomoci třetí strany. Tuto skutečnost nepovažuji za potřebné dokazovat, neboť je zcela zřejmá. Jen pro úplnost dodávám, že již samotná tato skutečnost vyvrací argument Brake, že rozdíly mezi pohlavími jsou toliko statistická generalizace. Pro výchovu dětí je pak nezbytné, aby manželství bylo co možná nejstabilnější, čemuž odpovídá znak jeho trvalosti a ztížených podmínek pro jeho zrušení.

Konečně smluvní teorie odmítá, že by manželství vedlo k dobru spočívajícímu v budování plnohodnotného vztahu mezi manžely, jak mu rozumí teorie institucionální. V institucionálním pojetí je plnohodnotným vztahem takový, který směřuje oba manžele k tomu, aby vedly dobrý život (ve smyslu aristotelovské etiky), a jehož vybudování předpokládá sexuální exkluzivitu neboli věrnost. Podobně jako stoupenci smlouvy i Brake odmítá, že manželství může systematicky vést k ctnostem: „[M]noho obhájců manželství nelegitimně (z pohledu politického liberála) opírá manželské právo o všeobecná tvrzení o morální hodnotě vztahů.“¹³¹ Argument smluvní teorie je tedy dvojí. Jednak zpochybňuje schopnost manželství jako instituce vést k ctnostnému jednání, jednak popírá, že k plnohodnotnému vztahu (vztahu, který je smysluplný a naplňující) jsou potřebné atributy, které manželství nese, tedy věrnost a trvalost.

Možnosti budování ctností prostřednictvím instituce jsem traktovala v rámci podkapitoly o formálních aspektech vzniku manželství. Prokázala jsem, že prostřednictvím manželských rolí, které jsou instituci manželství imanentní a do nichž společnost promítá určité morální normy, manželství systematicky vede manžele k ctnostnému jednání. Nutným předpokladem je, že se manželé před veřejností zavážou

¹³⁰ SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament*.

¹³¹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 156.

tyto role vykonávat. Ctnostné jednání, ke kterému manželství vede, tak legitimizuje další z jeho znaků – kvalifikovanou formu vzniku manželství.

Povahy vztahu, který manželé mezi sebou vytváří, jsem se rovněž již dotkla v podkapitolách o monogamii a trvalosti manželství, ačkoli pouze parciálně. Jelikož téma považuji za hodné komplexního pojednání, ponechávám ho záměrně na následující závěrečnou podkapitolu práce.

3.1.2. Shrnutí k právní podstatě manželství

Lze tedy shrnout, že manželství je pro mnohost jeho dimenzí nemožné pojímat jako smlouvu, ani jej komplexně písemnou smlouvou upravit, jak navrhuji zastánci smluvní teorie. Aktuální převažující pojetí manželství jakožto instituce s pevně daným účelem a pravidly je zjevně mnohem přesnější v popisu toho, co manželství ve své podstatě je a na jakých principech je udržováno.

Ani argument smluvní teorie směřující do oblasti morálky, tedy že pro pevně danou strukturu manželství neexistuje legitimní důvod, není udržitelný. Vyvrací jej závěry, ke kterým jsem dospěla již ve druhé kapitole práce. Za legitimní důvod lze označit přinejmenším reprodukci a výchovu dětí jakožto zřejmá lidská dobra, která jsou specifickým účelem manželství. K umožnění těchto dober je manželství povinně svazkem muže a ženy, tedy *svazkem osob opačného pohlaví*. Ačkoli se jedná primárně o znak týkající se manželského vztahu, ospravedlňuje dobro reprodukce částečně i znak *trvalosti* manželství, neboť zajišťuje stabilní prostředí nezbytné pro výchovu dětí. Druhým důvodem legitimizujícím stávající strukturu manželství je ctnostné jednání, které instituce manželství pomáhá u manželů budovat. Tento rys manželství je podmíněn *kvalifikovanou formou vzniku manželství*.

V závěrečné podkapitole práce budu prokazovat, že rovněž *věrnost a trvalost* (nerozlučitelnost) manželství, tedy zbývající atributy, jsou atributy legitimními, neboť vedou ke vztahu, který manžele naplňuje, a umožňuje jim tak žít dobrý život (ve smyslu aristotelovské *eudaimonie*).

3.2. Manželství jako vztah

Do popředí se konečně dostává vzájemný vztah manželů, který představuje každodenní realitu manželského života, a je tak nejvlastnějším popisem toho, čím je manželství z pohledu manželů. Téma vztahu by nepochybně vydalo na samostatnou práci, zaměřím se proto pouze na aspekty, které jsou významné pro oblast morálky.

Ve druhé kapitole práce jsem dospěla k zjištěním, které naznačují poměrně úzkou souvislost, či dokonce podmíněnost mezi intimním vztahem a znaky věrnosti a trvalosti. V rámci podkapitoly o monogamii jsem uzavřela, že z dvojice monogamie (jakožto právní forma) a věrnost je právě věrnost nutným předpokladem k vytvoření intimního vztahu. Otevřená však zůstala otázka, zda manželství vede k věrnosti lépe než nesezdané soužití. Znak trvalosti byla věnována samostatná podkapitola. V jejím závěru jsem pak ponechala nezodpovězenou otázku, zda jsou trvalost a též věrnost, která se s ní zdála úzce souviset, důsledkem manželské lásky neboli intimního vztahu. Je tedy zřejmé, že závěry obou podkapitol se neshodují v tom, zda je věrnost předpokladem intimního vztahu anebo jeho důsledkem.

Na tomto místě práce je vhodné se k tématu vrátit, a to hned z několika důvodů. V mezičase jsem vymezila povahu ostatních znaků manželství a traktát o jeho podstatě – intimním vztahu – je tak možné provést ve všech souvislostech. Ve druhé kapitole jsem vycházela především z křesťanského pojetí intimního vztahu. Pro přesvědčivost svých závěrů tak považuji za nutné opřít se o další argumenty autorů mimo oblast křesťanství, a obhájit tak význam věrnosti a trvalosti pro intimní vztah na sekulární půdě. Konečně, existuje řada autorů, kteří věrnosti a sexuální exkluzivitě v manželském vztahu nepřikládají žádnou, anebo jen marginální hodnotu. Budu se tedy muset vypořádat s jejich tvrzeními.

V následujícím textu tak nejdříve prozkoumám roli věrnosti v intimním vztahu. V otázce nevěry se nebudu zabývat aspektem porušení manželského slibu, neboť zde je její morální nepřipustnost jasná. Spíše se zaměřím se na jádro problému, tedy zda skutečně existuje nutné spojení mezi sexem a intimním vztahem, z něhož pramení tradiční morálka v této oblasti. Rovněž bude nutné zodpovědět otázku, zda je možné být v intimním vztahu s více než jednou osobou současně. Prokážu-li, že to možné není, mohu se dále zabývat otázkou, zda je možné mít více intimních partnerů v čase a jaký význam má nerozlučitelnost (trvalost) manželství.

Cílem pojednání bude zjistit, zda (i) věrnost a trvalost představují předpoklad anebo důsledek intimního vztahu a zda (ii) propůjčují intimnímu vztahu specifické pozitivní kvality. Jedná-li o předpoklady intimního vztahu, bude možné obhájit jejich institucionální podobu – monogamii a nutnost rozvodu pro ukončení manželství – jako legitimní prvky v institucionální podobě, a definitivně tak uzavřít obhajobu manželství jakožto instituce v předchozí části práce. Bude-li konečně mým závěrem, že věrnost a trvalost vedou k lepšímu či hodnotnějšímu vztahu, budu pro definitivní morální

obhajobu manželství muset prokázat, že manželství vede k těmto ctnostem lépe či efektivněji než nesezdané soužití.

3.2.1. Souvislost mezi vztahem a sexem

Tradiční sexuální morálka spatřuje v nevěře především porušení manželského slibu. Zákaz smilstva, který vylučuje jakékoli sexuální aktivity mimo manželství (tedy i dvou nesezdaných lidí)¹³², však naznačuje, že jádro problému nespočívá pouze v manželském slibu. Tradiční morálka vychází z přesvědčení, že sex nelze oddělit od intimního vztahu a tento nelze oddělit od závazků, které na sebe manželé typicky berou. Předně se tedy musím zabývat otázkou, zda je sex skutečně od vztahu neoddělitelný.

Na svou dobu musely být šokující závěry Bertranda Russella, který se otevřeně postavil za mimomanželské aféry a dodržování věrnosti označil spíše za překážku osobního růstu manželů, neboť institucionalizuje žárlivost, které se tak nechává volný průchod:

Dobrý život se nemůže žít bez sebekontroly, je však lepší kontrolovat omezující a nepřátelskou emoci, jakou je žárlivost, než ušlechtilou a obzory rozšiřující emoci, jakou je láska. Konvenční morálka chybovala, ne však ve vyžadování sebekontroly, nýbrž v jejím vyžadování na špatném místě.¹³³

Přirozený lidský charakter podle Russella tíhne k mnohosti partnerů, což způsobuje časté porušování slibu věrnosti a zbytečné rozpady vztahů. Kdyby se naopak konvenční morálka zaměřila na omezování žárlivosti, udělala by manželskému soužití mnohem větší službu. Důležitým předpokladem Russellových závěrů je, že vztah a sex lze vzájemně oddělit:

Pokud je manželství úspěšné a oba manželé jsou rozumní a umírnění, mělo by se očekávat, že manželství vydrží po celý život, ne však, že vyloučí jiné sexuální vztahy. Manželství, které začíná vášnivou láskou a vede k dětem, které jsou chtěné a milované, by mělo mezi mužem a ženou vytvořit tak silné pouto, že budou manželé pociťovat vzájemné společenství jako něco nekonečně vzácného i poté, co sexuální vášeň vyprchá, a i poté, co bude některý z nich nebo oba cítit vášeň pro někoho jiného.¹³⁴

Zatímco vztah vnímá jako jedinečný a možnost jeho vytvoření omezuje na jediného partnera, sexuální aktivity je možné provozovat s větším počtem partnerů, aniž by s nimi člověk vstupoval do vztahu (teprve vstupem do vztahu s jinou osobou by došlo k nevěře). Samotný manželský vztah hodnotí Russell vysoce, nazývá jej

¹³² KKC 2353.

¹³³ RUSSELL, Bertrand. *Marriage and Morals*. Londýn a New York: Taylor & Francis e-Library, 2009, str. 145.

¹³⁴ *Ibid*, str. 87.

„nejdůležitějším vztahem, který může mezi lidskými bytostmi existovat“.¹³⁵ Za jeden ze tří předpokladů pro vytvoření takového vztahu považuje úplnou fyzickou i psychickou intimitu. Intimita je tak dle Russella vztahu imanentní. Tím, že sexuální aktivity nepovažuje za výraz vztahu, jehož je intimita přirozenou součástí, tak Russell, zdá se, především odděluje sex od intimity.

Na jejich nutném propojení naopak trvá Bonnie Steinbock:

Sex je svou podstatou intimní, zahrnující jak fyzické, tak i psychické vystavení se. Toto vyžaduje, ale i vytváří důvěru, která je úzce spojená s pocity zamilovanosti a lásky. To neznamená, že sex nutně vyžaduje lásku a vede k ní; ale pojetí vztahu mezi láskou a sexem, které ignoruje tyto fakta je nepřiměřené a povrchní.¹³⁶

Steinbock sice nevidí vztah mezi láskou a sexem jako podmiňující, z jejího tvrzení však přinejmenším vyplývá, že od sexu nelze oddělovat intimitu. Intimita je pak úzce spojena s pocity zamilovanosti, a tedy má vysoký potenciál vést ke vztahu, ačkoli tak tomu není ve všech případech.

Ještě užší spojení mezi intimitou a sexuální touhou demonstruje Roger Scruton. Tyto nelze oddělovat, neboť pravá sexuální touha není touhou po vzrušení, nýbrž vždy jen po osobě:

Sexuální touha není touha po vzrušení. Je to touha po osobě: a myslím tím *osobu*, nikoli její tělo pojímané jako objekt ve fyzickém světě, nýbrž osobu zakoušenou jako vtělený subjekt, v němž září světlo vědomí si sebe sama a jenž vůči mě stojí tváří v tváři jako já vůči já. Pravá touha je rovněž určitá žádost: vyžaduje reciprocitu, vzájemnost a sdílené odevzdání se.¹³⁷

Není-li tedy touha zaměřena jen na uspokojení smyslů, dostává se člověk s druhou osobou do intimního vztahu.

Rozdíl mezi touhou po vzrušení (těle) a touhou po osobě, jak je chápe Scruton, lze přirovnat Buberovu chápání dvou základních postojů člověka vůči vnějšímu světu, vztahů Já-Ty a Já-Ono. V touze po tělesném uspokojení se projevuje postoj Já-Ono, v němž druhou osobu vnímám jako objekt, objekt svého uspokojení, který mohu zakoušet. „Já-Ono nelze nikdy říkat celou bytostí. [...] Protože kde je něco, tam je i jiné ‚něco‘, každé Ono hraničí s nějakým jiným Ono.“¹³⁸ Do touhy po osobě se naopak promítá základní postoj Já-Ty, který je možné říkat jen celou bytostí. Osobu nelze

¹³⁵ RUSSELL, Bertrand. *Marriage and Morals*, str. 88.

¹³⁶ STEINBOCK, Bonnie. *Adultery. QQ: Report from the Center for Philosophy and Public Policy 6* 1986, č. 1, str. 12–14. Dostupné z <<http://sexandethics.org/wp-content/uploads/2012/09/Lesson-6-Reading-1.pdf>> [15-04-01].

¹³⁷ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 343.

¹³⁸ BUBER, Martin. *Já a Ty*. Olomouc: Votobia, 1995, str. 7–8.

zakoušet, lze s ní pouze vstoupit do vztahu.¹³⁹ Scruton v této souvislosti mluví o nenahraditelnosti osoby a individualizujícím úmyslu, který musí být v sexuální touze přítomen, nemá-li se jednat o pouhý chtíč. Sexuální touha je zaměřena na konkrétní osobu právě pro ni samotnou (*for its own sake*).¹⁴⁰ Dle Scrutona nejsou sexuální vzrušení a touha bez vztahu k druhé osobě myslitelné. Tím sice nevyvrací Russellovo tvrzení, že je možné provozovat sexuální aktivity i mimo vztah, nicméně bude se v těchto případech jednat vždy jen o touhu po smyslovém vzrušení. Slovy Bubera bude člověk k milencům či milenkám vždy přistupovat pouze jako k „Ono“, a tedy z nich činit pouhý *objekt* svého uspokojení. Toto pojmání však odporuje konceptu lidské důstojnosti, a je proto nutné ho odmítnout.

Scrutonovo pojetí úzkého vztahu mezi sexem a intimním vztahem se zdá být nejuvýstižnějším, neboť respektuje lidskou důstojnost zúčastněných stran. Pojmání sexuálních aktivit jako nezávislých na intimitě a vztahu vede k instrumentalizaci zúčastněných osob – podvedeného partnera či partnerky, milence či milenky a v neposlední řadě i samotné osoby, která se těmto aktivitám oddává.

3.2.2. Paralelní intimní vztahy

Demonstrovala jsem, že sexuální aktivity nelze oddělit od intimity a vztahu. To však bez dalšího neimplikuje sexuální exkluzivitu, ani jí odpovídající požadavek věrnosti v sexuálních vztazích. Existují totiž názory, že intimní vztah lze mít i s více než jednou osobou současně. Tyto zastává i Elizabeth Brake:

Může se zdát, že dvojice, která spolu žije, zažívá větší míru intimity než členové sítě dospělých, kteří o sebe vzájemně pečují, avšak žijí odděleně. To nicméně vzbuzuje otázku, jaký typ intimity máme na mysli (citová, sexuální, domácí) a přivádí nás zpět ke stejnému problému. Přátelé, trojice nebo sítě dospělých, kteří o sebe vzájemně pečují, mohou rovněž tvrdit, že zažívají intimitu. [...] Někteří filosofové se snažili prokázat, že intimita musí být párová; avšak tři – anebo více – lidí může tvrdit, že cokoli jejich vztahu chybí oproti párům, získávají z jiného typu intimity.¹⁴¹

Brake zakládá svůj argument na předpokladu, že existuje několik vzájemně oddělitelných druhů intimity. Preference a potřeba konkrétních typů je pak individuální.

Intimitu člověk nepochybně zažívá i v jiných vztazích než mileneckých. V závislosti na typu konkrétního vztahu se mění i typ intimity. Manželství v chápání západní civilizace (a zřejmě i všech ostatních) nicméně předpokládá vytvoření intimity sexuální, neboť ve své podstatě jde o unii sexuální. Pokud tedy Brake tvrdí, že manželství

¹³⁹ *Ibid*, str. 11.

¹⁴⁰ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 65 a násl.

¹⁴¹ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 141.

nevyžaduje věrnost a může být otevřené jednak dovnitř co do počtu stran, tak i navenek co do možnosti mít milence a milenky, musí prokázat, že je možné vytvořit a udržovat *sexuální* intimitu s více než jednou osobou. Brake se však v tomto směru opírá pouze o subjektivní výpovědi některých lidí. Má-li být její tvrzení pravdivé a relevantní, musela by prokázat, že *povaha sexuálního intimního vztahu* umožňuje, aby byl plně sdílen s více osobami současně. Předložím proto několik argumentů, které takový závěr vylučují.

Anthony Giddens usuzuje na výlučnost sexuálních vztahů z výlučnosti lidské důvěry, která je v jejich středu:

A přece bývá dyadický charakter sexuálních vztahů často vynucen podstatou předpokládané důvěry. Neboť důvěra, mluvíme-li o důvěře v osobu, není kvalitou schopnou nekonečné rozpínavosti. [...] Exkluzivita není sice zárukou důvěry, je pro ni nicméně důležitým podnětem. Intimita znamená projevení emocí a jednání, které by jednotlivec nerad vystavoval širšímu veřejnému pohledu.¹⁴²

Nutnou podmínkou sexuálního vztahu, jak jsem již dříve doložila, je vytvoření intimity. Intimita představuje možnost určitého jednání, které nemá být vystaveno širšímu publiku. Již Steinbock a Scruton upozorňovali na skutečnost, že v případě sexuálních vztahů je intimita zvláště důležitá, neboť člověk se vystavuje a činí zranitelným celou svou osobou (ve všech jejích složkách). Nezbytná je tedy důvěrnost a důvěra. Giddens uvádí, že tato důvěra není schopna nekonečné rozpínavosti co do počtu lidí, na které se může vztahovat. Ačkoli Giddens přímo netvrdí, že důvěra může zahrnovat pouze jediného člověka, vnímá exkluzivitu jako důležitý podnět pro její vytvoření. Exkluzivita tedy umožňuje vytvoření intimního vztahu lépe než sexuální otevřenost.

Taktéž Wasserstrom se přiklání k omezenému počtu sexuálních intimních vztahů, které jednotlivec může současně udržovat. Jejich počet přesto odhaduje jako relativně vysoký:

Jen pro zpřesnění, pravděpodobně existuje určitý limit intimních ‚primárních‘ vztahů, které určitá osoba může současně udržovat, aniž by kvalita vztahu byla zasažena. Avšak jeden dospělý zcela jistě může milovat dva, tři anebo i šest jiných dospělých současně, aniž by tato láska byla jiná co do druhu anebo stupně od té, která se vyskytuje v tradičním, monogamním a celoživotním manželství.¹⁴³

Opírá se přitom o jiné typy intimních vztahů, pro něž je mnohost naopak typická:

Rodiče čtyř, pěti, šesti anebo i deseti dětí mohou jistě tvrdit a někdy i správně tvrdí, že milují všechny své děti, že je milují všechny stejně a že je ve vztahu k jejich citům nepravdivě trvat na tom, že počet zúčastněných snižuje buď rozsah anebo jakost jejich lásky. Pokud je toto snadno pochopitelná

¹⁴² GIDDENS, Anthony. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press, 2008, str. 127.

¹⁴³ WASSERSTROM, Richard. *Is Adultery Immoral?* [15-04-01]. <<http://bigfatgenius.com/152/Wasserstrom%20-%20Is%20Adultery%20Immoral.html>>.

myšlenka v případě rodičů a dětí, neexistuje žádný důvod, proč je to nemožný nebo nežádoucí ideál i mezi dospělými.¹⁴⁴

Dle mého se však Wasserstrom v této souvislosti dopouští omylu, na který již dříve upozornil Erich Fromm. Sexuální intimní vztah je specifický v tom, že je zaměřen na úplné splynutí s druhým člověkem: „Je to touha po úplném splynutí, po spojení s druhým člověkem. Je svou povahou exkluzivní, a nikoli univerzální; je to snad nejlamnější forma lásky vůbec.“¹⁴⁵ Sexuální vztah tedy nelze poměřovat jinými intimními vztahy, které o takové splynutí neusilují, a jsou proto možné s více osobami současně. Pro úplnost nicméně nutno dodat, že podle Fromma je vlastnost, která sexuální vztah distancuje od všech ostatních typů – jeho zaměření na erotické splynutí – jedinou, kterou se tento vztah od jiných odlišuje. V ostatním je erotická láska jako každá jiná:

Erotická láska je exkluzivní, ale miluje v druhém člověku celé lidstvo, vše, co žije. Je exkluzivní jen v tom smyslu, že úplně a intenzivně mohu splynout jen s jedním člověkem. Erotická láska vylučuje lásku k jiným jen ve smyslu erotického splynutí, plného odevzdání po všech stránkách života – ale ne ve smyslu hluboké bratrské lásky.¹⁴⁶

Exkluzivitu sexuálních vztahů konečně obhajuje i Steinbock. První z argumentů, které prezentuje, je ryze praktický: „Udržovat si románek (jako protiklad příležitostného sexu) vyžaduje čas a koncentraci; téměř nevyhnutně to musí vést k tomu, že člověk zanedbává svého manžela, své děti a svou práci.“¹⁴⁷ Steinbock poukazuje na faktickou nemožnost udržovat několik intenzivních vztahů tak, aby žádný z nich neutrpěl na kvalitě. Člověk disponuje jen omezenými zdroji fyzickými i duševními. Tím je nutně omezen okruh vztahů, do kterých může vstupovat. V případě vztahů sexuálních se tato omezenost projevuje ještě důrazněji, neboť sexuální vztah, jak již bylo několikrát naznačeno, vyžaduje celou osobnost.

Steinbock však nezůstává u praktické omezenosti lidských zdrojů a podobně jako Fromm dovozuje exkluzivitu z *přirozenosti* erotické lásky:

Významnější je nicméně skutečnost, že exkluzivita se zdá být přirozenou součástí ‚pravé lásky‘. [...] V našem ideálu romantické lásky se člověk vzdává rozkoše s jinými partnery, aby vytvořil jedinečný vztah se svým milovaným.¹⁴⁸

Aby mohl být sexuální intimní vztah s partnerem vytvořen, je nutné vzdát se všech ostatních možností, které se člověku v sexuální oblasti nabízejí, a zaměřit se na jediný.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ FROMM, Erich. *Umění milovat*, str. 44.

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 46.

¹⁴⁷ STEINBOCK, Bonnie. *Adultery*.

¹⁴⁸ *Ibid.*

Teprve poté může vzniknout ona Giddensem popisovaná důvěra, která je základem takového vztahu. Zřeknutí se všech ostatních možností je dle Steinbock zejména v první fázi romantické lásky zcela přirozené.

Hovoříme-li tedy o touze po osobě, a nikoli jen po smyslovém uspokojení, je jen velice obtížné, ne-li nemožné, vytvořit si intimní sexuální vztah s více než jednou osobou současně. Sexuální intimní vztah je vůbec nejužším spojením, které mohou lidé zakoušet. Člověk usiluje o úplné splnutí s druhou osobou, plně se jí odevzdává a činí se zranitelným. Sexuální vztah je tak nemyslitelný bez naprosté důvěry, která je svou povahou exkluzivní. Též intenzita, kterou sexuální vztah vyžaduje, vylučuje, aby ji člověk fakticky mohl sdílet s více osobami současně. Pozice, které se tuto skutečnost snaží popírat, tak z podstaty věci nemohou cílit na vztah jako na touhu po osobě, nýbrž jej zaměňují za touhu po smyslovém vzrušení jakožto sexuálním vyžití.

3.2.3. Věrnost v intimních vztazích

Sexuální touha, je-li ctnostná, tedy zaměřena na osobu, přirozeně předpokládá vztah a intimitu. Sexuální touha je ve své podstatě též exkluzivní. Proč je tedy nutné zavazovat se při vstupu do manželství k věrnosti a jaká je vlastně role věrnosti v sexuálních vztazích?

Scruton vysvětluje přirozený vývoj sexuální touhy a potřebu věrnosti dovozuje z její podstaty. Touha po osobě je kompromitující a ohrožující: „Tužebný pohled projektuje bytí jedné osoby do vědomí druhé osoby. A tento pohled je kompromitující: uchází se o odpověď svobodné bytosti, která ji může rozhořčeně odepřít, anebo pohled opětovat svým vlastním pohledem.“¹⁴⁹ Od první tužebné interakce tak člověk vystavuje svou zranitelnost, což přirozeně vede k intimitě. Intimita bývá základem pro vztah a postupně se z ní může vyvinout láska, která již není jen erotická, nýbrž je založena na důvěře a partnerství. „[P]řijímat a rozdávat tuto lásku znamená dosahovat něčeho nesrovnatelné hodnoty v procesu sebe-naplnění.“¹⁵⁰ Jak se však intimní vztah prohlubuje, sexuální touha a s ní spojená potřeba exkluzivity pomalu vyprchávají. Touha má pak tendenci opakovaně se probouzet ve vztahu k dalším osobám. Právě vědomí intimity a exkluzivity obsažené v sexuální touze vzbuzuje u partnera pocity žárlivosti: „Příčinou katastrofy není zjištění, že milovaný *miluje* někoho jiného, nýbrž že po někom jiném

¹⁴⁹ SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 59.

¹⁵⁰ *Ibid*, str. 324.

touží.“¹⁵¹ Dle Scrutona je proto úkolem morálky chránit lásku, která se rozvine v pozdějších fázích vztahu, od touhy, která má tendenci být vždy znovu vyvolávaná třetími osobami: „[M]orálka založená na potřebě erotické lásky musí předcházet a eliminovat žárlivost. Je proto v nejhlubším lidském zájmu, abychom si vytvořili zvyk věrnosti. Tento zvyk je přirozený a normální; [...] Ctnostná touha je touha věrná.“¹⁵²

Láska i žárlivost jsou tedy dle Scrutona přirozeným důsledkem sexuální touhy. Hluboká láska jakožto lidské dobro se však může plně vyvinout jen v čase. Než vyzraje, je ohrožena žárlivostí, která má moc ji zničit. Vztah je proto potřeba chránit závazkem věrnosti a jeho dodržováním, aby se hluboká láska mohla plně vyvinout.

S potřebou věrnosti by zřejmě nesouhlasil Richard Wasserstrom, který žárlivost vnímá jako individuální dispozici: „Tedy, zda nevěra představuje podvod ve vztahu k citům druhého, záleží do velké míry na konkrétních lidech a na způsobu, kterým oni sami vnímají ‚význam‘ sexuální intimity.“¹⁵³ Je zajímavé, že i u Wasserstroma je žárlivost spojena s vědomím intimity, podobně jako u Scrutona. Na rozdíl od Scrutona, u něhož je intimita nevyhnutelným důsledkem tužebné interakce, ji však Wasserstrom vnímá jako nahodilou, utvářející se pouze do té míry, do které jí dva lidé přikládají hodnotu. Proto ani žárlivost (a tedy i věrnost) nemusí být nutně v milostném vztahu přítomna. Podobně soudí i Brake:

[T]oto závisí na psychických vlastnostech konkrétního jedince. Argumenty pro exkluzivitu v lásce a sexu musí čelit svědectvím lidí, u kterých žárlivost není až tak silná, anebo kteří snesou polyamorní milostné a sexuální vztahy, anebo kteří preferují vydržet určitou míru žárlivosti, aby získali větší výběr a zájem.¹⁵⁴

Brake na začátku svého argumentu podobně jako Wasserstrom hájí individuální dispozici k žárlivosti. Argument je to pádný, neboť je zřejmé, že někteří jedinci jsou této vášni náchylní více než jiní – v tomto pojetí je žárlivost skutečně subjektivní. Domnívám se však, že Scruton nemá na mysli tuto osobní dispozici. Určitý potenciál k bolesti, která se nutně musí dotknout osoby v mileneckém (manželském) vztahu, jakmile zjistí, že její milovaný či milovaná touží po jiné osobě, Scruton chápe jako danost intimního vztahu. Žárlivost pak není vyvolávaná jen náklonností lidského charakteru, nýbrž i touto daností. Z podstaty intimního vztahu se jeho danosti nelze vyhnout, a jedinou ochranou před žárlivostí je tak striktní požadavek věrnosti.

¹⁵¹ *Ibid*, str. 157.

¹⁵² *Ibid*, str. 326.

¹⁵³ WASSERSTROM, Richard. *Is Adultery Immoral?*

¹⁵⁴ BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage*, str. 55.

Poslední z příkladů, které Brake uvádí, pak silně evokuje dojem, že její obhajoba volných vztahů není založena na touze po osobě, nýbrž na touze po vzrušení, které je typicky spojeno s neznámým a odlišným. Takové pojetí sexuálních vztahů jsem však již dříve odmítla pro jeho rozpor s důstojností lidské osoby.

Shodně se Scrutonem i Steinbock poukazuje na skutečnost, že exkluzivita je sexuálnímu vztahu přirozená, avšak právě a jen v jeho počátečné fázi. Potvrzuje, že člověk má v průběhu života tendenci v sobě opakovaně nechávat vzbuzovat sexuální touhu třetími osobami: „Toto ‚zřeknutí‘ je přirozené v první fázi romantické lásky; právě proto, že tato fáze *netrvá* dlouho, musíme si vzájemně slíbit věrnost v proslule neromantické skutečnosti manželského života.“¹⁵⁵ Má-li vztah zůstat těchto vášní uchráněn, je dle Steinbock nutné, aby si manželé slíbili věrnost.

Scruton i Steinbock tedy poukazují na přirozenou exkluzivitu sexuální touhy, avšak na její přirozenost právě a jen v prvních fázích intimního vztahu. V pozdějších fázích, kdy již potřeba sexuální exkluzivity není tak silná, je udržení exkluzivního vztahu otázkou *vůle*, která se promítá do závazku věrnosti. Věrnost pak umožňuje intimnímu vztahu rozvinout se v hlubokou lásku, která představuje jedno z největších lidských dober. Volní prvek přítomný u věrnosti nás současně odkazuje k vytrvalosti ve vztahu, která se promítá do znaku trvalosti manželství.

3.2.4. (Vy)trvalost v intimních vztazích

Podstatou učení o nerozlučitelnosti manželství je tvrzení, že intimní vztah nelze mít s více než jednou osobou nejen současně, nýbrž i v čase. Křesťanští autoři tuto nemožnost zdůvodňovali podstatou manželské lásky, ve které se člověk druhému plně odevzdává. Trvalost manželství je v jejich pojetí důsledkem manželské lásky. Nemá-li se tak tvrzená nerozlučitelnost manželství zakládat na ryze teologických důvodech (typicky svátostné povaze manželství), je nutné ji anebo její potřebu doložit jasnými argumenty.

Pojednání započnu pozicí, podle níž představuje trvalost manželství arbitrární znak instituce manželství zaměřený na dosažení cíle této instituce. Dle Bertranda Russella je nerozlučitelnost manželství vyvolaná pouze potřebou nezletilých dětí: „Dokud nejsou děti a manželka není těhotná, rozvod by měl být možný oboustranným souhlasem.“¹⁵⁶ Anebo: „Bezdětné manželství by mělo být jednoduše rozlučitelné, neboť pouze skrze

¹⁵⁵ STEINBOCK, Bonnie. *Adultery*.

¹⁵⁶ RUSSELL, Bertrand. *Marriage and Morals*, str. 100.

děti se sexuální vztahy stávají důležitými pro společnosti a hodnými rozeznání jakožto právní instituce.¹⁵⁷ Nerozlučitelnost manželství je tak nástrojem, kterým společnost zajišťuje výchovu dalších generací. Ve druhé kapitole jsem taktéž hájila potřebu stabilního výchovného prostředí, avšak s obrácenou příčinností: protože se manželé zavazují k trvalému soužití, je manželství pro výchovu dětí vhodnější než jiné formy soužití dospělých. Pokud by Russellovo pojetí trvalosti bylo adekvátní, neexistoval by rozumný důvod, proč by se manželé měli zavazovat do konce svých životů. Stačilo by, aby se zavázali setrvat spolu, dokud děti neopustí společnou domácnost. Ač je výchova společného potomstva jistě významným důvodem pro nerozlučitelnost manželství, je zřejmé, že není důvodem jediným. Jiný důvod však může souviset již jen s intimním vztahem, jak argumentují křesťanští autoři.

Dosud bylo o intimním vztahu poznamenáno, že je nejužším spojením, kterého je lidská osoba schopna. Dle Fromma je jeho nejvlastnějším cílem *úplné* splynutí s druhou osobou; splynutí jak fyzické, tak duševní složky osobnosti. V křesťanském pojetí je toto odevzdání se v plnosti z podstaty možné pouze vůči jediné osobě, protože je intimní vztah vztahem výlučným. Dosud by jistě souhlasili i Scruton a Steinbock. Zde se nicméně jejich pojetí s tím křesťanským rozdělují, neboť Scruton i Steinbock spojují přirozenou výlučnost pouze s první fází vztahu. Člověk v jejich pojetí tak tíhne k sériové monogamii. Má-li vztah vydržet, je v dalších etapách nutné dodržovat závazek věrnosti. Ale jak dlouho? Právě v tomto bodě se věrnost úzce propojuje s otázkou vytrvalosti. Ačkoli se Scruton ani Steinbock k trvalosti manželství přímo nevyjadřují¹⁵⁸, je zřejmé, že v jejich pojetí by se jednalo o otázku vůle, nikoli o přirozenost vztahu.

Tento předběžný závěr je poněkud v rozporu s dnešním všeobecným pojetím erotické lásky, která je naopak očekávaná jako spontánní, postrádající vůli. Na tento zásadní omyl v uvažování upozorňuje Erich Fromm. Poukazuje na důležitý lidský paradox, který se právě u erotické lásky (intimního sexuálního vztahu) projevuje ve své krystalické podobě: lidská podstata je u všech lidí stejná, každý člověk je však zároveň jedinečné jsoucno. Aby bylo možné mluvit v případě erotické lásky o lásce, musí, jako každá jiná láska, milovat v partnerovi celé lidstvo (miluje jeho lidskou podstatu). Na druhé straně – a v tom spočívá onen paradox – se však erotická láska zaměřuje přesně

¹⁵⁷ *Ibid*, str. 96.

¹⁵⁸ Scruton se k trvalosti manželství vyjadřuje v jiném článku a v jiných souvislostech, kde ji, jak bylo naznačeno, dovozuje z podstaty manželského slibu.

na ony vlastnosti, které partnera individualizují (miluje právě jeho jako jedinečné jsoucno).

Z pohledu univerzality lidství je intimní vztah s jedinou osobou výhradně otázkou volby (vůle), neboť z tohoto pohledu jsou všechny osoby totožné (jakožto nositelé lidství):

Erotická láska, má-li být láskou, má jeden předpoklad: abych miloval z podstaty svého bytí – a abych prožíval druhého člověka v podstatě jeho bytí. V podstatě jsou všechny lidské bytosti totožné. [...] Protože tomu tak je, nemělo by záležet na tom, koho milujeme. Láska by měla být v podstatě aktem vůle, rozhodnutí oddat celý svůj život životu jiného člověka. V tom je skutečné racionální jádro ideje o nerozlučitelnosti manželství...¹⁵⁹

Jinými slovy, naplnění v lásce člověk nenajde výběrem ideálního partnera. Takový nejspíše neexistuje. Chce-li, aby jej láska naplňovala, musí změnit především svůj postoj, milovat aktivně – vůlí.

Z pohledu jedinečnosti každého člověka je však intimní vztah současně zcela individuální přitažlivostí. Právě toto exkluzivní pojetí, zdá se, převládá v dnešním světě. Pramení z něj neustálá snaha mnohých lidí najít „ideálního“ partnera. Rovněž se jím legitimizuje rozvod v případech, kdy již manželství člověka nenaplnuje a nečiní ho šťastným – je zřejmé, že zatím nenašel „toho pravého“ partnera.

Maje na paměti tento paradox, činí Fromm následující závěr: „Z toho vyplývá, že idea vztahu, který se dá snadno zrušit, není-li úspěšný, je stejně nesprávná jako idea, že vztah nesmí být přerván za žádných okolností.“¹⁶⁰ Uznává, že obě výpovědi o intimním vztahu jsou pravdivé: intimní vztah je univerzální i exkluzivní zároveň. Trvalost manželství se vztahuje k oběma těmto protichůdným vlastnostem. Z univerzálnosti erotické lásky vyplývá, že manželství je trvalé, neboť vytrvalost je otázkou vůle. Z exkluzivity erotické lásky však Fromm dovozuje i možnost rozvodu manželství. Ostatně v druhé kapitole jsem rovněž alespoň povšechně vymezila tzv. kvalifikované důvody, při nichž nelze od manželů vyžadovat, aby spolu setrvaly. Jádro Frommova sdělení k trvalosti manželství je tak dvojí: (i) nelze ji dovozovat z lidské přirozenosti, ani z přirozenosti intimního vztahu, nýbrž toliko z lidské *vůle* a (ii) na tuto vůli nelze rezignovat, neboť bez ní nelze hluboké lásky dosáhnout.

Lze tedy shrnout, že obdobně jako věrnost i trvalost manželství napomáhá intimnímu vztahu přerůst v hlubokou lásku, čímž intimní vztah nepochybně nabývá na kvalitě.

¹⁵⁹ FROMM, Erich. *Umění milovat*, str. 46.

¹⁶⁰ *Ibid*, str. 47.

3.2.5. Význam věrnosti a trvalosti pro manželství

Právě jsem demonstrovala, že věrnost i vytrvalost propůjčují intimnímu vztahu kvalitu tím, že mu napomáhají rozvíjet se a prohlubovat, a uspokojovat tak lidskou potřebu překonání odloučenosti. Již z této formulace je patrné, že představují podmínky či *předpoklady* hluboké lásky, nikoli její přirozené důsledky.

Pojetí věrnosti a trvalosti manželství jako nutných předpokladů pro udržení intimního vztahu popisuje skutečnosti manželského života výstižněji než pojetí mnou uvedených křesťanských autorů, kteří věrnost a trvalost manželství považovali za důsledek manželské lásky (intimního vztahu). Pokud by věrnost a trvalost intimního vztahu skutečně byly jeho přirozené důsledky, je těžké vysvětlit, proč se v manželských vztazích neprojevují spontánně a přirozeně, a proč se k nim manželé naopak zavazují. Nenašli bychom zřejmě ani vysvětlení pro relativně vysokou míru rozvodovosti. Konečně, jsou-li věrnost a trvalost odvozeny od intimního vztahu, jen stěží lze dovodit jejich závaznost v momentě, kdy intimní vztah ztratí na své intenzitě anebo zcela zanikne. Dovodíme-li však věrnost a trvalost z lidské vůle, ze závazku, který si manželé vzájemně vyměňují, formulují se odpovědi na tyto otázky snáze. Na druhé straně se nabízí otázka, proč je dobré, aby se manželé k věrnosti a trvalosti zavazovali. Proč je *dobré*, aby se v manželství tak intenzivní vztah vytvořil, a co více, aby tento vztah trval až do smrti jednoho z partnerů? Neboli co je oním legitimním důvodem, aby byly věrnost a trvalost manželství zasazeny do institucionální struktury manželství, která se jimi snaží povínovat všechny páry, které do instituce vstoupí?

Připomeňme si v této souvislosti pojetí manželství jakožto procesu – jedné ze tří dimenzí, které jmenovali manželé Borgattovi v rámci sociologické definice manželství. Manželství je procesem neustálého přizpůsobování se, které by mělo ústit do trvalé koheze neboli soudržnosti. Právě v soudržnosti s druhou osobou člověk uspokojuje svou nejhlubší potřebu: překonání odloučenosti. Manželé si vzájemným působením a přizpůsobováním „obrušují hrany“. Stávají se tak umírněnějšími a vyrovnanějšími osobami a zvyšují vzájemnou kompatibilitu. Říkáme, že jejich vztah zraje. Tohoto zrání však nelze dosáhnout, než dlouhodobou snahou, soustředěností (zaměřením na jediného partnera) a vytrvalostí.

Fromm v této souvislosti zmiňuje i mnohé jiné způsoby, kterými lze odloučenost překonat (drogy, konformita atd.), avšak pouze zralá láska zachovává v procesu sbližování integritu lidské osoby:

[Z]ralá láska je spojení za podmínky zachování vlastní celosti, vlastní individuality. Láska je aktivní silou v člověku; silou, která proráží zdi, jež dělí člověka od ostatních lidí, a sjednocuje ho s jinými; láska působí, že překoná pocit izolace a odloučenosti, a přesto může být sám sebou, zachovat svou celost.¹⁶¹

Scruton rovněž přistupuje k morální obhajobě sexuální touhy z důvodu, že má vysoký potenciál vést k hluboké lásce a partnerství, v nichž Scruton rozeznává nejvyšší dobra v životě člověka. Hluboká láska však nevzniká ze dne na den, nýbrž jen dlouholetým a věrným soužitím manželů.

Důvodem, pro který je dobré zavázat se v manželství k věrnosti a vytrvalosti, je tedy vytvoření takového vztahu, který manžele vnitřně proměňuje a naplňuje jejich nejhlubší potřebu po překonání odloučenosti; vztahu, který manželům umožňuje dosáhnout dobra, aniž by narušoval integritu a individualitu jejich osobností. Přesně v tomto spočívá specifický morální význam věrnosti a vytrvalosti v oblasti sexuálních vztahů a manželství (neboť jak již bylo konstatováno ve druhé kapitole, jak věrnost, tak vytrvalost představují ctnosti, které vedou k lidským dobrům i mimo kontext sexuálních vztahů). A je to rovněž tento důvod, který zdůvodňuje zařazení *monogamie* (formální převedení věrnosti) a *trvalosti* mezi podstatné znaky manželství. Lze tedy definitivně vyvrátit tvrzení smluvní teorie, že stávající struktura manželství postrádá morální důvod.

3.2.6. Význam manželství pro věrnost a trvalost

Po pojednáních, která byla podána v předchozích kapitolách, lze konečně přistoupit k poslední komparaci manželství a nesezdaného soužití. Pokusím se zde prokázat, že manželství jakožto vztah institucionální zprostředkuje věrnost a trvalost účinněji než nesezdané soužití jako „čistý vztah“. Záměrně užívám tohoto označení, aby bylo zřejmé, v čem jsou obě soužití totožná, a v čem se naopak odlišují. Ve své podstatě obě představují vztah. Manželství je pak nadto nadáno specifickou institucionální nástavbou. Obhajoba manželství může být úspěšná, prokážeme-li, že prostřednictvím jeho institucionální struktury je člověk schopen dosáhnout hlubokého plnohodnotného vztahu spíše a lépe než bez ní.

Představují-li věrnost a vytrvalost cestu k hlubokému vztahu, mohl by se potřebný důkaz až prvoplánově nabízet z tradičního pohledu na manželství – vždyť sama věrnost i nerozlučitelnost manželství jsou znaky, jež jsou manželství typicky přisuzovány. Již však bylo řečeno, že spíše než znaky manželství představují obě veličiny určitý morální

¹⁶¹ *Ibid*, str. 22.

nárok, který společnost na manžele má. Ač se instituce manželství snaží tyto nároky začlenit do své struktury v podobě monogamie a trvalosti manželství (respektive ztížených podmínek pro zrušení svazku) – ve druhé kapitole jsem dospěla k závěru, že neodpovídá-li těmto formálním znakům i skutečný morální závazek manželů, nedokáže samotná forma žádné specifické dobro zprostředkovat. Jinými slovy kdokoli může setrvávat v monogamním svazku, který je uzavírán vždy jako trvalý, a přece manžela podvádět či se nechat rozvést. Bude tedy v posledku záležet na konkrétním snoubeneckém páru, zda na sebe závazek věrnosti a nerozlučitelnosti manželství vezme, anebo ne. Naopak nic nebrání nesezdanému páru, aby se v tomto směru vis-à-vis zavázal, aniž by sňatek uzavřel. Co do *převzetí* morálních závazků věrnosti a vytrvalosti, tak dle mého názoru není možné prokázat větší morální význam manželství oproti nesezdanému soužití.

Tento význam manželství se ukazuje až v další fázi zmíněných morálních závazků – v jejich *dodržování*. Učiní-li člověk první krok a zaváže se partnerovi k trvalému a věrnému soužití, je právě institucionální struktura manželství významnou pomocí k dodržování tohoto závazku. Vytrvalost nachází své institucionální vyjádření v nemožnosti uzavřít manželství jen na určitou dobu a rovněž v omezené možnosti ze svazku vystoupit. Ačkoli tyto skutečnosti nezajistí, že manželé ve svazku skutečně vytrvají, vyvíjejí na ně jistý tlak závazek dodržet. Věrnost se promítá do institucionální struktury manželství v podobě monogamie, která alespoň formálně omezuje počet partnerů na jediného.

Věrnost i vytrvalost lze rovněž vnímat jako součást manželských rolí. Jak již bylo naznačeno, společnost ještě stále uvedené ctnosti s manželstvím v pojmové rovině spojuje. Tomu odpovídá určitý společenský tlak na manžele, aby jim odpovídající závazky dodrželi. Tento tlak společnost vyvíjí právě prostřednictvím manželských rolí, přes které společnost manžely vnímá a jejichž naplňování od nich očekává.

Tomuto pojetí nelze dle mého vyčítat ani heteronomní morálku, neboť samotná instituce manželství není schopna manžele nutit, aby morální závazky převzali. Klíčové rozhodnutí tyto závazky převzít je zcela svobodné a manželství toliko *napomáhá* v jejich dodržování.

Manželství, na rozdíl od nesezdaného soužití, nabízí ustálenou institucionální strukturu, jež napomáhá těm, kteří do něj vstoupí a zavážou se k věrnému a trvalému soužití, tento morální závazek dodržovat, a umožňuje tak postupné zrání a prohlubování

intimního vztahu v hlubokou lásku. Manželství tak vede k hlubokému vztahu účinněji než nesezdané soužití.

3.3. Možnosti a úskalí morální obhajoby manželství

Zatímco nesezdané soužití představuje „čistý vztah“, podstata manželství je dvojitá – vztahová a institucionální. Ačkoli je předmětem této práce manželství sekulární, dlužno dodat, že v katolické církvi přistupuje k těmto prvkům ještě svátost jako třetí podstata manželství. Jak se v průběhu práce ukázalo, oproštěním manželství od jeho svátostné podstaty ztrácí tato instituce významnou dimenzi. Obhajoba manželství, která se nezakládá na teologických důvodech, může spočívat pouze v prokázání morálního významu jeho *institucionální formy*. Některé jeho znaky – zejména trvalost a věrnost – jsou tak obhajitelné jen obtížně. I tato obhajoba manželství je nicméně možná, a to prostřednictvím účelu manželství a etiky ctností.

Již samotné převzetí závazku, kterým se manželství zakládá, je-li činěno vážně a s úmyslem závazek dodržet, je morálně dobré. Ochota vázat se a brát na sebe zodpovědnost nepřispívá jen stabilitě intimního vztahu, ale i celkové stabilitě společnosti. Manželé též vstupem do manželství přebírají role, které jim v dlouhodobém horizontu napomáhají budovat ctnosti. V aristotelovském pojetí jim tak manželství umožňuje vést šťastný život. Ač manželství nedokáže přímo zprostředkovat věrnost a trvalost soužití, svou strukturou (monogamií, kvalifikovanými podmínkami pro rozvod manželství a manželskými rolemi) napomáhá tyto morální závazky dodržet (a též je jako ctnosti budovat), a umožňuje tak manželům vytvořit hluboký vztah, který představuje jedno z největších lidských dober. Konečně institucionální struktura manželství přirozeně podporuje reprodukci a výchovu dětí jako svůj nejvlastnější účel.

Domnívám se, že právě jmenovaná dobra a ctnosti představují významný důvod, proč do manželství vstupovat a proč rozhodnutí uzavřít sňatek označovat za mravní. Nejedná se o důvody nikterak romantické, morální obhajoba manželství musí být nicméně založena na důvodech racionálních. V dnešní době, která těžiště přesouvá k „čistým vztahům“, může představa manželství jako nástroje aristotelovského budování ctností působit poněkud zastarale. Je však nutné uvážit, zda právě cílevědomým rozvíjením ctností člověk nenaplnuje svou nejvlastnější lidskou podstatu: „Vést dobrý život je aktivita podstaty [člověka]: je to úspěšné zapojení těch kapacit, které jsou součástí jeho osoby. (Podstata je to, co nemůže být ztraceno, aniž by přestala

být.)¹⁶² Ostatně již Aristoteles upozorňoval, že člověk nemůže vést dobrý život, aniž by u sebe rozvíjel ctnosti. Budeme-li na lidský život a štěstí hledět jeho optikou, může znít pobídka k sňatku lákavěji.

¹⁶² SCRUTON, Roger. *Sexual Desire*, str. 315.

Závěr

Cílem předložené práce bylo prozkoumat, zda manželství představuje lepší formu soužití ve srovnání s kohabitací, a zjistit, zda existují konkrétní morální hodnoty či lidská dobra s manželstvím spojená, pro něž lze rozhodnutí vstoupit do manželství označit jako dobré. V podrobné analýze jednotlivých znaků manželství jsem zkoumala jejich opodstatněnost a rozdíly, které manželství oproti nesezdanému soužití vykazuje. Následně jsem ověřovala morální význam těchto rozdílů pro život člověka, ale i celého společenství. Konkrétní závěry jsem získávala v diskursu různých pozic a argumentů autorů, kteří se tématu věnovali.

Podstatné znaky manželství jsem identifikovala v první kapitole na základě jeho definice právní, antropologické a sociologické. Manželství v západní kultuře lze definovat jako trvalý, monogamní svazek osob opačného pohlaví, který se zakládá právem stanovenou formou a který mění společenský status svých členů. Podrobnou analýzou jednotlivých znaků jsem ve druhé kapitole postupně dospěla k následujícím závěrům ohledně jejich morálního významu.

Požadavek, že se musí jednat o svazek osob opačného pohlaví, který je předmětem kritiky zejména zastánců homosexuálních svazků, se jeví být oprávněný, neboť specifickým účelem manželství je plození a výchova dětí, tedy potenciál, kterým je přirozeně nadána pouze unie muže a ženy. Současně jedině svazek osob opačného pohlaví je s to zastat obě sociální funkce rodičovství – péči o potomstvo a předávání generačního potenciálu v jeho plnosti dalším generacím. Jelikož sama reprodukce představuje lidské dobro, lze morální význam manželství spatřovat ve skutečnosti, že toto lidské dobro přirozeně podporuje. Ve srovnání s nesezdaným soužitím, které je rovněž unií muže a ženy, pak manželství poskytuje stabilnější prostředí, které je klíčovým prvkem ve výchově dítěte. Manželství tedy pro dobro lidské reprodukce poskytuje lepší podmínky než nesezdané soužití.

Dalším zákonným znakem manželství je monogamie, která značí, že manželství je výlučným svazkem dvou lidí. Jde o znak formální (právní), a tedy i výlučný pro manželství (kohabitace není právním vztahem). Monogamie nicméně neomezuje paralelní vztahy mimo manželský svazek. Tyto omezuje až požadavek věrnosti, který však není znakem manželství a představuje „toliko“ morální nárok na manžele. K různým sociálním (společenská stabilita, kooperace) a lidským dobrům (vytvoření intimního vztahu) přitom vede právě věrnost, a nikoli samotná monogamie jakožto

určitá právní forma. Věrnost je současně obvyklým morálním požadavkem i na partnery v nesezdaném soužití. Jelikož je morální závazek závislý na individuálním svědomí, a nikoli na formálních znacích určité instituce, nelze konkrétní přidanou hodnotu manželství ve vztahu k závazku věrnosti dovodit.

Trvalost manželství je sice jeho zákonným znakem, zákon však současně umožňuje rozvod manželství, a to i rozvod jednostranný. Závazek „dokud nás smrt nerozdělí“ je tedy nutno chápat v morální rovině. Důvody pro rozvod manželství, které společnost vnímá jako legitimní, jsou však natolik volné, že platnost morální normy spočívající v trvalosti manželství nelze ze současného společenského vnímání jednoznačně dovodit. Trvalost manželství lze částečně založit na povaze manželského slibu. Ten vykazuje znaky přísahy, která je neměnná v čase, a nelze ji ukončit ani dohodou stran. Ne všechna manželství se však zakládají výměnou manželských slibů. Ačkoli nelze jednoznačně usuzovat na trvalost jakožto podstatný znak manželství, je zřejmé, že v případě nesezdaného soužití jako konceptu na ni nelze usuzovat vůbec. Manželství přispívá stabilitě soužití alespoň omezením možnosti svazek kdykoli opustit (nutnost formálního rozvodu). V koncepční rovině tak manželství přece představuje stabilnější soužití než kohabitanace. Označujeme-li pak stabilitu lidských vztahů za dobrou, lze dovodit přímou souvislost mezi tímto dobrem a manželstvím.

Výlučný znak manželství představuje rovněž jeho forma, tedy požadavek určitého způsobu vzniku manželství. Manželství vzniká veřejným projevením souhlasu se vstupem do manželství, anebo výměnou manželských slibů. Lidské dobro lze spatřovat již v ochotě brát na sebe závazky a odpovědnost, neboť tyto přispívají stabilitě lidských vztahů. Morální význam je ještě patrnější v případě, že si manželé vymění manželské sliby. Jako každý jiný slib i ten manželský morálně zavazuje. Je příznačný svou neomezenou časovou platností, z níž vyplývá zejména nemožnost slib zrušit jednotlivým aktem jeho porušení. Vyměnit si sliby či vzájemně se zavázat však mohou i nesezdaní partneři. Samotná veřejnost obřadu nezpůsobuje, že by manželské závazky měly větší morální váhu než jiné závazky. Nesezdaní partneři však nevstoupí do manželských rolí, které lze převzít toliko veřejným sňatkem. Právě prostřednictvím manželských rolí a s nimi spojených norem manželství dlouhodobě působí na manžele, pomáhá jim budovat ctnosti, a přispívá tak k obecnému blahu.

Syntezí právě nastíněných dílčích závěrů jsem provedla v rámci třetí kapitoly, která byla věnovaná podstatě manželství. Z pohledu práva je manželství institucí, manželé je pak nazírají jako vztah. V rovině vztahu se manželství nesezdanému soužití v mnohém

podobá, institucionální nastavba je však příznačná jen pro manželství. Pro podporu mé teze bylo proto nutné provést obhajobu stávajícího institucionálního pojetí manželství a prokázat souvislost mezi institucionální strukturou manželství a lidským dobrem.

Komparací tzv. institucionální a smluvní teorie manželství jsem dospěla k závěru, že pro mnohost jeho dimenzí je nemožné pojímat manželství jako smlouvu, ani jej komplexně písemnou smlouvou upravit. Z pohledu práva je tedy adekvátní stávající pojetí manželství jakožto instituce s pevně danou strukturou (znaky), účelem i pravidly. Důvody, které pevně danou strukturu manželství legitimizují, jsem čerpala především ze závěrů druhé kapitoly. Lidské dobro reprodukce a výchovy dětí, ke kterému manželství poskytuje nejlepší podmínky, ospravedlňuje požadavek opačného pohlaví manželů a kvalifikovaných podmínek pro vystoupení ze svazku (nutnost rozvodu). Ctnostné jednání, jež manželství pomáhá u manželů budovat, pak ospravedlňuje existenci manželských rolí a související formy vzniku manželství (potřeba veřejnosti).

V rámci pojednání o vztahové podstatě manželství jsem se opětovně a komplexně zaměřila na závazky věrnosti a trvalosti, u nichž nebylo ve druhé kapitole možné roli manželství jednoznačně dovést (byla neutrální, bez významu). Věrnost a vytrvalost umožňují intimnímu vztahu rozvinout se v hlubokou lásku, která naplňuje lidskou potřebu po překonání odloučenosti, aniž by narušovala integritu a individualitu osobnosti. Hluboká láska tedy představuje jedno z největších lidských dober. Institucionální znaky manželství, kterými se manželství snaží své členy k tomuto dobru systematicky navádět, tedy monogamie (promítá do sebe věrnost) a trvalost manželství (promítá do sebe vytrvalost), jsou tedy legitimní. Jelikož však věrnost i vytrvalost představují morální závazky, nedokáže je instituce manželství pro své členy zprostředkovat přímo. Co do převzetí těchto závazků se tak manželství neliší od nesezdaného soužití (záleží na individuálním svědomí). Význam manželství nicméně spočívá v tom – a tímto se od kohabitace liší – že svou strukturou napomáhá těm, kteří do něj vstoupí a zavážou se k věrnému a trvalému soužití, tyto morální závazky dodržovat. V dlouhodobém horizontu tak manželství vede k hluboké lásce efektivněji než nesezdané soužití.

Morální obhajoba manželství, která se nezakládá na teologických důvodech, je sice složitější, je nicméně možná. Základ má v institucionální struktuře manželství a opírá se především o etiku ctností. Jelikož máme všichni o ctnosti usilovat, jedná mravně ten, kdo se rozhodne uzavřít manželství, a nastoupit tak cestu jejich systematického budování.

Seznam použité literatury

Knižní publikace

- Bible*; Český ekumenický překlad. 8. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001.
- BLECHA, Ivan (ed.). *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství a vydavatelství FIN, 1995.
- BORGATTA, Edgar F. – BORGATTA, Marie L. *Encyclopedia of Sociology*. 3. sv. New York: Simon & Schuster Macmillan, 1992.
- BRAKE, Elizabeth. *Minimizing Marriage; Marriage, Morality, and the Law*. New York: Oxford University Press, Inc., 2012.
- BUBER, Martin. *Já a Ty*. Olomouc: Votobia, 1995.
- DOHNALOVÁ, Marie – MALINA, Jaroslav. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006.
- FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Orbis, 1966.
- GIDDENS, Anthony. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press, 2008.
- GREß, Rosemarie. *Die Ehe – eine überholte Lebensform?* Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 1995.
- HÄRING, Bernhard. *Ehe in dieser Zeit*. Salzburg: Otto Müller Verlag Salzburg, 1960.
- HART, Herbert Lionel Adolphus. *Pojem práva*. Praha: PROSTOR, 2004.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*; in der Textedition von Johannes Hoffmeister. Hamburg: Meiner, 1995.
- HODOVSKÝ, Ivan. Max Scheler – Filosof ducha a citu. In SCHELER, Max. *Můj filosofický pohled na svět*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2003, str. 44–43.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin – SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 1995.
- LEVINSON, David – EMBER, Melvin (ed.). *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. 3. sv. New York: Henry Holt and Company, 1996.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 2. opravené a doplněné vydání. Praha: Academia. Nakladatelství Československé akademie věd, 1968.

- MAŘÍKOVÁ, Hana – PETROUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena (ed.). *Velký sociologický slovník*. 1. sv. Praha: Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1996.
- RUSSELL, Bertrand. *Marriage and Morals*. Londýn a New York: Taylor & Francis e-Library, 2009.
- SCOTT, John – MARSHALL, Gordon (ed.). *A Dictionary of Sociology*. 3. rev. vyd. New York: Oxford University Press, 2009.
- SCRUTON, Roger. *Sexual Desire; A Philosophical Investigation*. Londýn, Nové Dílí, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2012.
- SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
- TÖNNIES, Ferdinand. *Community and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Elektronické zdroje

- BETZIG, Laura. *Roman Monogamy* [2014-10-22].
<<http://laurabetzig.org/pdf/RomanMonogamy.pdf>>.
- BRAKE, Elizabeth. *Marriage and Domestic Partnership* [2014-11-08].
<<http://plato.stanford.edu/entries/marriage/>>.
- BREWER, David Instone. *Jesus' Old Testament basis for Monogamy* [2014-10-22].
<<http://www.tyndale.cam.ac.uk/Tyndale/staff/Instone-Brewer/prepub/Jesus%20on%20Monogamy.pdf>>.
- Český statistický úřad. *Počty uzavřených sňatků* [2014-11-11].
<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.
- Český statistický úřad. *Rozvodovost* [2015-01-10].
<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidovaná verze)* [2014-08-08]. <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.
- FINNIS, John. *Marriage: A Basic and Exigent Good* [2014-11-10].
<<http://ssrn.com/abstract=1392288>>.
- HILDEBRAND, Dietrich von. *Marriage: The Mystery of Faithful Love*. Dartford: The Catholic Unattached Directory, 2010. Dostupné z <<http://www.cathud.com/emarriage.pdf>> [2014-11-13].

- JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě Familiaris consortio* (22.11.1981) [2014-11-04].
<<http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm>>.
- K&P Svatební agentura [2015-03-20]. <<http://www.agenturakp.cz/tipy/manzelsky-slib.html>>.
- Marriage & Divorce in France* [2014-08-05].
<<http://www.justlanded.com/english/France/Articles/Visas-Permits/Marriage-Divorce-in-France>>.
- Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et Spes*. 1965 [2014-11-10].
<http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>.
- SCRUTON, Roger – BLOND, Phillip. *Marriage equality or the destruction of difference* [2014-11-28].
<<http://www.abc.net.au/religion/articles/2013/02/04/3682721.htm>>.
- SCRUTON, Roger. *Sacrilege and Sacrament* [2015-01-09].
<<http://www.catholiceducation.org/en/controversy/marriage/sacrilege-and-sacrament.html>>.
- SCHEIDEL, Walter. *A peculiar institution? Greco-Roman monogamy in global context* [2014-10-22]. <http://web.stanford.edu/~scheidel/Scheidel_HISFAM.pdf>.
- STEINBOCK, Bonnie. Adultery. *QQ: Report from the Center for Philosophy and Public Policy* 6 1986, č. 1, str. 12–14. Dostupné z <<http://sexandethics.org/wp-content/uploads/2012/09/Lesson-6-Reading-1.pdf>> [15-04-01].
- VAVROŇ, Jiří. *Češi se do chomoutu neženou, nemají na to* [2012-07-27].
<<http://www.novinky.cz/finance/274294-cesi-se-do-chomoutu-nezenou-nemaji-na-to.html>>.
- WASSERSTROM, Richard. *Is Adultery Immoral?* [15-04-01].
<<http://bigfatgenius.com/152/Wasserstrom%20-%20Is%20Adultery%20Immoral.html>>.
- WHITE, Hilary. *90 percent of unmarried couples with babies will break up by baby's teens: Study* [2014-12-02]. <<https://www.lifesitenews.com/news/90-percent-of-unmarried-couples-with-babies-will-break-up-by-babys-teens-st>>.
- Wikipedie. *Rozvod v Česku* [2015-01-10].
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rozvod_v_%C4%8Cesku>.